

חנה דויד

**מאפיינים דמוגרפיים של תלמידים שהתקבלו למכון
אריקה לנדאו לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות:
ממצאים משלושה עשורים**

פסיכולוגיה עברית

Demographic characteristics of students accepted to The Young Person's Institute for the Promotion of Creativity and Excellence: Findings in three decades cohorts

Hanna David, PhD

© 2014 כל הזכויות שמורות לפסיכולוגיה עברית, ת.ד 5239 פרדס חנה-כרכור
www.hebpsy.net

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל
דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני אחר כל חלק שהוא מהחומר בספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת
בכתב מהמוציא לאור.

תוכן

פרק 1: מבוא.....	5
פרק 2: מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות באוקטובר 1982.....	9
פרק 3: מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות בשנת 1993.....	53
פרק 4: מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו ליצירתיות ולמצוינות באוקטובר 2003.....	96
סיכום:.....	159

פרק 1:

מבוא

א.הרציונל

ב-45 שנות פעילותו של המכון לקידום נוער ליצירתיות ולמציאות מיסודה של ד"ר אריקה לנדאו השתתפו בפעילויותיו למעלה מ-40,000 תלמידים. פעילות ברוכה וארוכת שנים זו בקרב ילדים ומתבגרים כה רבים, משכבות חברתיות שונות, באה לידי ביטוי בעיקר באלפים רבים מבוגרי המכון הניצבים היום במרכז העשייה הציבורית והפרטית בכל תחום מתחומי החיים המקצועיים והאקדמיים בארץ ומחוצה לה. עם זאת, על אף העובדה, שמאמרים רבים נכתבו על אספקטים שונים הקשורים לפעילויות המכון ולמשתתפים בהם (לדוגמה: לנדאו, 1990 [2001]; Landau, & Weissler, 1991; 1998; Landau, 1987a, 1987b; Landau, 1979; Weissler, & Landau, 1993; Landau, Weissler, & Golod, 2001; 1993), עד עתה לא נערכה עבודה שיהיה בה אפילו מעט מהסיכום הפנורמי לו ראוי מפעל כה ייחודי.

הספר: "מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו לקידום נוער ליצירתיות ולמציאות: ממצאים משלושה עשורים" הוא תוצר עבודה של שלוש שנים, 2003-2006, בהן עסקתי במחקר במכון. היתה זו גדלות נפש מצב ד"ר לנדאו זכרונה לברכה, שדגלה בעקרון לפיו: "כל ילד הוא עולם בפני עצמו" ואפילו "מה לילדים ולסטטיסטיקה", שאפשרה לי לעבוד על הספר שכולו סטטיסטיקה. בין הסיבות העיקריות שגרמו לי לשכנע את הד"ר לנדאו בנחיצותה של עבודה זו היו:

א. הפחד שהחומר האדיר, שלא מוחשב ושחלקים ממנו כבר אבדו בשרפה שפרצה במכון בשנות ה-80, יאבד. ידעתי שאין תחליף למאגר המידע העצום – נתונים על עשרות אלפי ילדים – חלקם כבר סבים היום – שאותו כמחוננים החל מסוף שנות ה-60 של המאה ה-20.

ב. הידיעה, שמחקר – ולו ראשוני – על הנתונים הדמוגרפיים של ילדים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו היא אוצר בקנה מידה בינלאומי, שכן, המחקרים עליהם מסתמכים עד היום הם מחקרי טרמן, שהתחילו לפני כמאה שנים בקליפורניה. בניגוד למחקרי טרמן, "מחקרי מכון לאריקה לנדאו" שאני מקווה שספר זה הוא רק הספר ההראשון – ולא היחיד – שיוצא תחת כותרתם – הם על **מדגם** של ילדי המכון, ולא על כל **האוכלוסיה**, כפי שהיו מחקרי טרמן, עובדה שהעמידה סימני שאלה רבים על תוצאותיהם;

ג. העובדה, שעל אף איתור המחוננים הכולל בארץ, שנערך החל משנת 1973, איתור שבשנים האחרונות מסמן כ-5000 ילדים כ"מחוננים" או "מצטיינים" מדי שנה, אין מחקרים כמותיים עד אוכלוסיה זו ואף לא על כל מדגם מייצג שלה. מחקרים כמותיים שייעשו על מדגמי מכון לאריקה לנדאו יוכלו לתת תמונה טובה על הנעשה בתחום המחוננות בארץ.

ד. התוצאה של המצב שתואר היא שמרבית הידיעות, האמונות והדעות על מחוננות הרווחות בארץ אינן מסתמכות על נתונים שניתן לאמתם או להפריכם היא, שעיוותים רבים מתרחשים בכל הנוגע לפסיכולוגיה של מחוננים ולדידקטיקה של מחוננים. ספר זה נועד לתקן – ולו במידה מזערית – את המצב הזה.

שפע החומר המצוי בארכיוני המכון, המורכב הן מהשאלונים שמילאו הילדים שהתקבלו למכון במרוצת השנים, והן מהמידע בדבר הישגיהם במבדקי הכניסה שנערכו במכון עצמו או במקומות אחרים, לא איפשר עיבוד של כל הנתונים הקיימים במאגרי המכון ואפילו לא של רובם. לפיכך החלטתי להתמקד במאפייניהם של שלושה מדגמים, משלושה עשורים שונים: 1982, 1993 ו-2003, ולעקוב אחר השינויים שחלו בהם במרוצת השנים.

ב . דרך העבודה

ב.1. גודל המדגם

בשנת 1982 נערכו שני סבבים של מבדקי מיון למכון לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות מיסודה של ד"ר אריקה לנדאו: בפברואר ובאוקטובר. מבין אלה שנבחנו באוקטובר 1982 נבחרו כ-350 תלמידים שהתקבלו למכון. כדי לאפשר פילוח דק ככל האפשר של גילאים עבור שני המגדרים החלטתי שגודל המדגם לא יפחת ממספר זה. עם זאת, כדי ליצור בסיס להשוואה בין שלושה שנתונים לא בחרתי מדגם גדול יותר, שכן, מדגם של כ-350, כשהוא מוכפל בשלושה, מגיע ליותר מ-1000 תלמידים. עיבוד הנתונים עבור כמות מידע כזאת עלול לארוך זמן רב, דבר שניתן להידרש לו בשלב מאוחר יותר של המחקר. במחקר חלוץ, כמו זה המוגש כאן, שבו יש חשיבות רבה לפירסום סמוך ככל הניתן למועד האחרון של איסוף הנתונים, עיבודם של כ-1000 שאלונים מאפשר קבלת מידע ראשוני מספק שיענה על מטרות המחקר הראשוני.

ב.ii. אופן בחירת השאלונים שבמדגם

כל תלמיד המתקבל למכון ממלא שאלון פרטים אישיים ומשפחתיים. את השאלונים שכללתי במדגם בחרתי בדרך הבאה: לקחתי באופן אקראי את אחד הקלסרים שבו היו מתויקים שאלונים של ילדים ששמות משפחתם מתחילים באותיות א'-ב', והקלדתי את הנתונים שבהם השתמשתי ללא ציון שם הנבדק. לאחר מכן עשיתי זאת עם השאלונים שבקלסר של האותיות ש'-ת'. לאחר מספר קלסרים הגעתי ל-353 שאלונים של ילדים שהתקבלו למכון באוקטובר 1982, 358 שאלונים של ילדים שהתקבלו למכון באוקטובר 1993 ו-359 ילדים שהתקבלו באוקטובר 2003 שהיוו את המדגם.

ב.iii. תוכן השאלונים

בכל שאלון נמצאים הפרטים החינוכיים, הביוגרפיים והדמוגרפיים הבאים:

1. סוג הבחינה והציון;
2. המגדר;
3. הגיל;
4. בני משפחה שלומדים (או למדו בעבר) במכון;
5. מספר האחים והאחיות, גיליהם ומינם;
6. מקצוע האב ומקצוע האם;
7. השכלת האב והשכלת האם;
8. גיל האב וגיל האם;
9. השפה או השפות שמדברים בבית;
10. שנת העלייה (אם הילד לא נולד בארץ);
11. היות המשפחה דו- או חד-הורית.

ב.iv. שאלות המחקר

בשלב הראשון סיווגתי ולאחר מכן חישבתי את התדירויות, הממוצעים והשיעורים של המאפיינים שנמנו, ולאילו סוגים הם מתחלקים. למשל, מהו שיעור הבנות בקרב המתקבלים למכון; מהו שיעור התלמידים שלהם בני משפחה שלמדו או לומדים במכון ומהי הקירבה של בני משפחה אלו; מהו הגיל הממוצע של המתחילים ללמוד בו וגיל הוריהם; ועם אילו קטגוריות מקצועיות והשכלתיות נמנים הורי הילדים שהחלו את לימודיהם במכון בשנת 1982.

בשלב השני שאלתי שאלות כמו:

- האם בנים ובנות מתחילים את לימודיהם במכון בממוצע באותו גיל?

- האם ישנם גילים מסוימים שבהם רבה יותר הנטייה של ההורים לשלוח את ילדיהם ללימודי העשרה למחוננים, ואם כן – מהן הסיבות האפשריות לכך?
 - האם בתוך אותה שכבת גיל קיימים הפרשים מובהקים בין ממוצע גיל הבנים לממוצע גיל הבנות?
 - האם הנטייה לשלוח בנות ללימודים במכון גדולה יותר בקרב בנות שבני משפחותיהן למדו בעבר או לומדים בהווה במכון מאשר בקרב בנים כאלה?
 - האם נכונה ההשערה, שרמת ההשכלה של האמהות שבנותיהן לומדות במכון גבוהה מזו של אמהות הבנים הלומדים במכון?
 - האם קיימים מאפיינים מיוחדים עבור בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה? אם כן – מהם?
- על שאלות אלו ואחרות ניתן יהיה לענות לאחר פילוח כל קטגוריה על-פי קטגוריה נוספת אחת לפחות. למשל:
- מהם השיעורים היחסיים של בנות בקבוצת הגיל שבה נערכים מבדקי מכון סאלד והאם הם שונים משמעותית מאלו שבשנתון שלפניו ואחריו?
 - האם יש הבדל בין המגדרים בציוני מבדקי הקבלה בשכבות הגיל השונות?
 - בקרב משפחות שבהן ארבעה ילדים ומעלה – האם קיימים הבדלים דומים לאלה שבקרב משפחות קטנות יותר בהשכלת שני ההורים?
 - מהם ההבדלים בין השכלת האמהות של הבנות מהמשפחות שבהן ילדה אחת בלבד, שבהן הבת היא הבכורה, ובהן הבת היא השלישית או הרביעית במשפחה.

בפרקים הבאים יפרשו הממצאים הנוגעים לשאלות שהוצגו בפרק זה.

פרק 2:

מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות באוקטובר 1982

1. המגדר

במדגם של אוקטובר 1982 היו 107 בנות מתוך 353 הילדים שנבדקו, דהיינו, בנות היו 30.3% בלבד מכלל המתקבלים.

2. הגיל

גיל המתחילים את לימודיהם במכון באוקטובר 1982 נע בין 5 ל-14.5. להלן הגיל הממוצע שבו נערך האיתור למכון.

2.א. ממוצעי הגילים של המתחילים את לימודיהם במכון באוקטובר 1982

מגדר	ממוצע	מספר	סטיית תקן
בנים	10.11	246	2.11
בנות	9.71	107	2.18
כללי	9.99	352	2.14

ב-1982 הגיעו בנות לאיתור מחוננות בגיל צעיר בכ-5 חודשים בממוצע ביחס לבנים. חוקרים רבים ממליצים על איתור מחוננות אצל בנות בגיל מוקדם מאשר אצל בנים (Kerr, 1995; Silverman, 1991), שכן, כפי שאנו יודעים, ממוצע התפתחותן של בנות מקדים את זו של הבנים, ולפיכך ניתן לראות ממצא זה כחיובי. אולם, אם ניקח בחשבון שבין גיל 11 ל-14 בנות רבות כבר מגלות, שתכונות רבות שנוטים לראות כ"חיוביות" אצל בנות, כמו שאיפה לאינטימיות, רגישות ואמפתיה לזולת אינן בהכרח עוזרות לפיתוח קריירה ועולם מקצועי עשיר (Klein & Short, 1991), הרי שגיל איתור ממוצע קרוב לעשר עלול להיות מאוחר מדי.

יתר על כן – בשל השיעור הנמוך יחסית של בנות שאותרו בגיל נמוך מחד-גיסא, והגיל המבוגר יחסית של כל הילדים שבו נעשה האיתור של מדגם זה מאידך-גיסא, יתרון הגיל לא השפיע באופן משמעותי על שיעור הבנות בכלל אוכלוסיית המדגם.

נבדוק עתה לגבי שתי תת-אוכלוסיות של בנים ושל בנות – בנים ובנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ובנים ובנות ממשפחות בנות חמישה ילדים ומעלה, שהן המשפחות הגדולות

יחסית לכלל אוכלוסיה כמו גם יחסית לאוכלוסיית המדגם, את הגיל הממוצע שבו החלו את לימודיהם במכון.

2.ב. גיל התחלת הלימודים במכון במשפחות בנות +4 ילדים באוקטובר 1982

מספר הילדים	ממוצע הגיל	סטיית תקן	
18	10.24	2.09	בנים ממשפחות בנות 4 ילדים
14	9.50	2.37	בנות ממשפחות בנות 4 ילדים
7	12.87	1.40	בנים ממשפחות בנות 5 ילדים
8	11.44	2.22	בנות ממשפחות בנות 5 ילדים
*28	10.95	2.15	ס"ה בנים
18	9.93	2.42	ס"ה בנות

* בקרב בנים היו גם שתי משפחות בנות 6 ילדים ומשפחה אחת בת 7 ילדים.

בקרב הבנים היה ממוצע גיל התחלת הלימודים במכון גבוה בכל אחת מתת-הקטגוריות שנבדקו ביחס לממוצע הגיל של כל הבנים במדגם. בקרב כל הבנים מהמשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היה ממוצע הגיל גבוה בערך בשבעה חודשים מאשר בקרב כל המדגם; בקרב בנים ממשפחות בנות ארבעה ילדים היה ממוצע הגיל גבוה בכחודש יחסית לממוצע כל המדגם, ובקרב ילדים ממשפחות בנות 5 ילדים – גבוה בכחמישה חודשים. בהמשך אבדוק האם ובאיזו מידה קיים קשר בין היות המשפחה מרובת ילדים ובין עיכוב איבחון הבן המחונן, ובאיזו מידה הגיל הממוצע הגבוה יותר של התחלת הלימודים במכון נובע מהפרש הגילים בין הגיל הממוצע של הילד במשפחה הגדולה לבין הגיל הממוצע של הילד בכלל המדגם.

אם נסתכל על קבוצת הבנות מהמשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה נראה, שגילן הממוצע היה גבוה בערך בחודשיים מהגיל הממוצע של הבנות בעת התחלת לימודיהן במכון. אולם, אם נפלא את קבוצת 18 הבנות מהמשפחות הגדולות לשתי תת-קבוצות, כאשר בקבוצה הראשונה תהיינה הבנות ממשפחות בנות 4 ילדים, ובשניה – מהמשפחות בנות 5 ילדים נראה, שבנות מהמשפחות בנות 4 ילדים היו צעירות בכחודשיים מהממוצע, ואילו הבנות מהמשפחות בנות 5 ילדים היו מבוגרות מהממוצע בקרוב לשנתיים. בשל המספר הקטן של בנות בתת-קבוצה זו קשה להגיע למסקנות גורפות, אבל יש לבדוק מאפיינים נוספים של הבנות בקבוצה זו וכמו כן לראות, האם ניתן למצוא את הנטייה של עליית גיל התחלת הלימודים במכון ככל שמספר הילדים במשפחה גדול יותר.

זאת ועוד. בעוד שבממוצע התחילו בנות מדגם 1982 את לימודיהן במכון בחמישה חודשים בממוצע לפני מהבנים, הרי בכל אחת מתת-האוכלוסיות שנבדקו היה ההפרש גדול יותר: כ-9 חודשים בקרב משפחות בנות ארבעה ילדים וכ-17 חודשים בקרב משפחות בנות חמישה ילדים ומעלה. נראה, אם כן, שלא זו בלבד שבת במשפחה גדולה לא יוצאת נפסדת אלא אף להיפך ביחס להתחלת גיל הלימודים במכון לעומת בן ממשפחה גדולה, שכן, ככל שהמשפחה היתה גדולה יותר כן גיל האיתור היה נמוך יותר יחסית לזה של הבנים ממשפחות באותו גודל. סוגיה נפרדת היא, כמובן, האם שיעור הבנות שמגיעות לאיתור ממשפחות גדולות דומה לשיעור הבנים ממשפחות כאלה.

בשנת 1982 הגיל הממוצע שבו התחילו הילדים את לימודיהם במכון היה גם הגיל החציוני של כלל הילדים שנרשמו למכון. נבדוק מה היתה ההתפלגות על פי הגילים ועל-פי המינים של המתחילים את לימודיהם במכון.

2.ג. גיל הילדים המתחילים את לימודיהם במכון: תדירויות ואחוזים

גיל	מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
5-5.5	4	1.1	1.1
6-6.5	14	4.0	5.1
7-7.5	37	10.5	15.6
8-8.5	69	19.5	35.1
9-9.5	55	15.6	50.7
10-10.5	39	11.0	61.7
11-11.5	49	13.9	75.6
12-12.5	44	12.5	88.1
14.5-13	42	11.9	100.0
ס"ה	353	100.0	100.0

גילאי 5-5.5. מספר הילדים שאותרו לפני גיל בית הספר היה 4 בלבד. כל הילדים הללו אותרו כשייכים לאחוזון 99 ומעלה. זהו בהחלט מאפיין מעניין, על אף העובדה שאי אפשר להסיק ממנו כל מסקנות סטטיסטיות בשל המספר הנמוך של ילדים בקטגוריה זו. השאלה, המתעוררת היא, האם ילדים שמאותרים בגילים הנמוכים ביותר, בעיקר באמצעות הוריהם, הם ילדים שנמנים עם בעלי רמת המשכל הגבוהה ביותר מבין המוחננים המתקבלים למכון?

להלן נבדוק את נתוני הקבלה של הילדים מקבוצת הגיל הבאה שאותרה – גילאי 6-6.5, ונשווה את נתניהם לאלו של ילדי השנתון הקודם.

גילאי 6-6.5. גם בקבוצת גיל זו היו מעט ילדים: רק 4% מכלל המאותרים. לאור העובדה שקבוצה זו מנתה רק 14 ילדים יהיה קשה להסיק מסקנות מובהקות לגבי מאפיינים ייחודיים שלה. עם זאת נבדוק את ציוני מבדקי הכניסה וההתפלגות המגדרית. בציוני מבדקי הכניסה נראה התפלגות הדומה לזו שבכלל אוכלוסיית המתקבלים: 5 ילדים באחוזון 97, ילדה אחת – באחוזון 98, 5 ילדים – באחוזון 99, ושלושה ילדים – באחוזון 99.9. אלו ציונים השונים תכלית שינוי מציוני גילאי 5-5.5. נראה, אם כן, שיש להניח שבקרב גילאי 5-5.5 היה תת-איתור ב-1982.

באוקטובר 1982 היו הילדים שאותרו מתחת לגיל 7 רק 5% מהילדים המאותרים כמחוננים.

גילאי 7-7.5. בקבוצת גיל זו אותרו 10.5% מהילדים, פחות או יותר כייצוגם בכלל האוכלוסיה של תלמידי המכון. עם זאת, עד גיל 7.5 אותרו פחות משישית מהילדים, נתון שיהיה מעניין להשוותו למדגמי השנים הבאות.

בגיל 8-8.5 אותר המספר הגדול ביותר של הילדים: 69, שהיו קרוב ל-20% מכלל המאותרים, וקרוב לכפול משיעורם היחסי הצפוי באוכלוסיית תלמידי המכון. נבדוק מה היה שיעורם של התלמידים החדשים שאותרו בידי מכון סאלד, ולפי שיעור זה נוכל להסיק האם לקראת כיתה ג' יש נטייה חזקה יותר של הורים לשלוח את ילדיהם לחוגי העשרה למחוננים, ואם כן – האם הדבר נכון במידה שווה לגבי שני המינים, או שהשיעור הגבוה יחסית של תלמידים חדשים בגיל זה מקורו בעיקר בתגובת ההורים למכתב שנשלח אליהם ממשרד החינוך ובו ההמלצה לשלוח את ילדיהם לחוגי העשרה. כמו כן נראה, על פי תוצאות המבדקים של הילדים בגילאים אלו, מהו שיעור ההורים שהעדיפו לשלוח את ילדיהם לחוגי העשרה על-אף העובדה שהילדים היו שייכים לאחוזון 99, ועל כן היו זכאים ללמוד בכיתת מחוננים או ביום לימודים למחוננים הממומנים ברובם על-ידי משרד החינוך.

קרוב לשישית מהילדים שאותרו היו בגיל 9-9.5. קבוצת גיל זו היא גם השניה בגודלה: 55 מתוך 353 ילדי המדגם נכללו בה. נבדוק – כמו בקבוצה הקודמת – מהו שיעור הילדים שנשלחו למכון בעקבות מבדקי מכון סאלד ומהו השיעור של ילדים שהוריהם שלחם מיזמתם למבדקי מחוננות.

גילאי 9 ומעלה היו ב-1982 כשני שלישים מבין הילדים שאותרו כמחוננים.

גילאי 10-10.5. כאן כבר ניכרת ירידה באחוז המאותרים כמחוננים: רק כ-11% מכלל המאותרים. שיעור זה מהווה בדיוק תשיעית מתוך תשעה שנתונים עוקבים שנכללו במדגם.

גילאי 11-11.5. כ-14% מכלל המאותרים היו ב-1982 בשכבת גיל זו. זהו ייצוג הגבוה מהצפוי על-פי חלקו של השנתון באוכלוסיית מדגם 1982. נבדוק האם גם במדגמים מאוחרים יותר נשמר שיעור איתור כה גבוה בקרב גילאים אלו, המקובלים בספרות כמציינים את סופה של הילדות ותחילת ההתבגרות המוקדמת (פוסטמן, 1986).

ילדים ובני נוער מעל גיל 11.5 היו בשנת 1982 פחות מרבע מכלל המאותרים.

גילאי 12-12.5 היו כ-12% מכלל המאותרים. יש לצפות ירידה בשיעור המאותרים בשכבת גיל זו במדגמים של שנים מאוחרות יותר בשל ההתבגרות המוקדמת יותר של הילדים עם חלוק השנים (שם, שם).

גילאי 13-14.5 היו כ-12% מהילדים המאותרים כמחוננים באוקטובר 1982. נבדוק נתון זה בהשוואה לשנים 1993 ו-2003: גם כאן אנו צופים ירידה.

נראה, אם כן, שההתפלגות של הגילאים היתה התפלגות גאוסית, פחות או יותר, כאשר הקבוצה הגדולה ביותר היתה קבוצת גילאי 8-8.5. במידה רבה תורמים לכך מבדקי משרד החינוך שנערכים במרבית המקרים כיתות ב' ותוצאותיהם נמסרו להורים לפני תחילת כיתה ג'. עם זאת, קבוצת גילאי 9-9.5 היתה השניה בגודלה. ניתן לייחס זאת, ולו באופן חלקי, לעובדה שבמספר יישובים שתלמידיהם מגיעים למכון אריקה לנדאו מבדקי המחוננות של משרד החינוך נערכים בכיתה ג' ותוצאותיהם מובאות לידיעת הורי התלמידים לפני התחלת כיתה ד'.

ד.ד. גיל ומגדר של הילדים המתחילים את לימודיהם במכון: תדירויות ואחוזים

בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותרות	% בנות מצטבר	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותרים	% בנים מצטבר	
1	0.9	0.9	3	1.2	1.2	5-5.5
9	8.4	9.3	5	2.0	3.2	6-6.5
15	14.0	23.3	22	8.9	12.1	7-7.5
21	19.6	42.9	48	19.5	31.6	8-8.5
11	10.3	53.2	44	17.9	49.5	9-9.5
12	11.2	64.4	27	11.0	60.5	10-10.5
14	13.1	77.5	35	14.2	74.7	11-11.5
14	13.1	90.6	30	12.2	86.9	12-12.5
10	9.4	100.0	32	13.0	99.9	13-14.5
107	100.0	100.0	246	99.9	99.9	ס"ה

מהשוואת הגילאים בהן מאותרות בנות מחוננות לאלו של הבנים נראה, שקיימים הבדלים משמעותיים כמעט בכל קבוצות הגיל:

1. קבוצת גילאי 5-5.5. במדגם 1982 היו רק 4 ילדים בקבוצת גיל זו ולכן לא ניתן להסיק מסקנות בעלות משמעות סטטיסטית לגבי הבדלים בין המגדרים.

2. קבוצת גילאי 6-6.5. בקבוצה זו היו רק 14 ילדים, ולכן החלוקה המגדרית – 9 בנות לעומת 5 בנים – אינה בעלת משמעות סטטיסטית מובהקת, אם כי ניתן לציין כמצביעה על כיוון מסוים: יתר אבחון של בנות ככל שהגיל נמוך יותר. כשמצרפים את שתי הקבוצות הראשונות, דהיינו את גילאי 5-5.5 ואת גילאי 6-6.5, מקבלים 10 בנות ו-8 בנים, תוצאה שהיא בעלת משמעות סטטיסטית. (Mehta, & Patel, 1999). אשר לציונים במבדקי הכניסה: גם כאן אי אפשר, כמובן, להסיק מסקנות מובהקות בשל המספר הקטן של ילדים בכל קבוצה, אבל ניתן לראות שאין ממצא חריג בהתפלגות על פי הציונים: באחוזון 97 היו שני בנים וארבע בנות, באחוזון 98 – בת אחת, באחוזון 99 שתי בנות ושלושה בנים, ובאחוזון 99.9 – שתי בנות.

3. קבוצות גילאי 7-7.5. בקבוצת גיל זו שיעור הבנות שאותרו כמחוננות היה למעלה מ-40% מכלל המחוננים. מצד אחד יש לציין, ששיעור זה עדיין גבוה בערך בשליש מהממוצע הרב שנתי, אבל מצד שני ניכרת ירידה חדה לעומת השנתון הקודם. נבדוק

אם מגמה זו, של ירידה בשיעור הבנות שאותרו כמחוננות בכיתה ב' קיימת גם בשנתונים האחרים שנבדוק, ואם כן המסקנה תהיה שבקבוצת גיל זאת יש לפעול למען שיעור איתור גבוה יותר הן של בנים והן של בנות. ירידה בשיעור הבנות שאותרו כמחוננות בכיתות הנמוכות של בית הספר מקורה בהשפעות הסוציאליזציה של בית הספר המתחילות לתת את אותותיהן, כאשר הבנות כבר מתחילות להידחק לשולי הבמה.

בעוד ששיעור הבנות מכלל המאותרים היה רק כ-30% במדגם 1982, עד גיל 7.5 היו הבנות למעלה מ-45% מכלל המאותרים: 25 בנות ו-30 בנות אותרו עד גיל זה.

זאת ועוד. שיעור הבנות מבין הילדים שאותרו עד גיל 7.5 היה 23.3%, כמעט כפול משיעור הבנים מכלל המאותרים עד גיל זה (12.1%).

נראה, אם כן, שככל שגיל האיתור נמוך יותר כן רבים סיכוייה של בת להיות מאותרת כמחוננת.

נבדוק עתה את ציוני מבדקי הכניסה של כל אחד משלושת השנתונים הצעירים על-פי המגדר.

2.ה. גיל, ציון כניסה ומגדר של גילאי 5-7.5: תדירויות

מס' הבנות (ס"ה)	% 97 מספר הבנות	% 98 מספר הבנות	%+99 מספר הבנות	מס' הבנים (ס"ה)	% 97 מספר הבנים	% 98 מספר הבנים	%+99 מספר הבנים
5-5.5	1	0	1	3	0	0	3
6-6.5	9	4	4	5	2	0	3
7-7.5	15	7	8	22	1	3	18
ס"ה	25	11	13	30	3	3	24

* בשל המספר הקטן יחסית בכל אחת מהקטגוריות: 99%, 99.5%, ו-99.9% איחדנו אותן לקטגוריה %+99.

בקרב הבנות. 11 מבין 25 הבנות, שהן 44%, נמנו עם אחוזון 97 על-פי ציוני הכניסה. למעשה, בשל העובדה שרק בת אחת נמנתה עם אחוזון 98 ניתן לצרף את שתי הקבוצות בעלות הנתונים ה"נמוכים" מבין המחוננים, דהיינו, בנות מאחוזון 97 ו-98 ולראות שהן היו כמחצית מכלל המאותרות. אולם, אין בשיעור איתור זה בשום פנים איתור יתר, שכן, על-פי

הצפוי אחוזונים 97 ו-98 היו צריכים למנות כשני שלישים מכלל המאותרות ולא רק כמחציתן. מכאן, שעל אף שיעור האיתור הגבוה יחסית של בנות בשלושת השנתונים הצעירים עדיין אין בו משום מיצוי פוטנציאל הבנות המוחוננות הלומדות במכון.

בהמשך נבדוק האם בגילאים המבוגרים יותר היה אחוז הבנות בעלות ההישגים הגבוהים ביותר במבדקי הכניסה נמוך יחסית לזה של הבנים.

בקרב הבנים התמונה היתה אף יותר קיצונית: רק שלושה בנים, שהם 10% מהבנים גילאי 5-7.5 שהתקבלו למכון ב-1982, היו באחוזון 97; שלושה בנים נוספים היו באחוזון 98. נתונים אלה פירושם שלמעשה בגילאים 5-7.5 היה תת-איתור בולט של בנים מחוננים.

בהמשך נבדוק אם המצב השתנה בשנתונים אחרים לגבי גילאים אלו, ובאיזה גיל חל השינוי לטובת איתור מספיק של בנים במדגם 1982.

החל מגיל 8 חלה ירידה משמעותית באחוז הבנות מבין המאותרים.

2.ו. גיל, ציון כניסה ומגדר של גילאי 8-10.5: תדירויות

מס' הבנות (עם ציון)	אין ציון	% 95	% 97 מספר הבנות	% 98 מספר הבנות	%+99 מספר הבנות*	מס' הבנים (עם ציון)	% 95	% 97 מספר הבנים	% 98 מספר הבנים	%+99 מספר הבנים*
21 (19)	2	1	4	5	9	47	1	10	14	22
11 (10)	1	0	4	1	5	44 (43)	0	19	15	9
12	0	0	2	2	8	27	1	7	6	13
44 (41)	3	1	10	8	22	118 (117)	2	36	35	44

* בשל המספר הקטן יחסית בכל אחת מהקטגוריות: 99%, 99.5%, ו-99.9% איחדנו אותן לקטגוריה 99%+.

4. קבוצת גילאי 8-8.5. הבנות היו כ-30% מכלל המאותרים, כשיעורן בכלל אוכלוסיית המוחוננים ב-1982.

5. קבוצת גילאי 9-9.5. כאן כבר החל הפער הגדול בין מספר הבנים המאותרים למספר הבנות: הבנות היו כ-10% בלבד מכלל המאותרים, בעוד שהבנים – קרוב ל-18%!

6. בקרב גילאי 10-10.5 אחוז הבנות המאותרות היה דומה לזה של הבנים מכלל המאותרים.

2.ז. גיל, ציון כניסה ומגדר של גילאי 11-14.5: תדירויות

מס' הבנות*	% 97 מספר הבנות	% 98 מספר הבנות	%+99 מספר הבנות*	מס' הבנים (עם ציון)	% 95	% 97 מספר הבנים	% 98 מספר הבנים	%+99 מספר הבנים**
11-11.5	13	4	0	9	35	1	6	20
12-12.5	14	4	2	8	30 (27)	1	9	11
13-14.5	10	1	3	6	32 (31)	3	1	17
ס"ה	37	9	5	23	97	5	16	48

* לכל הבנות היה ציון.

** בשל המספר הקטן יחסית בכל אחת מהקטגוריות: 99%, 99.5%, ו-99.9% איחדנו אותן לקטגוריה 99%+.

7. גם בגילאי 11-11.5 ו-12-12.5 היה שיעור הבנות המאותרות דומה לשיעור הבנים: בין 12% ל-14% מכלל הבנות במדגם.

8. בקבוצת גילאי 13-14.5 היה שיעור הבנות המחוונות רק כ-9% מכלל המאותרות בעוד שבקרב הבנים הגיע שיעור זה לכ-13%.

נראה, שהן בקרב בנים והן בקרב בנות היה תת-איתור של מחוננים בגילאים 11-14.5. להלן נראה את אחוז הבנות והבנים באחוזון +99 מכלל המאותרות בכל שנתון משלושת השנתונים שסקרנו.

בקרב בנות:

גילאי 11-11.5: 69.2%;

גילאי 12-12.5: 57.1%;

גילאי 13-14.5: 60.0%.

ובסך-הכל, בקרב הגילאים 11-14.5 היו 62.2% מהבנות באחוזון +99. זהו שיעור כמעט כפול מהצפוי.

בקרב בנים:

גילאי 11-11.5: 57.1%;

גילאי 12-12.5: 36.7%;

גילאי 13-14.5: 53.1%.

ובסך-הכל, בקרב הגילאים 11-14.5 היו 49.5% מהבנים באחוזון +99, שיעור הגבוה בכ-50% מהצפוי על-פי התפלגות האוכלוסיה.

נראה, שבקרב שני המינים היה תת-איתור של מחוננים בכל תת-הקבוצות של גילאי 11-14.5, אבל שיעור זה היה בולט יותר בקרב בנות.

לאור הנתונים הללו נבדוק:

- האם בקרב ילדי המדגם של שנת 1982 חלק גדול מהבנות הגיעו לאיתור בעקבות אח צעיר שנשלח לאיתור (לנדאו, 2000).
- מה קורה בגילאי 9-9.5 – מדוע קטן כל כך שיעור הבנות המאותרות כמחוננות, הנמוך בהרבה אף מהשיעור של קבוצת הגיל הצעיר יותר – בני ה-8-8.5, יחסית לגילאים אחרים? מה קורה בשנתונים אחרים מבחינת שיעור הבנות המאותרות כמחוננות?
- מהי הסיבה, או מהן הסיבות לכך, שבגיל הכניסה לבית הספר היה ב-1981 ייצוג גדול-יחסית לבנות בין המחוננים? האם הופנו לאיתור מחוננות בשיעורים גבוהים יחסית, ואם כן – מדוע?
- האם לא כדאי לשקול להציע – במיוחד לבנות – איתור מוקדם, לאור העובדה שבגילים הנמוכים מ-7 מספר הבנות המאותרות עולה על זה של הבנים?
- האם מוצעות לבנות מספיק אפשרויות איתור גם לקראת גיל ההתבגרות? אם כן – מדוע אינן מנצלות אפשרויות אלו כמו בגילים הצעירים יותר?
- סוגיה נוספת היא ההתמדה בפעילויות המכון. מעניין יהיה לבדוק מהו שיעור ההתמדה בגילאים השונים ובשנתונים השונים.
- אם עד גיל 9.5 מאותרים קרוב ל-50% מכלל הבנים, הרי איתור המחוננים פוחת בצורה דראסטית לאחר כיתה ד', דבר שעשוי למנוע איתור של בנים ה"פורחים מאוחר". מה נעשה למען איתורם של בנים אלו? מה הן המלצותינו לגביהם?

משפחת המחונן

3. גודל המשפחה

במחקרים שנעשו בחו"ל היה גודל המשפחה של הילד המחונן קטן מהממוצע כאשר השיעור של הבנים היחידים והבכורים נמצא גבוה במיוחד (Parker, 1998). נבדוק מה היה גודל המשפחה של הילד המחונן בשנת 1982, הן על פי המגדרים והגילאים השונים והן יחסית לממוצעים בכלל האוכלוסיה היהודית.

3.א. מספר הילדים הממוצע במשפחת המחונן

מגדר	מספר	ממוצע	סטיית תקן
בנים	246	2.69	0.90
בנות	107	2.69	0.95
כללי	353	2.69	0.91

לא היה הבדל בגודל המשפחה בין משפחות הבנים למשפחות הבנות.

בשנת 1981 היה שיעורי הילודה בקרב המשפחות היהודיות בישראל כדלקמן: בקרב יוצאות אירופה-אמריקה: 2.61 ילדים למשפחה; בקרב ילידות הארץ: 2.76 ילדים למשפחה, ובקרב ילידות אסיה-אפריקה: 3.00 ילדים למשפחה (למ"ס, 1982, טבלה ג/16). נראה, אם כן, שגודל המשפחה בקרב ילדי המדגם דמה לזה שבכלל האוכלוסיה. זאת ועוד: בקרב המשתתפים במדגם היו משפחות צעירות רבות, שעדיין לא מימשו את מלוא פוטנציאל הילודה שלהן, כך שבהחלט ייתכן שאם היינו בודקים את מספר הנפשות בקרב ילדי המדגם לאחר שכל האמהות עמדו מלדת היינו מקבלים ממוצע הגבוה מהממוצע הארצי באותה עת.

3.ב. מספר הילדים במשפחת המחונן

ס"ה מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
בן/בת יחידה	6.5	6.5
2 ילדים במשפחה	36.9	43.4
3 ילדים במשפחה	43.8	87.2
4 ילדים במשפחה	9.1	96.3
5+ ילדים במשפחה	3.7	100.0
ס"ה	100.0	100.0

לאור העובדה, שהגיל הממוצע של המתחילים ללמוד במכון היה כ-10, ניתן להניח שמרבית הילדים שהיו ילדים יחידים כשהחלו את לימודיהם במכון נשארו ילדים יחידים. עם זאת, אין להסיק מסקנות מרחיקות טווח מהשוואת שיעור המשפחות בעלות ילד אחד, שני ילדים, שלושה, ארבע, או חמישה ילדים ומעלה לשיעורם באוכלוסיה, היות ובכלל האוכלוסיה יש משפחות עם ילדים צעירים מגיל הסף של התחלת ההשתתפות בפעילויות המכון, וילדים ובני נוער מעבר לגיל המקסימום להתחלת הלימודים במכון.

המספר הגדול ביותר של משפחות היה זה שבהן 3 ילדים – נתון צפוי בהתחשב בעובדה שממוצע הילדים במשפחה היה 2.69. מספר המשפחות שבהן בן יחיד או בת יחידה היה קטן מספר המשפחות שבהן ארבעה ילדים.

ג.3. מספר האחים במשפחה בכל מגדר

	בנות	% מכלל המאותרים	% בנות מצטבר	בנים	% מכלל המאותרים	% בנים מצטבר
בן/בת יחיד/ה	10	9.3	9.3	12	4.9	4.9
2 ילדים במשפחה	36	33.6	43.0	94	38.2	43.1
3 ילדים במשפחה	43	40.2	83.2	111	45.1	88.2
4 ילדים במשפחה	14	13.1	96.3	18	7.3	95.5
5+ ילדים במשפחה	4	3.7	100.0	11	4.5	100.0
ס"ה	107	100.0	100.0	246	100.0	100.0

יש הבדלים משמעותיים בייצוג בנות במשפחות הקטנות מאוד – אלו שבהן הילד שאותו כמחונן הוא בן יחיד או בת יחידה, ובמשפחות בנות 4 ילדים.

במשפחות שבהן הילד המאותר הוא בן יחיד או בת יחידה אחוז הבנות שאותרו כמחוננות מתוך כל הבנות המחוננות במדגם של 1982 הוא למעלה מ-10 – יותר מכפול משיעור הבנים היחידים שאותרו כמחוננים (4.9%) מתוך כלל הבנים. היות והמספרים קטנים אל לנו להסיק מסקנות מרחיקות לכת, אבל ניתן להניח, שכאשר במשפחה יש רק בת אחת יופנו אליה משאבים רבים יותר, ותינתנה לה יותר אפשרויות – יחסית לבנות שלהן אח אחד או שניים – וביניהן האפשרות להיבחן במכון ולהשתתף בפעילויותיו.

גם במשפחות בנות 4 ילדים שיעור הבנות שאותרו כמחוננות כמעט כפול משיעור הבנים: 14% לעומת 7.3%. קבוצת הילדים שלהם שלושה אחים או אחיות היא בת 32 משפחות במדגם של 1982, ולכן יש לבדוק האם נתון זה, של ייצוג-יתר לבנות מבין המשפחות הגדולות, הוא נתון יוצא-דופן או שהוא חוזר גם במדגמים אחרים. כמו כן יש לבדוק האם

לילדות מחוננות ממשפחות גדולות יש מאפיינים שונים באופן משמעותי מאשר לילדות מחוננות ממשפחות קטנות. בין הנתונים שיש לבדוק יהיו: 1. האם מרבית הבנות הן ממשפחות דתיות שבהן יש מספר ממוצע גדול יותר של ילדים מאשר בכלל האוכלוסייה, וגם ייצוג יתר לבנות? 2. האם הבנות ממשפחות גדולות הן במקרים רבים מנישואים שניים של אחד ההורים – ברוב המקרים האב? 3. אם אכן מרבית הבנות מהמשפחות הגדולות הן מנישואיו השניים של אב, האם המשאבים הכספיים והאחרים של המשפחה רבים מהממוצע, ורמת ההשכלה של שני ההורים גבוהה מהממוצע במדגם? ננסה לענות על שאלות אלו על ידי בחינה פרטנית יותר של 18 הבנות במדגמנו שהן ממשפחות בנות 4 ילדים ומעלה.

3. ד. מאפייני בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

גיל	מס' ילדים	בן/משפחה לומד/למד במכון	ציון	השכלת האב	השכלת האם	הפרש שנות ההשכלה*	הפרש גילים בין ההורים*
6	4	0	97	12	10	2	3
6	4	אח גדול	99	14	15	-2	5
6.5	4	2 אחיות (גדולות)	98	18	14	4	3
7.67	4	לא	97	16	16	0	0
8.5	4	2 אחים גדולים למדו	99	12	12	0	0
8.5	5	2 אחים ואחות למדו	99.5	14	12	2	5
8.5	4	0	---	13	14	-1	4
9.5	4	0	97	12	12	0	0
9.5	4	אח גדול	99	11	15	-4	3
10	4	0	99	7	9	-2	7
10.33	4	2 אחיות (גדולה וקטנה)	98	18	14	4	3
11	5	אח גדול	97	13	14	-1	3
12	4	0	97	11	11	0	7
12.5	4	0	99.5	13	13	0	1
12.5	4	0	99.9	15	14	1	6
12.75	5	0	97	8	6	2	3
13	4	0	98	17	15	2	4
13.5	5	0	99.9	13	12	1	8

*כאשר הערך גבוה יותר עבור האב ההפרש חיובי; כאשר הערך גבוה יותר עבור האם – שלילי.

נסכם עתה את הערכים של מספר בני המשפחה שלמדו או לומדים במכון, השכלת ההורים וגיליהם עבור בנות במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים.

3.ה. ממוצעי הגיל בקרב בנות ממשפחות בנות 4 ילדים

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנות	ממוצע גיל (סטיית תקן)
4	14	9.50 (2.37)*
5	4	11.44 (2.22)
ס"ה	18	9.93 (2.42)

*לערך זה אין משמעות סטטיסטית אך הוא נועד להדגמה.

נראה, שהמשפחות בנות 5 ילדים הן בעלות מאפיינים "מסורתיים" עבור מחוננים יחסית לאלו שבהן ארבעה ילדים: השכלת ההורים גבוהה יותר, הפרש שנות הלימוד בין האב לאם גדול יותר, והפרש הגילים בין ההורים גדול יותר מאשר בקרב משפחות בנות ארבעה ילדים. נראה, שמשפחות גדולות יותר אינן בהכרח מסורתיות יותר בהקשר של עידוד הבת המחוננת, וכדאי לבדוק, בהשוואה למדגמי שנים נוספות, אם אין נטייה לכיוון ההפוך, דהיינו, שכל שרמת ההשכלה של ההורים נמוכה יותר, הפרש הגילים בין ההורים ל"טובת" האב והפרש שנות הלימוד באותו כיוון גדולים יותר כן מקבלת הבת המחוננת עידוד להשתתף בחוגי העשרה למחוננים.

הנתון המעניין ביותר הוא מספר האחים או האחיות הממוצע של כל אחת מ-18 הבנות בקבוצה זו שהשתתפו או משתתפים בפעילויות המכון: 0.67 בני משפחה לכל ילדה.

3.ו. ממוצעי הגיל בקרב בנים ממשפחות בנות 4+ ילדים

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנים	ממוצע גיל (סטיית תקן)
4	18	10.24 (2.09)
5	7	12.87 (1.40)
ס"ה*	28	10.94 (2.15)

* בס"ה נכללו גם שני ילדים ממשפחות בנות 6 ילדים ומשפחה אחת בת 7 ילדים.

נראה, שבנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו צעירות בממוצע בשנה בערך מבנים ממשפחות בגודל דומה.

ז.3. הישגי בנות במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנות	אחוזון 97 (מס' בנות)	אחוזון 98 (מס' בנות)	אחוזון +99 (מס' בנות)
4 ילדים	13	4	3	6
5 ילדים	4	2	0	2
ס"ה	17	6	3	8

מבין 17 הבנות עבורן היה ציון של מבדקי הכניסה החלוקה היא כדלהלן: בת אחת: אחוזון 99.9, 3 בנות: אחוזון 99.5, 4 בנות: אחוזון 99, 3 בנות: אחוזון 98, 6 בנות: אחוזון 97, בת אחת: בלי ציון. נראה, לפיכך, שעל אף הייצוג הנאה-יחסית של בנות ממשפחות ברוכות ילדים בקרב הילדים שאותרו כמחוננים, קרוב לוודאי שהיה תת-יצוג של בנות ממשפחות כאלה, שכן, מתוך 17 הבנות שלהן היה ציון ממבדקי הכניסה 8 היו באחוזון 99. בשל המספר הקטן של הבנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה לא ניתן להסיק מסקנות גורפות מנתוני אוקטובר 1982, אבל כאשר נבדוק את נתוני המדגמים הנוספים נוכל לראות האם הנתונים שקיבלנו במדגם זה הם מקריים או שהם אופייניים לתת-אוכלוסיה זאת.

ח.3. הישגי בנים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנים	ללא ציון (מס' בנים)	אחוזון 97 (מס' בנים)	אחוזון 98 (מס' בנים)	אחוזון 99 (מס' בנים)	אחוזון 99.5 (מס' בנים)	אחוזון 99.9 (מס' בנים)
4 ילדים	18	1	4	4	6	0	3
5+ ילדים	10	0	2	2	3	2	1
ס"ה*	28	1	6	6	9	2	4

* בס"ה נכללו גם שני ילדים ממשפחות בנות 6 ילדים ומשפחה אחת בת 7 ילדים.

נראה, על פי נתוני טבלה ח.3., שככל הנראה היה תת-איתור ניכר בקרב משפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה. מחצית מהבנים שאותרו כמחוננים במשפחות אלה היו שייכים לאחוזון 99+ בקרב משפחות בנות ארבעה ילדים, וכ-55% בקרב כל הילדים ממשפחות בנות למעלה מ-4 ילדים.

3.ט. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים

ס"ה	+5 ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	2 ילדים במשפחה	בן/בת יחיד/ה	
4	0	0	1	2	1	5-5.5
12	0	4	2	4	4	6-6.5
37	0	2	14	17	4	7-7.5
66	1	6	25	28	6	8-8.5
57	1	3	26	21	6	9-9.5
39	2	4	18	15	0	10-10.5
48	2	4	28	14	0	11-11.5
44	3	7	19	15	0	12-12.5
42	5	2	20	13	2	13-14.5
353	11	32	153	129	23	ס"ה

כצפוי, המשפחות שלהן ילדים קטנים הן בעיקר המשפחות עם המספר הקטן יותר של ילדים, אולם קיימת גם משפחה שבה לילד בן ה-5 יש שני אחים ולילד בן 6 – שלושה אחים. במקרים אלו ילדי המדגם אינם הבכורים כמובן.

3.י. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: בנים

ס"ה	+5 ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	2 ילדים במשפחה	בן יחיד	
3	0	0	1	2	0	5-5.5
5	0	1	1	1	2	6-6.5
22	0	1	8	11	2	7-7.5
47	0	4	20	21	2	8-8.5
46	1	1	22	18	4	9-9.5
27	2	2	10	13	0	10-10.5
34	1	4	20	9	0	11-11.5
30	2	4	16	8	0	12-12.5
32	4	1	15	10	2	13-14.5
246	10	18	113	94	12	ס"ה

3.יא. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: בנות

ס"ה	בת יחידה	2 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	+5 ילדים במשפחה	ס"ה
5-5.5	1	0	0	0	0	1
6-6.5	2	3	1	3	0	9
7-7.5	2	6	6	1	0	15
8-8.5	3	7	5	2	1	21
9-9.5	2	3	4	2	0	11
10-10.5	0	2	8	2	0	12
11-11.5	0	5	8	0	1	14
12-12.5	0	7	3	7	1	14
13-14.5	0	3	5	1	1	10
ס"ה	10	36	43	14	4	107

אם נשווה את התדירויות של המשפחות בעלות ילד אחד, שני ילדים, שלושה, ארבעה, או חמישה ומעלה למשפחה בקרב שני המינים נקבל מספר מרכיבים שבהם יש דמיון ואחרים – שבהם קיים שוני בין המגדרים.

שיעורן של הבנות היחידות גדול בהרבה מזה של הבנים. ילדים יחידים, הן בנים והן בנות, נמצאים כמעט רק בקרב הגילאים הצעירים. הן בקרב בנים והן בקרב בנות ישנם 10 ילדים מחוננים בני למטה מ-10; בקרב בנים יש גם שניים שהם גילאי הקבוצה המבוגרת ביותר: 13-14.5.

ההתפלגות על פי גילאים בקרב המשפחות בנות שני הילדים שונה אצל בנים מאשר אצל בנות. בעוד שאצל בנים זוהי התפלגות גאוסית עם שיא בין גיל 8.5 ל-9, הרי בקרב בנות ההתפלגות היא "דו-דבשתית": היא מגיעה לשיא אחד סביבות גיל 7-7.5, ולאחריו יש ירידה, ושוב שיא בסביבות גיל 12. היות ושיעור הבנות בכל שכבת גיל קטן משמעותית מזה של הבנים, לא ניתן להסיק מסקנות רחבות טווח מנתונים אלו, אבל כדאי להשוות אותם לנתוני המדגמים בשנים מאוחרות יותר.

ייצוגן של בנות רב יחסית בקרב משפחות בנות ארבעה ילדים. ייצוג זה מתחלק באופן דומה בקרב כל הגילאים – חוץ מאשר הצעיר ביותר (4.5-5.5, שבו יש רק בת אחת במדגמנו). בניתוח משווה נבדוק תופעה זו במדגמים אחרים, וכן נבדוק את נתוני הקבלה של הבנות במשפחות גדולות ביחס לנתוני שאר הבנות שהתקבלו למכון. אם אמנם יתברר, שנתוני

הקבלה אינם נופלים בממוצע מנתוני כלל הילדים יהיה זה בהחלט ממצא יוצא דופן, שכן, על-פי הידוע מהספרות, סיכוייה של בת, שבמשפחתה ילדים נוספים – בעיקר בנים – לזכות בטיפוח מיוחד של כשרונותיה נופלים מאלו של בת במשפחה קטנה.

גם בקרב משפחות בנות חמישה ילדים ומעלה רב יחסית ייצוגן של הבנות, אולם מאחר שמספרן של הבנות הנמנות עם משפחות כאלו הוא 4 בסך-הכול במדגם שלנו, לא ניתן להסיק מכך מסקנות בעלות משמעות סטטיסטית.

חיזוק נוסף להשערה בדבר הגדלת הסיכויים של בת ללמוד במכון אריקה לנדאו כאשר מספר הילדים במשפחתה גדול מ-3 הוא העובדה, שרק כ-80% מבין הבנות במדגמנו באו ממשפחות בנות שניים ושלושה ילדים, בעוד שקרוב ל-85% מבין הבנים באו ממשפחות כאלו. משפחות בגודל זה היו – על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – ועודן המשפחות ה"נורמטיביות" מבחינת גודלן, שכן הן בקרב כלל האוכלוסיה והן בקרב ילדי המדגם מספר הילדים הממוצע למשפחה היה בין 2 ל-3. מכאן, שייתכן שמשפחה שהיא "הולכת בתלם" גם מבחינת גודלה, דהיינו, קונפורמית ומתאימה את עצמה לדרישות הסביבה, כפי שהיא תופסת אותן, תהיה פחות מעודדת ותומכת עבור הבת המחוננת (על מחוננות וקונפורמיות ראו זורמן ודויד, 2000; לנדאו, 2000).

4. המחונן הבכור

לבנים בכורים יש, על פי הידוע מהספרות (למשל, Schuler, 1997; Parker, 1998), סיכוי גדול יותר להגיע למבדקי מחוננות מאשר לבנים שאינם בכורים. נבדוק השערה זו במדגמנו.

4.א. בכורים לעומת לא-בכורים

מספר	% מכלל המאותרים	
180	51	בכור
172	49	לא בכור
352	100	ס"ה

שיעור הבכורים במדגמנו דומה מאוד לזה שמצאו סיגל ושולר (Siegle & Schuler, 2000) במדגם דומה בגודלו למדגמנו: 391 תלמידים שהשתתפו בשלוש תוכניות למחוננים. בעוד שבמדגמנו 51% מכלל המחוננים היו בכורים הרי אצל החוקרים הללו היה השיעור שנמצא 49%.

מספר הילדים במשפחה במדגם זה היה כ-2.7. לפיכך שיעור הבכורים שאותרו כמחוננים היה צפוי להיות כ-37%, אחוז נמוך בהרבה מזה שנמצא אצלנו, אם נקבל את הנחתה של סילברמן (Silverman, 1997) שקרוב לוודאי שקיימים ילדים מחוננים נוספים רבים במשפחות אלו שלא הגיעו כלל לאיתור מחוננות ולכן כמובן לא אותרו כמחוננים. ייתכן גם, שילדים רבים נוספים, שאינם בכורים, שאותרו בידי מכון סאלד כשייכים לאחוזן 97, הזכאים להשתתף בפעילויות המכון ללא מבדקים נוספים, לא נשלחו על-ידי הוריהם להשתתף בפעילויות אלו באותה תדירות כילדים בכורים. נראה עתה אם היה הבדל בין המינים בשיעור הבכורים בכלל המאותרים.

4.ב. בנים בכורים לעומת בנות בכורות

בנות: מספר	% בנות מכלל המאותרות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	% בנים מכלל המאותרים	% בנים מכלל המדגם	
55	51	15.6	125	51	35.5	בכור/ה
52	49	14.8	120	49	34.1	לא בכור/ה
107	100	30.4	245	100	69.6	ס"ה

כפי שאנו רואים, אין הבדל בין ייצוג של בנות בכורות לבין ייצוג הבנים הבכורים במדגם המבחנים של שנת 1982. הן בכלל אוכלוסיית המבחנים, הן בקרב הבנות והן בקרב הבנים שיעור הבכורים היה כ-51% מכלל הילדים שאותרו.

4.ג. ממוצעי הגילים בשנתונים השונים ובמגדרים השונים בקרב בכורים ושאנים בכורים

1.ג.4. כל הגילאים: בנים ובנות

בנים: מספר	בנות: מספר	בנים: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנות: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	
125	55	2.38 (0.75)	2.27 (0.80)	בכורה
120	52	3.01 (0.94)	3.12 (0.90)	לא בכורה
245	107	2.69 (0.90)	2.68 (0.95)	ס"ה

2.ג.4. גילאי 5-7.5: בנים ובנות

בנים: מספר	בנות: מספר	בנים: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנות: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	
13	13	1.77 (0.60)	1.85 (0.69)	בכור
17	12	2.76 (0.66)	3.08 (0.79)	לא בכור
30	25	2.33 (0.80)	2.44 (0.96)	ס"ה

3.ג.4. גילאי 8-10.5: בנים ובנות

בנים: מספר	בנות: מספר	בנים: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנות: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	
64	24	2.31 (0.69)	2.17 (0.76)	בכורה
54	21	2.93 (0.91)	3.29 (0.85)	לא בכורה
118	45	2.59 (0.85)	2.69 (0.97)	ס"ה

4.ג.4. גילאי 11-14.5: בנים ובנות

בנים: מספר	בנות: מספר	בנים: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנות: ממוצע הילדים במשפחה (סטיית תקן)	
52	20	2.60 (0.77)	2.72 (0.75)	בכורה
57	18	3.23 (1.12)	3.00 (1.03)	לא בכורה
109	38	2.93 (1.02)	2.87 (0.91)	ס"ה

נראה, שהן בכלל המדגם והן בכל תת-קבוצה של גילאים: גילאי 5-7.5, גילאי 8-10.5 וגילאי 11-14.5 לא היו הבדלים משמעותיים בין המגדרים בגודל המשפחה על-פי החלוקה לבכורים ולשאינם בכורים.

לאחר שנבחן משתנים אלו גם במדגמים נוספים נוכל להגיע למסקנה, האם ממצאים אלו הם אופייניים למדגמנו או שהם משותפים גם למדגמים אחרים שנערכו בעשורים שונים.

5. המחקר היחיד

ילדים יחידים עשויים ליהנות, בכל הקשור לאיתור מחוננים, משני העולמות. מצד אחד הם בכורים, ולפיכך בעלי יתרון על פני ילדים שאינם בכורים, שכן, הורים נוטים להסס הרבה יותר בטרם ישלחו את ילדם השני לאיתור מחוננים לאחר שילדם הבכור כבר אותר כמחונן (Haensly, 1993; Silverman, 1997), ובנוסף קיימת נטייה של ההורים לטפח את הישגי ילדיהם בכלל, ולהשקיע את מירב הטיפול האפשרי בילד שהוא יחיד. נראה כיצד עומדות תיאוריות אלו במבחן התוצאות במדגם 1982.

5.א. ילדים יחידים לעומת לא-יחידים

מספר	% מכלל המאותרים	
22	6.2	יחיד/ה
331	93.8	לא יחיד/ה
353	100	ס"ה

נראה, ששיעור הילדים היחידים הוא רק כ-6% במדגמנו, שיעור שאינו שונה מהותית מזה שהיה מצוי בכלל האוכלוסיה בשנת 1982 (למ"ס, 1983). לפיכך, התיאוריה בדבר היתרון הרב שיש לילד היחיד באיתור מחוננות ובטיפול קשור כנראה גם למאפיינים נוספים, כגון התרבות אליה שייכת משפחת הילד, המצב הכלכלי, ועוד. עם זאת, נבדוק נתון זה בהשוואה לנתוני מדגמים אחרים.

5.ב. בנים יחידים לעומת בנות יחידות

בנות: מספר	% בנות מכלל המאותרות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	% בנים מכלל המאותרים	% בנים מכלל המדגם	
10	9.3	2.8	12	4.9	3.4	יחידים/ת
97	90.7	27.5	234	95.1	66.3	לא-יחידים/ת
107	100.0	30.3	246	100	69.7	ס"ה

שיעור הבנות היחידות כפול מזה של הבנים במדגם של 1982. נראה, שהסיכוי של בת יחידה להגיע לאיתור מחוננות הוא הגבוה ביותר מאשר של בת בכל קטגוריה משפחתית אחרת.

5.ג. בכורים לעומת יחידים

מעמדו של הילד הבכור במשפחה דומה כאמור לזה של הבן היחיד, אולם ניתן לצפות שכל שיעלה הגיל יתגלו שינויים בין מעמדם של השניים שכן, משאבי המשפחה לא יוכלו להיות

מופנים באופן בלעדי לבכור. יתר על כן, כפי שכבר ראינו בסעיף: "מספר הילדים במשפחה" ישנם הבדלים מגדריים בולטים בין הבת הבכורה לבן הבכור, כאשר יש ייצוג יתר של בנים בכורים בין המחוננים אבל לא בין הבנות.

	מספר	% מכלל הבכורים
בכור	158	87.8
יחיד	22	12.2
ס"ה	180	100

5.ד. הבדלים מגדריים: בכורים/בכורות לעומת יחידים/יחידות

	בנות: מספר	בנות: % מכלל הבכורות והיחידות	% בנות מכלל הבכורים/ות והיחידים/ות	בנים: מספר	בנים: % מכלל הבכורים והיחידים	% בנים מכלל הבכורים/ות והיחידים/ות
בכור/ה	45	83.6	24.8	119	90.8	64.0
יחיד/ה	10	16.4	4.8	12	9.2	6.4
ס"ה	55	100	29.6	131	100.0	70.4

הסיכוי של בת בכורה שאינה יחידה להיות מאותרת כמחוננת נמוך מאשר הסיכוי של בן בכור להיות מאותר כמחונן, וזאת מעבר לשיעור הייצוג של כל אחד מהמגדרים באוכלוסיה הנבדקת. מכאן שבת, שלפניה אותר במשפחתה בן מחונן, גבוהים יותר סיכוייה שתאותר כמחוננת מאשר בת שלפניה לא אותר בן מחונן. ניתן אם כן לומר, שייתכן בהחלט שבנות זקוקות ל"פורץ מחסומים" במשפחות לא מעטות.

אולם, בעוד ששיעור הבנות הבכורות שאותרו כמחוננות מסך כל המדגם של 1982 היה פחות מ-30%, מעט נמוך יותר משיעור הבנות בכלל המדגם, הרי שיעור הבנות היחידות שאותרו כמחוננות מבין כלל המאותרות היה גבוה באופן משמעותי במאשר בקרב הבנים: 16.4% לעומת 9.2% בלבד. מכאן נראה, שאם כי להיות בכורה לא בהכרח עוזר לבת להיות מאותרת כמחוננת, ובמקרים לא מעטים – כנראה כאשר אחריה בסדר הילדים יש בן – פוסחים עליה באיתור, הרי כאשר הבת היא יחידה יש לה יתרון באיתור ולכן גם בייצוג.

עם זאת יש לבדוק מהו שיעור הבנים היחידים לעומת שיעור הבנות היחידות שניסו אך לא הצליחו להתקבל למכון. נתון זה חשוב מאוד שכן הוא ייתן תשובה מדויקת יותר לסוגיה, האם איתור הבנות היחידות כמחוננות הוא למעשה "איתור יתר", שכן אחוז גבוה של בנות יחידות מגיעות למכון אך אינן מתקבלות, או שהוא בבחינת תיקון העוול – ולו באופן חלקי – כאשר

אחוז הבנות מבין המתקבלים דומה לזה של הבנים והבעיה נעוצה באחוז הנמוך של הבנות שמגיעות לאיתור במכון. מידע זה ייתן לנו מפתח – ולו חלקי – על רמת הציפיות שקיימת מבן לעומת זו הקיימת מבית אצל הורים.

6. בני משפחה שאותרו כמחוננים

למשפחת המחונן ומאפייניה הדמוגרפיים חשיבות רבה שדונה במחקרים שנעשו בארץ (למשל: לנדאו, 2000; Weissler & Landau, 1993; Landau, & Weissler, 1993).

6.א. בני משפחה הלומדים, למדו או התקבלו למכון ולתוכניות אחרות למחוננים

משפחות: מספר	% מכלל המאותרים	
44	12.7	אח גדול: מספר
14	4.0	אח קטן: מספר
13	3.7	אחות גדולה: מספר
3	0.9	אחות קטנה: מספר
3	0.9	אח תאום: מספר
1	0.3	אחות תאומה: מספר
9	2.6	צמד אחאים שהתקבלו: מספר*
0	0	אב: מספר
1	0.3	אם: מספר
1	0.3	שלישייה
89	---	ס"ה מספר בני משפחה
346	100.0	ס"ה משפחות
0.26	---	מס' בני משפחה נוספים שלמדו/לומדים בממוצע לילד משפחות שבהן אותרו יותר משני בני משפחה: מספר

*לא נכנס לסכום בני המשפחה הלומדים כי כבר הופיע בקטגוריות אחרות.

ל-58 מהילדים שהתחילו את לימודיהם במכון באוקטובר 1982 היו אחים – 44 גדולים ו-14 קטנים – שלמדו במכון באוקטובר 1982 או לפני כן. רק ל-16 מהילדים היתה אחות שלמדה במכון: ב-13 מקרים אחות גדולה ובשלושה בלבד – אחות קטנה. ייצוג זה של בנות הוא הנמוך ביותר מבין כל ממצאינו, דהיינו, יש להניח ברמת וודאות לא נמוכה, שייצוגן של בנות במכון לפני 1982 היה נמוך אפילו מ-30%, שהיה השיעור, כפי שראינו, ב-1982.

אם נחלק ממצאים אלו לשתי קטגוריות: אח או אחות גדולים ואח או אחות קטנים נראה, שבעוד שרק לכ-17% מבין המשתתפים שהיה בן משפחה הצעיר מהם היתה זו האחות

הצעירה שלמדה, הרי כאשר המדובר היה בבן משפחה בוגר עלתה הסבירות שזו תהיה אחות לכ-23%.

6.ב. בני משפחה נוספים שאותרו כמחוננים

מספר	משפחות בנות	בנות: % מכלל המאותרות	משפחות בנים	בנים: % מכלל המאותרים
אח גדול: מספר	19	17.8	25	10.4
אח קטן: מספר	5	4.7	9	3.8
אחות גדולה: מספר	4	3.7	9	3.8
אחות קטנה: מספר	1	0.9	2	0.8
אח תאום: מספר	1	0.9	2	0.8
אחות תאומה: מספר	0	0	1	0.4
צמד אחאים שהתקבלו: מספר*	7	6.5	2	0.8
אב: מספר	0	0	0	0
אם: מספר	1	0.9	0	0
שלישייה	0	0	1	0.4
ס"ה מספר בני משפחה	31	---	49	---
ס"ה משפחות	106	---	240	---
מס' בני משפחה שלמדו/לומדים בממוצע לילד	0.29	---	0.20	---
משפחות שבהן אותרו יותר משני בני משפחה: מספר	6	5.6	8	3.3

*לא נכנס לסכום בני המשפחה הלומדים כי כבר הופיע בקטגוריות אחרות.

תופעה רווחת למדי שראינו במדגם היא של אח ואחות שהתקבלו בו-זמנית למכון. בארבעה מקרים בלבד היו אלו תאומים בכל הצירופים האפשריים: שני בנים, שתי בנות ובן ובת. מבין 107 הבנות שהתקבלו באוקטובר 1982 לאחת היו שני אחים גדולים ממנה שהתקבלו ביחד אתה, לשתיים היו אחים צעירים מהן שהתקבלו ביחד אתן, לשתיים היה אח אחד מבוגר שהתקבל אתן ולעוד אחת היה אח תאום שהתקבל אתה. אין לראות בכך כל דפוס של כניסת בת ללימודים במכון בעקבות אח צעיר, כפי שאולי היה מקום לחשוב. עם זאת, ראוי לבדוק את התיאוריה הזאת גם במדגמים של השנים הבאות, שכן, במקרים רבים קיימת נסיגה לאחר בכל הקשור לקידומן של בנות, ולפעמים דפוסי טיפוח בנות משתנים עם הזמן בשל נסיבות חברתיות או כלכליות.

ל-24 מבין הבנות שהתקבלו למכון היה לפחות בן משפחה אחד או בת משפחה אחת שלמד או למדה במכון. שיעור זה הוא 22.4%.

בקרב הבנים היה שיעור המתקבלים שלהם לפחות בן משפחה אחד שלמד או לומד במכון נמוך יותר: 37 מתוך 246, ובאחוזים: 15.0% בלבד.

ל-6 מהבנות ול-8 מהבנים היו יותר משני בני משפחה שלמדו במכון. אמנם מספרים כאלה קטנים, אבל גם בהם ניכר יתרון של הבנות, שכן, הן מנו רק כ-30% מבין המתקבלות למכון אבל בקרב המתקבלים שלהם יותר משני בני משפחה היה שיעורן למעלה מ-42%.

6.ג. ממוצע מספר בני המשפחה שלמדו/לומדים במכון בקרב בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנות	ממוצע מס' האחים במשפחה שלמדו/לומדים במכון (סטיית תקן)
4	14	0.57 (.85)
5	4	1 (1.41)*
ס"ה	18	0.67 (.97)

מספר האחים או האחיות הממוצע של כל אחת מ-18 הבנות בקבוצה זו שהשתתפו או משתתפים בפעילויות המכון הוא 0.67 בני משפחה לכל ילדה: שיעור הגדול פי שלושה וחצי מאשר בכלל המדגם.

נראה, לפיכך, שההשערה, שכאשר לבת מחוננת יש לפחות בן משפחה אחד שכבר למד במכון או נרשם אליו מהווה הדבר מבחינת משפחתה זרז לבדיקת מחוננות גם אצלה.

7. גיל האב וגיל האם

על אף הידוע מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בדבר גיל הנישואין העולה בקרב האוכלוסיה היהודית מחד-גיסא לא ניתן לצפות לגילי הורים צעירים מאוד שכן הגיל הממוצע והחציוני של הילדים הוא, כפי שראינו, כ-10.

7.א. ממוצע הגילים של הורי הילדים במדגם

	ממוצע גיל האב	סטיית תקן	ממוצע גיל האם	סטיית תקן
הורים: כללי	40.04	6.19	36.68	5.03
הורי הבנות	40.05	5.92	36.78	5.35
הורי הבנים	40.04	6.32	36.63	4.90

ואכן, גיל האב הוא כ-40 וגיל האם הוא כשלוש וחצי שני פחות אצל בני שני המינים. בשל מספרם הגדול יחסית של הורים צעירים – בסביבות גיל ה-30, חילקנו את גילאי ההורים ל-8 קטגוריות.

7.ב. גילי הורי הילדים שנרשמו באוקטובר 1982 – ס"ה

גיל	הורים: מספר	הורים: %	הורים: % מצטבר
עד 30	30	4.3	4.3
31-33	105	15.1	19.4
34-35	127	18.3	37.7
36-39	187	27.0	64.7
40-44	130	18.7	83.4
45-49	85	12.2	95.6
50-54	19	2.7	98.3
+55	11	1.6	99.9
ס"ה	694	99.9	99.9

ההורים במדגם זה צעירים מאוד: אף שממוצע הגילים של הבנים הוא כ-10 ושל הבנות נמוך יותר הרי בקבוצת הגיל 36-39 נמצא המספר הרב ביותר של הורים.

7.ג. גילי הורי הילדים שנרשמו למכון באוקטובר 1982 – לפי מגדר

גיל	אבות: מספר	אבות: %	אבות: % מצטבר	אמהות: מספר	אמהות: %	אמהות: % מצטבר
עד 30	9	2.6	2.6	21	6.0	6.0
31-33	21	6.1	8.7	84	24.1	30.1
35-34	63	18.2	26.9	64	18.3	48.4
36-39	103	29.9	56.8	84	24.1	72.5
40-44	61	17.7	74.5	69	19.8	92.3
45-49	61	17.7	92.2	24	6.9	99.2
50-54	18	5.2	97.4	1	0.3	99.5
+55	9	2.6	100.0	2	0.5	100.0
ס"ה	345	100.0	100.0	349	100.0	100.0

אבות: הקבוצה הגדולה ביותר היא גילאי 36-39 (103 אבות); הקבוצה השנייה בגודלה: גילאי 34-35 (63 אבות). אם נצרף קבוצת גיל זו לקבוצת הגיל 31-33 תכלול הקבוצה החדשה 5 שנתונים, כמו כל הקבוצות שאחריה, ויהיו בה 84 אבות. שתי הקבוצות הבאות תכלולנה מספר קטן באופן משמעותי: רק 61 אבות (גילאי 40-44 ו-45-49). רק 18 אבות היו בני 50-54, ורק 9 בני +55. עם העלייה בגיל הנישואין יהיה מעניין לבדוק האם התמונה שונה בקרב הילדים ממדגמי השנים 1993 ו-2003.

אמהות: הקבוצה הגדולה ביותר היא הקבוצה המצורפת של גילאי 31-33 ו-34-35, שבה 148 אמהות. למעשה, תת הקבוצה הגדולה שלה, גילאי 31-33, מכילה 84 אמהות ילידות שני שנתונים בלבד – מספר הזהה לקבוצה השנייה בגודלה, של אמהות בנות 36-39. ירידה משמעותית במספר האמהות חלה בקבוצות הגיל 45-49: רק 24 אמהות. רק שלוש אמהות היו בנות 50 ומעלה, אף על פי שגיל הבנות הממוצע היה קרוב ל-10, עובדה המצביעה על הפסקת גיל הלידה בשנות ה-70 בערך בגיל 40 אצל מרבית הנשים. גם ממצא זה יש לבדוק במדגמים הבאים.

ד.7. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנות

אבות לבנות: מספר	אבות לבנות: %	אבות לבנות: מספר	אבות לבנות: %	אמהות לבנות: מספר	אמהות לבנות: %	אמהות לבנות: מספר
עד 30	2	1.9	1.9	11	10.3	10.3
31-33	7	6.6	8.5	22	20.6	30.9
34-35	19	17.9	26.4	22	20.6	51.5
36-39	30	28.3	54.7	18	16.8	68.3
40-44	19	17.9	72.6	25	23.4	91.7
45-49	23	21.7	94.3	8	7.4	99.1
50-54	5	4.7	99.0	1	0.9	100.0
+55	1	0.9	99.9	0	100.0	100.0
ס"ה	106	99.9	99.9	107	100.0	100.0

בקרב האמהות לבנות בולט הגיל הצעיר יחסית לכל קבוצה אחרת: למעלה ממחצית האמהות הן עד גיל 35, בעוד שהאבות בגילאים אלו מהווים רק כרבע מסך כל האבות במדגם.

ה.7. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנים

אבות לבנים: מספר	אבות לבנים: %	אבות לבנים: מספר	אבות לבנים: %	אמהות לבנים: מספר	אמהות לבנים: %	אמהות לבנים: מספר
עד 30	7	2.9	2.9	10	4.1	4.1
31-33	14	5.9	8.8	62	25.7	29.8
35-34	44	18.4	27.2	42	17.4	47.2
36-39	73	30.6	57.8	66	27.4	74.6
40-44	42	17.6	75.4	44	18.2	92.8
45-49	38	15.9	91.3	16	6.7	99.5
50-54	13	5.4	96.7	0	99.5	99.5
+55	8	3.3	100.0	1	0.4	99.9
ס"ה	239	100.0	100.0	241	99.9	99.9

גם בקרב האמהות לבנים בולט הגיל הצעיר יחסית לכל קבוצה אחרת: כמעט מחצית מבין האמהות הן עד גיל 35. שיעור זה נמוך במקצת משיעור האמהות עד גיל 35 בקרב הבנות המוחננות.

בקרב האבות לבנים דומה שיעור קבוצת הגיל של עד 35 אצל בני שני המינים: כ-27%.

7.1. הפרשי הגילים בין ההורים

הפרש ממוצע (שנים)	
3.36	הורים: כללי
3.27	הורי הבנות
3.41	הורי הבנים

הפרשי הגילים בין ההורים אצל כלל הילדים, אצל הבנים ואצל הבנות היה כשלוש וחצי שנים. אבות הבנות ואבות הבנים היו באותו גיל; אמהות הבנות היו מבוגרות מאמהות הבנים באופן לא מובהק.

כמו כן יש לציין, שבשנת 1982 כמעט לא היו מקרים בהם גיל האם עלה על גיל האב. מקרים כאלה אינם תדירים גם במדגמי שנים מאוחרות יותר, אבל ב-1982 היה מצב כזה רק אצל זוג אחד של הורים לבנות: האישה היתה מבוגרת מהגבר בשנה. אצל הורי הבנים, לעומת זאת, היו שישה מקרים כאלה: בארבעה היה הגבר צעיר בשנה מהאישה, באחד – בשנתיים ובאחד – בשלוש שנים.

נבדוק עתה אם בקרב ההורים לבנות במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו מאפיינים גיליים מיוחדים.

7.2. גילי הורי הבנות במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים

מס' המשפחות	אבות לבנות: גיל ממוצע	אבות לבנות: סטיית תקן	אמהות לבנות: גיל ממוצע	אמהות לבנות: סטיית תקן	הפרש הגילים בין ההורים
4 ילדים	42.57	4.34	39.29	4.58	3.29
5 ילדים	44.75	6.70	40.00	5.35	4.75
ס"ה	43.06	4.82	39.44	4.60	3.62

כצפוי, הורי הבנות במשפחות בנות ארבעה ילדים היו מבוגרים מהורי הילדים בכלל המדגם, והורי הבנות מהמשפחות שבהן חמישה ילדים היו מבוגרים אף יותר. מאחר שבמדגם זה

ממוצע הגיל בקרב ההורים לבנים היה קרוב מאוד לזה שבקרב ההורים לבנות. נבדוק להלן, האם מאפיין גיל זה שנמצא בקרב הורי הבנות במשפחות הגדולות נמצא במידה דומה גם בקרב הורי הבנים במשפחות גדולות.

הפרש הגילים הממוצע בין ההורים, 3.6 שנים, קרוב לממוצע כל המדגם. אין, ולו אף מקרה אחד, שבו הפרש הגילים בין ההורים עולה על 8 שנים, ולכן לא ניתן להניח שבמדגם 1982 יש שיעור משמעותי של משפחות שבהם הנישואים הן נישואיו השניים של האב. נתון זה יבדק במדגמים הבאים.

7. גילי הורי הבנים במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים

מס' המשפחות	אבות לבנים: גיל ממוצע	אבות לבנים: סטיית תקן	אמהות לבנים: גיל ממוצע	אמהות לבנים: סטיית תקן	
4 ילדים	18	43.44	6.90	40.11	5.26
5 ילדים	7	46.43	3.87	42.29	4.39
ס"ה*	28	44.96	6.62	41.18	5.69

*בס"ה נכללו גם שתי משפחות ובהן שישה ילדים ומשפחה אחת בת שבעה ילדים.

נראה, שבקרב בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה גיל הורי הבנים היה גבוה משמעותית מגיל הורי הבנות: הן האב והן האם היו מבוגרים בקרוב לשנה וחצי מהגיל הממוצע של האבות והאמהות במשפחות של הבנות.

8. השפה המדוברת בבית

במדגם של שנת 1982 היתה השפה המדוברת בבית עברית בלבד אצל למעלה מ-90% מילדי המדגם. אצל קרוב ל-6% דיברו עברית ושפה נוספת, אצל כ-2% – שפה אחרת היתה השפה העיקרית ועברית היתה השפה השניה המדוברת, ואצל כ-1.7% דיברו בבית בשפה זרה בלבד.

בשל העובדה שמספרם הכולל של הילדים שאצלם בבית לא דיברו רק עברית היה 33 בלבד קשה להסיק מסקנות מרחיקות לכת לגבי כלל תת קבוצה בנפרד. לפיכך צירפנו את כל הילדים שהשפה המדוברת בביתם לא היתה עברית בלבד לקבוצה וחילקנו אותה לפי מגדרים כדלהלן:

8.א. השפה הדומיננטית על פי המגדר

עברית בלבד: מס'	עברית בלבד: %	העברית לא בלעדית: מס'	העברית לא בלעדית: %	
221	90.9	22	9.1	בנים
95	89.6	11	10.4	בנות
316	90.5	33	9.5	ס"ה

אנו רואים, אם כן, שאין הבדל בין המינים מבחינת השפה המדוברת בבית לפי החלוקה של עברית כשפה בלעדית לעומת עברית כשפה הלא-בלעדית.

יהיה מעניין ואף חשוב לבדוק אם בשנת 1993, שעדיה עלו מרבית העולים מברה"מ לשעבר ארצה, ולאחר מכן – ב-2003, עם ההשתלבות של אותם עולים בארץ, עלה שיעור הילדים שהשתתפו בפעילויות המכון ואשר בביתם לא דיברו עברית בלבד.

9. השכלת הורי הילדים

כפי שידוע מחקרים רבים (למשל: Louis & Lewis, 1992; Williams & Gonzalez, 1998; Terman, 1925; Terman & Oden, 1935) הוריהם של ילדים מחוננים משכילים יותר מאשר שאר האוכלוסיה. נבדוק זאת במדגמנו ונראה גם מהם ההבדלים בין המגדרים ומהם ההבדלים בין הורי הבנים להורי הבנות.

9.א. ממוצע שנות הלימוד של הורי הילדים

סטטית תקן	השכלת האם	סטטית תקן	השכלת האב	
2.88	14.31	3.50	14.91	בנים
2.95	14.83	4.11	15.81	בנות
2.91	14.47	3.72	15.19	ממוצע

נראה, שהורי הבנות היו משכילים מהורי הבנים במדגם 1982.

ממוצע שנות ההשכלה שמצאנו עבור ההורים היה קרוב לממוצע שנמצא עשר שנים לאחר מכן במחקרם של לואיס ולואיס (Louis & Lewis, 1992).

ממוצע זה גבוה בהרבה מכפי שהיה באותה עת בקרב האוכלוסיה היהודית בארץ, שכן, בשנת 1982 רק לפחות מרבע מכלל האוכלוסיה היהודית בארץ היתה השכלה של 13 שנות לימוד ומעלה (למ"ס, 1983, לוח כ"ח/2).

9.ב. השכלת האב

מספר ילדים	% מכלל המאותרים	% מצטבר	
50	14.6	14.6	עד 11 ש"ל
63	18.4	33.0	12 ש"ל
21	6.1	39.1	13-14 ש"ל
26	7.6	46.7	15 ש"ל
69	20.2	66.9	16 ש"ל
31	9.1	76.0	17 ש"ל
31	9.1	85.1	18-19 ש"ל
51	14.9	100.0	20+ ש"ל
342	100.0	100.0	ס"ה

האבות אכן היו משכילים במיוחד: בעוד שבכלל האוכלוסיה הגיע שיעור האקדמאים לכ-14%, הרי בקרב המדגם שלנו כ-60% מבין האבות היו בעלי תואר אקדמי (למ"ס, 1983, טבלה 22.3).

9.ג. השכלת האם

עד 11 ש"ל	מספר ילדים	% מכלל המאותרים	% מצטבר
34	9.8	9.8	
12 ש"ל	87	25.1	34.9
13-14 ש"ל	46	13.2	48.1
15 ש"ל	49	14.1	62.2
16 ש"ל	49	14.1	76.3
17 ש"ל	37	10.7	87.0
18-19 ש"ל	24	6.9	93.9
20+ ש"ל	21	6.1	100.0
ס"ה	347	100.0	100.0

גם רמת ההשכלה של אמהות ילדי המדגם היתה גבוהה באופן משמעותי מאשר בכלל האוכלוסיה: ל-52% מכלל אמהות המדגם היתה השכלה כזאת, שיעור הגבוה פי שלושה מאשר בכלל האוכלוסיה (שם, שם).

9.ד. השכלה האב: לפי מין הילדים

בנות: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר	בנים: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
עד 11 ש"ל	15	14.3	35	14.8	14.8
12 ש"ל	14	13.3	49	20.7	35.5
13-14 ש"ל	9	8.6	12	5.1	40.6
15 ש"ל	8	7.6	18	7.6	48.2
16 ש"ל	15	14.3	54	22.8	71.0
17 ש"ל	8	7.6	23	9.7	80.7
18-19 ש"ל	12	11.4	19	8.0	88.7
20+ ש"ל	24	22.9	27	11.3	100.0
ס"ה	105	100.0	237	100.0	100.0

עד השכלה של 15 ש"ל היו יותר אבות של בנים מאשר אבות של בנות, 43.8% לעומת 48.2%. בין בעלי השכלה של 16 ש"ל, שהיא ההשכלה שהיתה אופיינית למהנדסים ב-1982, ייצוג האבות של הבנים גדול בהרבה מייצוג האבות של הבנות: קרוב ל-23% מכלל

האבות של הבנים הם בעלי השכלה כזאת לעומת כ-14% בלבד בקרב האבות של הבנות. בקרב בעלי השכלה של 17 שנות לימוד היה שיעור גבוה במידת מה של אבות לבנים לעומת אבות לבנות: 9.7% לעומת 7.6%. אולם, בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה ביותר, 18-19 שנות לימוד ו-20+ שנות לימוד היה הפרש משמעותי לטובת אבות לבנות: למעלה משליש מהאבות לבנות היו בעלי השכלה של למעלה מ-18 שנות לימוד לעומת פחות מחמישית מהאבות של בנים. נראה, אם כן, שהשכלה גבוהה בדרגה של תואר שני לפחות ואולי אף שלישי היתה מאפיין של אבל לבת מחוננת שהצטרפה למכון אריקה לנדאו ב-1982.

9.ה. השכלה האם: לפי מין הילדים

	בנות: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר	בנים: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
עד 11 ש"ל	11	10.4	10.4	23	9.6	9.6
12 ש"ל	17	16.0	26.4	70	29.0	38.6
13-14 ש"ל	16	15.1	41.5	30	12.4	51.0
15 ש"ל	17	16.0	57.5	32	13.3	64.3
16 ש"ל	18	17.0	74.5	31	12.9	77.2
17 ש"ל	10	9.4	83.9	27	11.2	88.4
18-19 ש"ל	9	8.5	92.4	15	6.2	94.6
20+ ש"ל	8	7.6	100.0	13	5.4	100.0
ס"ה	106	100.0	100.0	241	100.0	100.0

מטבלה 9.ה. נראה, שהשכלת האם גבוהה באופן משמעותי כאשר המדובר בבן מחונן!

נבדוק עתה אם יש מאפיינים מיוחדים לבנות ממשפחות גדולות.

9.ו. השכלת הורי הבנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

	מס' המשפחות	השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן
משפחות בנות 4 ילדים	14	13.50	3.08	13.14	2.07
משפחות בנות 5 ילדים	4	12.00	2.71	11.5	2.52
ס"ה	18	13.17	3.00	12.78	2.21

9.2. השכלת הורי הבנים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

מס' המשפחות	השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן
משפחות בנות 4 ילדים	14.56	2.62	13.44	2.83
משפחות בנות +5 ילדים	14.50	4.28	13.17	3.60
ס"ה*	14.85	3.03	13.37	2.86

* היו במדגמנו שתי משפחות של בנים עם שישה ילדים במשפחה ומשפחה אחת שבה שבעה ילדים.

הורי הבנים ממשפחות גדולות היו משכילים מהורי הבנות ממשפחות כאלה: האבות של ילדים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו בממוצע משכילים מהאבות של הבנות ביותר משנה; האמהות – בערך בשליש שנת לימודים.

נראה, שהן האבות והן האמהות של הבנות מהמשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו פחות משכילים מהממוצע.

בהמשך נשווה נתונים אלו לנתוני מדגמים משנים אחרות.

10. מקצועות ההורים

את מקצועות הורי הילדים שהשתתפו במדגם של שנת 1982 חילקנו כדלהלן:

- פרופסור/רופא מומחה/מדען/מרצה/שופט;
- רופא/רופא שיניים/מהנדס/עו"ד/כלכלן/רו"ח/בנקאי/יועץ השקעות/כימאי/רוקח/-/סטטיסטיקאי/מתמטיקאי/ביולוג/איש-מחשבים/פסיכולוג/קלינאי/תקשורת/מזרחן/מנהל מערכות מידע/מנהל תחום במחשבים/סוציולוג/עו"ס/יועץ ארגוני/חוקר שווקים;
- הנדסאי/טייס/מתכנן כבישים/מתכנת (עד 14 ש"ל);
- טכנאי/חשמלאי/מכונאי/שרטט/מרכז בתי מלאכה/לבורנט
- מנהל חברה/סמנכ"ל;
- מנהל מחלקה/מנהל עסק/מנהל עבודה/מנהל בי"ס/ מנהל שיווק/מנהל ייצור/מנהל פרויקטים/מנהל כספים/מנהל מכירות/מנהל לוגיסטי/מנהל מלון/פקיד בכיר/חשב(אקדמאי);
- בעל עסק/סוחר/קבלן/תעשיין/יהלומן/עצמאי;
- סוכן ביטוח/נסיעות/קניין/מתווך/חוקר פרטי/תעמלנית רפואית/בוחנת שיטות בבנק/יועץ פיננסי;
- צה"ל/משטרה;
- עקרת בית;
- פועל מקצועי/חקלאי/נהג/זבן/איש אחזקה/גנן;
- פועל בלתי מקצועי/מחסנאי/שרת/דוור/עוזרת לגננת (עד 12 ש"ל);
- מורה/מורה דרך/מאמן כושר/ ספרן/יועץ תעסוקתי/יועץ חינוכי/גננת/אחות/אופנאית/מעצבת/צורפת/פיזיותרפיסטית/גרפיקאית/פרסומאית/מפיק/עיתונאי/צלם/צייר/קרמיקאי/פסל/נגן/מתרגם/שיננית/שחקנית;
- מזכירה/פקידה/מנהל/עוזר ארגוני;
- סטודנט;
- בעל תואר ראשון (ללא ציון מקצוע);
- בעל תואר שני (ללא ציון מקצוע);
- קוסמטיקאית/מאפרת/ספרית/שוזרת פרחים/סייעת רופא שיניים/מסלק תביעות/מקדמת מכירות/רכזת תעסוקה לקשישים/סייעת פדגוגית (12 ש"ל);

בשל העובדה, שבקטגוריות רבות הופיע רק מספר קטן ביותר של הורים צירפנו מספר קטגוריות דומות וקיבלנו את 10 הקטגוריות כדלהלן.

10.א. מקצועות הורי הילדים שנרשמו באוקטובר 1982 – ס"ה

הורים: מספר	הורים: %	הורים: % מצטבר
מקצועות אקדמיים	214	31.1
הנדסאים וטכנאים	43	37.3
מנכ"לים וסמנכ"לים	5	38.0
מנהלים זוטרים ועצמאים	74	48.8
צה"ל/משטרה	26	52.6
עקרות בית	44	59.0
פועלים/חקלאים/נהגים/זבנים	33	63.8
מורים ומדריכים	152	85.9
סטודנטים	7	86.9
מזכירות/פקידים/קוסמטיקאיות	89	99.9
ס"ה	687	99.9

הקבוצה הגדולה ביותר היא של בעלי המקצועות האקדמיים: היא מונה קרוב לשליש מההורים. להלן נבדוק מהי החלוקה המגדרית בין בעלי מקצועות אלו. אולם, אחוז זה גבוה מאוד ביחס לאוכלוסיה, כפי שניתן לראות מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 1982. באותה שנה היה שיעור בעלי המקצועות המדעיים והאקדמיים רק כ-12% מכלל האוכלוסיה (למ"ס, 1983, לוח י"ב/17).

הקבוצה השניה בגודלה היא קבוצת המורים והמדריכים המונה למעלה מחמישית מכלל ההורים. כאן מעניינת הן החלוקה המגדרית בין ההורים, דהיינו, מהו אחוז האמהות שהן מורות או מדריכות ביחס לאחוז האבות, והחלוקה בין הורי שני המינים: האם לבנות יש יחסית יותר או פחות אמהות שהן מורות או מדריכות מאשר לבנים.

הקבוצה השלישית בגודלה היא קבוצת המזכירות, הפקידים וכו'. גם כאן מעניינת הן החלוקה המגדרית בין הורים והן החלוקה בין האמהות לבנות לאמהות לבנים. השיעור של בעלי מקצועות אלו בין הורי המדגם היה נמוך משיעורם באוכלוסיה בשנת 1982 (שם, שם). לקבוצת המנהלים והמנהלים הזוטרים ייצוג גדול עשרות מונים בין הורי ילדי המדגם מאשר היה באוכלוסיה הכללית בשנת 1982 (שם, שם).

בין הפועלים והעובדים בחקלאות היתה התמונה הפוכה: בעוד שבשנת 1982 הם היו למעלה מ-34% מכלל העובדים (שם, שם), הרי במדגמנו הם מנו רק כ-5%.

10.ב. מקצועות האבות ומקצועות האמהות

מקצועות אקדמיים	אבות: מספר	אבות: %	אבות: % מצטבר	אמהות: מספר	אמהות: %	אמהות: % מצטבר
	159	45.9	45.9	55	15.9	15.9
הנדסאים וטכנאים	29	8.4	54.3	14	4.1	20.0
מנכ"לים וסמנכ"לים	5	1.4	55.7	0	0	20.0
מנהלים זוטרים ועצמאים	63	18.2	73.9	11	3.2	23.2
צה"ל/משטרה	21	6.1	80.0	5	1.5	24.7
עקרות בית	0	0	80.0	44	12.9	37.6
פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים	28	8.1	88.1	5	1.5	39.1
מורים ומדריכים	21	6.1	94.2	131	38.5	77.6
סטודנטים	0	0	94.2	7	2.1	79.7
מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות ס"ה	20	5.8	100.0	69	20.2	99.9
	346	100.0	100.0	341	99.9	99.9

בין ההורים השייכים לקבוצה הגדולה ביותר, בעלי המקצועות האקדמיים, אחוז האבות גדול פי שלושה מאחוז האמהות. אם נבדוק מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את שיעור מקבלי התארים מהמוסדות להשכלה גבוהה בשנת 1980 (למ"ס, 1998, לוח 1) נראה, שבאותה שנה היו הנשים 45% מבין מקבלי התארים. אם נסתכל על כל העשור הקודם, דהיינו, על השנים תש"ל-תשל"ט, נשים היו כ-27,000 בין כ-60,000 מקבלי התארים מכאן שהאחוז הנמוך של נשים במקצועות אקדמיים אינו משקף כלל ועיקר את תעסוקתן בפועל, שהיתה ברמות נמוכות מזו של הגברים. חיזוק להנחה זו ראינו בהשוואה בין השכלת האבות להשכלת האמהות של ילדי המדגם: ההבדלים במספר שנות הלימוד היו קטנים, אבל לא כן הדבר ברמת התעסוקה. מעניין יהיה לבדוק נתון זה במדגמים משנים מאוחרות יותר.

באוקטובר 1982 היו פחות מ-50% מהנשים הנשואות בכוח העבודה (למ"ס, 1982, לוח י"ב/6). לפיכך, העובדה שבמדגמנו פחות מ-14% הנשים הצהירו שהן "עקרות בית" מורה על אחוז גבוה במיוחד של בעלות מקצוע בקרב אמהות הילדים שבמדגם.

10.ג. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנות

מקצועות אקדמיים	אבות לבנות: מספר	אבות לבנות: %	אבות לבנות: % מצטבר	אמהות לבנות: מספר	אמהות לבנות: %	אמהות לבנות: % מצטבר
	56	53.3	53.3	15	14.3	14.3
הנדסאים וטכנאים	7	6.7	60.0	3	2.9	17.2
מנכ"לים וסמנכ"לים	1	1.0	61.0	0	0	17.2
מנהלים זוטרים ועצמאים	15	14.3	75.3	7	6.7	23.9
צה"ל/משטרה	6	5.7	81.0	2	1.9	25.8
עקרות בית	0	0	81.0	9	8.6	34.4
פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים	11	10.5	91.5	2	1.9	36.3
מורים ומדריכים	5	4.8	96.3	49	46.6	82.9
סטודנטים	0	0	96.3	3	2.9	85.8
מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות	4	3.8	100.1	15	14.3	100.1
ס"ה	105	100.1	100.1	105	100.1	100.1

10.ד. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנים

מקצועות אקדמיים	אבות לבנים: מספר	אבות לבנים: %	אבות לבנים: % מצטבר	אמהות לבנים: מספר	אמהות לבנים: %	אמהות לבנים: % מצטבר
	103	42.9	42.9	40	16.9	16.9
הנדסאים וטכנאים	22	9.1	52.0	11	4.7	21.6
מנכ"לים וסמנכ"לים	4	1.7	53.7	0	0	21.6
מנהלים זוטרים ועצמאים	48	20.0	73.7	4	1.7	23.3
צה"ל/משטרה	15	6.2	79.9	3	1.3	24.6
עקרות בית	0	0	79.9	35	14.8	39.4
פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים	17	7.1	87.0	3	1.3	40.7
מורים ומדריכים	16	6.7	93.7	82	34.7	75.4
סטודנטים	0	0	93.7	4	1.7	77.1
מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות	16	6.7	100.0	54	22.9	100.0
ס"ה	241	100.0	100.0	236	100.0	100.0

סיכום

בהשוואה המפורטת יותר, זו שבין האבות לבנים לבין האבות לבנות, וזו שבין האמהות לבנים לבין האמהות לבנות נקבל מספר ממצאים מעניינים במיוחד.

1. שיעור האבות של הבנות בעלי מקצועות מדעיים ואקדמיים היה גבוה ביותר מ-10% משיעור זה בקרב האבות של הבנים: 53.3% לעומת 42.9%. ממצא זה תואם את הידוע מהספרות, ובפרט תיאורי מקרה שבהם מציינות נשים שהגיעו להישגים בתחומים שונים את השפעתו הגדולה של אביהן המשכיל והמעודד. נראה, שהצורך של אב בעידוד בנו להגיע להישגים קיים במידה רבה גם כאשר האב עצמו אינו בעל מקצוע מדעי או אקדמי, ואילו כאשר מדובר בבת צורך זה חזק יותר כאשר האב הוא בעל מקצוע יוקרתי.

2. האמהות של הבנות שלהן מקצועות אקדמיים ומדעיים יוצגו בשיעור נמוך יותר מאשר האמהות של הבנים. נתון זה מעניין, היות והוא סותר את הידוע מהספרות על עידוד הבת ללמוד מקצועות מדעיים בידי אם שהיא עצמה בעלת מקצוע כזה. עם זאת, ייתכן שהשיעור הנמוך-יחסית של בעלות מקצועות אקדמיים ומדעיים נובע מהאחוז הגבוה-יחסית של עקרות הבית בקרב האמהות לבנים ומהאחוז הגבוה-יחסית של המורות והמדריכות בקרב האמהות לבנות. אם שהיא עקרת בית אל נכון היא מודל חיקוי גרוע יותר לבתה השואפת לרכוש מקצוע מדעי מאשר אם שהיא בעלת מקצוע כלשהו. אם שהיא מורה או מדריכה יכולה ביתר קלות למצוא את הפנאי הפיזי והנפשי לתמוך בבתה המחוננת מאשר אם שעובדת במקצוע שבו יש להשקיע שעות רבות יותר מחוץ לבית, וכמו כן יש לה כלים טובים יותר מאשר לאם שעובדת במקצוע שאינו קשור לחינוך לתמוך בבתה ולעודדה.

3. גם שיעור האמהות לבנות בקרב בעלות המקצועות ה"נשיים" בעלי הסטטוס הנמוך ביותר – מזכירות, פקידות וכו', נמוך הרבה יותר מאשר בקרב האמהות לבנים: 14.3% לעומת 22.9%. נראה, עם כן, שאם שעובדת במקצוע שאינו נחשב "נשי", שיש בו יוקרה, היא מודל חיקוי טוב יותר עבור בת שרוצה למצוא את כישוריה.

4. עם זאת, לאור העובדה שלמורות היה הייצוג הגדול ביותר הן בקרב האמהות לבנים והן בקרב האמהות לבנות חשוב יהיה לבדוק את הנתונים של ייצוג מקצועות אלו בקרב המחוננים בני שני המינים ממדגמים אחרים וזאת משתי סיבות עיקריות: א. כדי לאשש את הנחותינו ממדגם זה. ב. היות ויוקרת מקצוע ההוראה ירדה מאוד יש לראות האם גם במדגמים מאוחרים יותר מהו הייצוג של אמהות לבנים ולבנות במקצוע זה.

מקורות

- לנדאו, א. (1990 [2001]). *האומץ להיות מוכשר*. תל-אביב: דביר.
- למ"ס, (1982). שנתון סטטיסטי לישראל. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס, (1992). שנתון סטטיסטי לישראל. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס (1998). *מקבלי תארים מן האוניברסיטאות ומהמוסדות האחרים להשכלה גבוהה, תשנ"ו. לקט ממצאים סטטיסטיים מסקרים שהושלמו לאחרונה*, מס. 2. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- פוסטמן, נ. (1986). *אבדן הילדות*. מאנגלית: יהודית כפרי. תל-אביב: ספרית פועלים.
- Kerr, B.A. (1995). *Smart girls (revised edition)*. Scottsdale, AZ: Gifted Psychology Press.
- Kline, B.E. & Short, E.B. (1991). Changes in emotional resilience: Gifted adolescent females. *Roeper Review* 13(3), 118-121.
- Landau, E. (1979). The Young Persons' Institute for the Promotion of art and Science. In J. Gallagher (Ed.), *Gifted children: Reaching their potential*. Jerusalem: Kolleck.
- Landau, E. (1987b). The gifted disadvantaged. *Gifted International*, 4(1).
- Landau, E. (1987b). The questions children ask. *Gifted International*, 4(2).
- Landau, E. (1998). The self – The global factor to emotional maturity. *Roeper Review*, 20(3), 174-178.
- Landau, & Weissler, (1991). Tracing leadership in gifted children. *The Journal of Psychology*, 125(6), 681-688.
- Landau, E., & Weissler, K. (1993). Parental environment in families with gifted and nongifted children. *The Journal of Psychology*, 127(2), 129-142.
- Landau, E., Weissler, K., & Golod, G. (2001). Impact of an enrichment program on intelligence by sex, among low SES population in Israel. *Gifted Education International*, 15(2), 207-214.
- Louis, B. & Lewis, M. (1992). Parental beliefs about giftedness in young children and their relation to actual ability level. *Gifted Child Quarterly*, 36(1), 27-31.
- Mehta, C.R. & Patel, N.R. (1999). Exact permutational inference for categorical and nonparametric data. In R.H. Hoyle (ed.), (pp. 133-166). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Parker, W.D. (1998). Birth-order effects in the academically talented. *Gifted child Quarterly*, 42(1), 29-38.

- Schuler (1997). Characteristics and perceptions of perfectionism in gifted adolescents in a rural school environment. Unpublished doctoral dissertation. University of Connecticut, Storrs.
- Siegle, D. & Schuler, P.A. (2000). Perfectionism differences in gifted middle school students. *Roeper Review*, 23(1), 39-44.
- Silverman, L.K. (1991). Helping gifted girls reach their potential. *Roeper Review*, 13(3), 122-123.
- Terman, L.M. (1925). Mental and physical traits of a thousand gifted children. *Genetic studies of genius*, vols. 1 & 2. Stanford: Stanford UP.
- Terman, L.M. (1959). The gifted group at mid-life. *Genetic studies of genius*, vol. 5, Stanford: Stanford UP.
- Terman, L.M. & Oden, M.H. (1935). The promise of youth. *Genetic studies of genius*, vol. 3. Stanford: Stanford UP.
- Terman, L.M. & Oden, M.H. (1947). *Genetic studies of genius. vol. 4: The Gifted Child Grows Up: Twenty-five years' follow-up of a superior group*. Stanford UP, Stanford CA.
- Weissler, K. & Landau, E. (1993). Characteristics of families with no, one, or more than one gifted child. *The Journal of Psychology*, 127(2), 143-152.
- Williams, N. & Gonzalez, V. (1998). Identification of giftedness in preschoolers: Are parents' perceptions related to home environment factors and cognitive assessment? Paper presented at the Annual Meeting of the American

פרק 3:

מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות בשנת 1993

1. מגדר

במדגם של אוקטובר 1993 היו 133 בנות מתוך 358 הילדים שהתקבלו, דהיינו, בנות היו 37.1% מכלל המתקבלים.

2. גיל

גיל המתחילים את לימודיהם במכון בשנת 2003 נע בין 4.5 ל-14.5. הגיל הממוצע שבו נערך האיתור למכון היה כלהלן:

גיל ומגדר

2.א. ממוצעי הגילים של המתחילים את לימודיהם במכון באוקטובר 1993

מגדר	ממוצע	מספר	סטיית תקן
בנים	8.25	225	2.08
בנות	8.69	133	2.36
כללי	8.41	358	2.19

באוקטובר 1993 היה הגיל הממוצע של הילדים שהתחילו את לימודיהם במכון דומה לגיל הממוצע של תלמידי כיתות ג' בחודש אוקטובר: בין שמונה ורבע לשמונה וחצי. נבדוק, על פי התפלגות הגילאים בין התלמידים החדשים, האם אמנם בני 8-8.5 היו גם הקבוצה הגדולה ביותר של תלמידים חדשים שהתחילו להשתתף בפעילויות המכון, ואיזו התפלגות היתה לגיליהם.

הגיל הממוצע להתחלת הלימודים במכון ירד מ-1982 ל-1993 ביותר משנה וחצי. ירידה גדולה זו בגיל נמצאה מובהקת ($p=.001$). בהמשך ננסה להבין את סיבותיה ולראות את מגמתה במדגם מאוחר יותר.

גילן הממוצע של הבנות שאותרו כמחוננות היה גבוה מזה של הבנים בכחמישה חודשים. לאור העובדה, שבנות מתפתחות בממוצע מוקדם יותר מבנים (Hedges & Nowell, 1995; Ronald, Spinath, & Plomin, 2002) הן מבחינה קוגניטיבית והן בתחום המוטוריקה

העדינה, נבדוק מה היתה השפעתו המשוערת של האיחור היחסי באיתור מחוננות אצל בנות ביחס לבנים.

נבדוק את הגיל הממוצע על-פי מגדר בכל אחת מקבוצות הגיל: 4.5-7.5, 8-10.5 ו-11+.

2.ב. הגיל הממוצע על-פי תת-חלוקה גילית ומגדרית: 1993

בנות:	בנות:	בנים:	בנים:	ס"ה:	ס"ה:
גיל	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)	מספר
4.5-7.5	54	6.41 (1.00)	106	6.55 (.81)	160
8-10.5	51	9.27 (.82)	88	8.95 (.83)	139
11+	29	12.00 (1.13)	29	12.21 (.98)	58

בקבוצת הגיל 4.5-7.7 נמצאה מובהקות עפ"י לון בגודל 0.018.

בקבוצת הגיל 8-10.5 היה גיל הבנות צעיר מגיל הבנים ב-32. שנה בממוצע במובהקות של 0.031 (2-tailed).

בקבוצת הגיל 11+ לא היו הפרשי הגיל בין המגדרים מובהקים.

להלן נראה, האם לגודל המשפחה היתה השפעה אחרת על הבנים ועל הבנות מבחינת גיל התחלת הלימודים במכון.

2.ג. הגיל הממוצע להתחלת הלימודים במכון במשפחות בנות +4 ילדים: 1993

מספר הילדים	ממוצע הגיל	סטיית תקן
בנים ממשפחות בנות 4 ילדים	8.72	2.16
בנות ממשפחות בנות 4 ילדים	9.21	2.45
בנים ממשפחות בנות 5 ילדים	8.62	2.42
בנות ממשפחות בנות 5 ילדים	9.97	3.01
ס"ה בנים	8.67	2.11
ס"ה בנות	9.44	2.59

* בקרב בנים היו גם שתי משפחות בנות 7 ילדים.

הן בקרב בנים והן בקרב בנות הגיל הממוצע להתחלת הלימודים במכון של ילדים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היה גבוה מאשר בקרב כלל אוכלוסיית המדגם. בקרב בנים היה

גיל זה גבוה בממוצע בערך בחצי שנה ובקרב בנות בערך ב-9 חודשים. מאחר שכל התוצאות הן מובהקות הרי מתוצאות אלו נראה, שבת למשפחה גדולה יוצאת נפסדת יותר מבן שכן גיל האיתור הממוצע שלה גבוה מזה של בן למשפחה באותו גודל.

2.ד. גיל הילדים: תדירויות ואחוזים

גיל	מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
4.5-5.5	40	11.4	11.4
6-6.5	53	15.1	26.5
7-7.5	68	19.3	45.8
8-8.5	65	18.5	64.3
9-9.5	31	8.8	73.1
10-10.5	39	11.1	84.3
11-11.5	26	7.3	91.6
12-12.5	15	4.2	95.8
14.5-13	15	4.2	100.00
סה"כ	352	100.00	100.00

גילאי 4.5-5.5 יוצגו בין המתקבלים החדשים למכון כשיעורם בכלל התלמידים. זהו גידול של עשרת מונים יחסית למדגם של אוקטובר 1982, שבו הם מנו רק כאחוז אחד מכלל המתקבלים.

גילאי 6-6.5 מיוצגים בין המאותרים החדשים יותר משיעורם בכלל התלמידים. זוהי עלייה של 300% יחסית למדגם של אוקטובר 1982.

גילאי 7-7.5 הם למעלה מ-19% מכלל המאותרים. זהו שיעור הגדול כמעט פי שניים משיעורם באוכלוסיית המאותרים. עד גיל 7.5 מאותרים כ-46% מהילדים. גם גידול זה הוא פי שלושה יחסית למדגם של אוקטובר 1982.

גילאי 8-8.5 היו הקבוצה השניה בגודלה בין המאותרים. בין גיל 6 ל-8.5 אותרו כ-53% מהילדים.

בגילאי 9-9.5 היתה ירידה חדה באחוז המאותרים מכלל המדגם. גילאי 9 ומעלה היו באוקטובר 1993 רק מעט יותר מרבע מבין הילדים שאותרו כמחוננים. ייצוגם של המאותרים גילאי 10-10.5 במדגם תואם את חלקם הצפוי בו. גילאי 11-11.5 אותרו פחות משיעורם הצפוי על פי גודל המדגם.

כל אחת מהקבוצות, גילאי 12-12.5 ו-13-14.5 היוותה כ-4% בלבד מהילדים שאותרו כמחוננים.

2.ה. גיל ומגדר: תדירויות ואחוזים ב-1993

בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותרים	% בנות מצטבר	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותרים	% בנים מצטבר	
17	12.8	12.8	23	10.5	10.5	4.5-5.5
14	10.5	23.3	39	17.8	28.3	6.5 -6
24	18.1	41.4	44	20.1	48.4	7-7.5
19	14.3	55.7	46	21.0	69.4	8-8.5
11	8.3	64.0	20	9.1	78.5	9-9.5
20	15.1	79.1	19	8.7	87.2	10-10.5
15	12.3	91.4	11	5.0	92.2	11-11.5
4	3.0	94.4	11	5.0	97.2	11-12.5
9	6.7	100.1	6	2.7	99.9	13-14.5
133	100.1	100.1	219	99.9	99.9	ס"ה

הבדלים בין המגדרים

מהשוואת הגילאים בהן מאותרות בנות מחוננות לאלו של הבנים נראה, שקיימים הבדלים משמעותיים כמעט בכל קבוצות הגיל.

קבוצת גילאי 4.5-5.5. אחוז הבנות מכלל המאותרות היה גבוה מאחוז הבנים מכלל המאותרים.

2.ו. גילאי 4.5-5.5 בשנת 1993 על-פי תוצאות מבדקי האיתור

ס"ה	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון *+99	
21	3	0	18	בנים
15	3	5	7	בנות
36	6	5	25	ס"ה

* מספר הילדים בקטגוריות אחוזון 99.5 ו-99.9 היה קטן מאוד ולפיכך אוחדו לקטגוריית אחוזון +99.

- בקרב הבנות גילאי 4.5-5.5 היו 7 באחוזון +99 מתוך 15 המאותרות. נראה, שעל אף שיעור האיתור הגבוה יחסית של בנות בגילאים אלו לא היה איתור מלא שלהן.
- בקרב הבנים גילאי 4.5-5.5 היו 18 באחוזון +99 מתוך 21 המאותרים. נתון זה מצביע על תת-איתור משמעותי של בנים בגילאים אלו.
- קבוצת גילאי 6-6.5. לא זו בלבד שאחוז הבנות גילאי 6-6.5 מכלל המאותרות בגילאים אלו היה נמוך מ-30 מכלל המאותרים, הרי שיעורן מכלל הבנות היה נמוך מ-11% מכלל הבנות המאותרות, לעומת קרוב ל-18% מכלל הבנים המאותרים. נראה, שבנות מדגם זה סיגלו לעצמן כבר בכיתה א' דרכי התנהגות קונפורמיות; שלא כמו בנים מחוננים לא נמנו, כנראה, עם "עושי הצרות" ולכן ההורים, במקרים רבים, לא דאגו לתת להן אפשרות להרחיב ולהעמיק את יכולותיהן בתחומים האינטלקטואליים והיצירתיים.
- קבוצת גילאי 7-7.5. בקבוצת גיל זאת היו הבנות רק כ-35% מכלל המאותרים, פחות מייצוגן בכלל המדגם. היות ובין ילדי כיתה ב' הציפייה היתה לייצוג גבוה של בנות מאשר בין ילדים בוגרים יותר, שכן, בגילאי 7-7.5 בנות עדיין ניהנות מההתפתחות המואצת יחסית לזו של בנים, יש לבדוק מדוע בשנת 1993 היה ייצוגן של בנות בגילאים אלו כה נמוך, נמוך אפילו מאשר ב-1982, שם היוו בנות גילאים אלו כ-40% מכלל המאותרים.

2.ז. הישגי הבנות גילאי 4.5-7.5 במבדקי האיתור באוקטובר 1993

מס' הבנות	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון *+99
4.5-5.5	3	5	7
6-6.5	7	3	4
7-7.5	8	2	11
ס"ה	18	10	22

* מספר הילדים בקטגוריות אחוזון 99, 99.5 ו-99.9 היה קטן ולפיכך אוחדו לקטגוריית אחוזון +99.

- בקרב הבנות גילאי 4.5-5.5 היו באחוזון +99 7 מתוך 15 המאותרות;
- בקרב הבנות גילאי 6-6.5 היו באחוזון +99 4 מתוך 14 המאותרות;
- בקרב הבנות גילאי 7-7.5 היו באחוזון זה 11 מתוך 21 המאותרות;
- 22 בנות מתוך ה-50 שאותרו באוקטובר 1993 היו באחוזון +99.

2.ח. הישגי הבנים גילאי 4.5-7.5 במבדקי האיתור באוקטובר 1993

גיל	מס' הבנים	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון 99	אחוזון 99.5	אחוזון 99.9
4.5-5.5	21	3	0	12	1	5
6-6.5	33	12	7	9	2	3
7-7.5	49	17	6	12	3	11
ס"ה	103	32	13	33	6	19

- בקרב הבנים גילאי 4.5-5.5 היו באחוזון +99 18 מתוך 21 המאותרים;
- בקרב הבנים גילאי 6-6.5 היו באחוזון +99 17 מתוך 36 המאותרים;
- בקרב הבנים גילאי 7-7.5 היו 23 באחוזון זה מתוך 49 המאותרים;
- בקרב הבנים 58 מבין 103 המאותרים בקבוצת הגיל 4.5-7.5 היו באחוזון +99.

לסיכום:

הן בקרב הבנים והן בקרב הבנות שיעור המאותרים באחוזון +99 היה גבוה מהצפוי בכל קבוצות הגיל (למעט בנות בגילאים 6-6.5). אולם, על פי השיעור הגבוה של בנים באחוזון זה נראה שתת-האיתור שלהם היה גבוה מזה שבקרב הבנות.

- קבוצת גילאי 8-8.5. בקבוצת גיל זו היה השיעור הנמוך ביותר של בנות מכלל המאותרים: כ-29% בלבד. שיעור זה דומה מאוד לשיעורן בכלל המאותרים ב-1982: כ-30%. יש להניח שהסיבה העיקרית לכך הם מבדקי מכון סאלד, שבהם אותרו בנים בשיעור הגבוה בערך פי שניים מבנות, ועל-פי המלצותיהם שלחו הורים את ילדיהם לחוגי העשרה במכון. עם זאת, לאור העובדה ששיעור הבנות בשנתון זה הוא פחות משליש מכלל המאותרים יש לבדוק האם הורים לבנים יישמו את המלצת מכון סאלד לשלוח את ילדיהם לפעילויות למחוננים ביתר תכיפות, ואילו כאשר המדובר היה בבנות – נטו יותר לא לשלוח אותה לפעילויות אלו.
- קבוצת גילאי 9-9.5. שיעור הבנות שאותרו בגילאים אלו דמה בקרב הבנות לזה שבקרב הבנים: כ-8% לעומת כ-9% בקרב הבנים. במספרים מוחלטים היה ההבדל גדול: 11 בנות לעומת 20 בנים. אולם, בקבוצה זו חל שיפור משמעותי בשיעור הבנות מכלל המאותרים: מ-20% בשנת 1982 לכ-35% ב-1993
- בקרוב גילאי 10-10.5 20 בנות, שהיוו כ-15% מכלל הבנות, אותרו כמחוננות, ולעומתן 19 בנים, שהיוו רק כ-9% מכלל הבנים, אותרו כמחוננים. משיעור של כ-

30% מכלל המאותרים ב-1982 עלה השיעור ליותר מ-50% בנות ב-1993 בקרב גילאי 10.5-10.

- קבוצת גילאי 11-11.5. גם בקבוצת גיל זאת מספר הבנות שאותרו עלה על מספר הבנים, ושיעורן היה קרוב ל-58% מכלל המאותרים. ממצא זה שונה מאוד ממדגם אוקטובר 1982, בו אחוז הבנות היה פחות מ-30% מכלל המאותרים בגילאים אלו.

- קבוצת גילאי 12-12.5. קבוצת המאותרים בגילאים אלו מנתה 15 ילדים בלבד, ולכן אי-אפשר להסיק מסקנות מרחיקות לכת לגבי ייצוגים מגדריים. עם זאת, לאור העובדה שבקרב גילאי 11-11.5 מספר הבנות היה גדול מזה של הבנים ובקרב גילאי 12-12.5 היו רק ארבע בנות לעומת 11 בנים יש לבדוק אם יש קשר בין הירידה המשמעותית במספר הבנות והכניסה לחטיבת הביניים, וכן אם ירידה משמעותית זו במספר הבנות שאותרו כמחוננות היא סמן לבאות.

- קבוצת גילאי 13-14.5. רק 15 ילדים אותרו בקבוצת גיל זאת; 9 מתוכן בנות. מבחינת ייצוג באחוזים ממצא זה מרשים אף יותר: בעוד ששיעור הבנות שאותרו בקבוצת גיל זאת הוא קרוב ל-7%, הרי הבנים היו פחות מ-3% מכלל המאותרים. במדגם אוקטובר 1982 היו הבנות פחות מרבע מכלל המאותרים בקרב שכבת גיל זו, וכאן – 60%. יש לבדוק מדוע חלק גדול מהבנות הגיעו לאיתור מאוחר יחסית, בעוד שהבנים שניתן היה לאתרם כמחוננים כבר אותרו לפני כן. יש גם לבדוק את התיאוריה, לפיה בנות רבות נשלחות לאיתור בעקבות אח צעיר.

נבדוק עתה מה היה שיעור הבנות מכלל המאותרים בכל אחת משלוש קבוצות הגיל: 4.5-7.5, 8-10.5 ו-11+, וכמו כן מה היה שיעורן מכלל הבנות המאותרות באוקטובר 1993 בכל אחת מתת-קבוצות גיל אלו.

2.ט. שיעורי הבנות מכלל המאותרים ומכלל הבנות בחלוקה לשלוש קבוצות גיל: 1993

גיל	מספר הבנות שאותרו בקבוצת גיל זאת	מספר הילדים שאותרו בקבוצת גיל זאת	% הבנות מכלל המאותרים בגיל זה	% מכלל הבנות שאותרו באוקטובר 1993
4.5-7.5	55	161	34.2	41.4
8-10.5	50	135	37.0	37.6
11+	28	56	50.0	21.0
סה"כ	133	352	37.1	100.0

מטבלה 2.ט. נראה, שבעוד שעל פי הצפוי, הן מהספרות והן ממצאי מדגם אוקטובר 1982, בשכבת הגיל הצעירה ביותר יהיה שיעור הבנות המאותרות כמחוננות גבוה יחסית, הרי ממצא זה נמצא רק בקרב ילדי הגן, בעוד שכאשר צירפנו לבני 4.5-5.5 את ילדי כיתות א' וב' התהפך הממצא על פניו ושיעור איתור הבנות ירד אל מתחת לממוצע הכללי באוקטובר 1993.

כמו כן נראה, שרק בקרב בנות ה-11 ומעלה נמצא שיעור איתור של 50% בנות מכלל המאותרים, ממצא הסותר את הידוע לנו על היתרון הקוגניטיבי של בנות דווקא בגילאים של טרום בית הספר, יתרון ההולך ונעלם ככל שהגיל עולה.

מכאן נסיק, שאיתור בנות כמחוננות לוקה בחסר רב, בעיקר בקרב הגילאים הנמוכים. מכשלה זו נזקקה מצטברים עם השנים, שכן, התבגרות של בנות מהירה מזו של בנים, ובת שבגיל צעיר לא קיבלה עידוד לפתח את כשרונותיה סיכוייה לעשות זאת בעתיד פוחתים והולכים למן ההתבגרות המוקדמת ואילך.

השינויים העיקריים ביחס למדגם של שנת 1982 יחולקו לשניים:

א. בקרב בנות

א. מגמות מבורכות:

- הקדמת גיל האיתור והוספה משמעותית של ילדים בני השנתון הצעיר ביותר -4.5-5.5 שבו יש יתרון יחסי לבנות;
- איתור רב יותר של בנות בוגרות – הן יחסית לנתוני 1982 והן יחסית לבנים במדגמו.

ב. מגמות בעייתיות:

- ירידה חדה באיתור בנות מחוננות עם הכניסה לבית הספר. יש לבדוק האם בנות מופנות לאיתור מחוננות בשיעורים נמוכים יותר מבעבר, מצליחות פחות במבדקי מחוננות או שני הגורמים כאחד אחראים לכך;
- ירידה ניכרת באיתור בנות מחוננות בכיתה ג';
- ירידה ניכרת באיתור בנות עם הכניסה לחטיבת הביניים.

ג. הצעות לעידוד המגמות המבורכות ולצמצום המגמות הבעייתיות:

- להציע – במיוחד לבנות – איתור מוקדם, לאור העובדה שבגילי טרום בית הספר מספר הבנות המאותרות אינו נמוך מזה של הבנים;
- להמליץ לבנות בכיתות ב'-ג' לערוך מבדקי מחוננות גם אם לא אותרו בידי מכון סאלד;
- להמליץ לבנות לגשת למבדקי איתור מחוננות גם לקראת המעבר לחטיבת הביניים.

II. בקרב בנים

א. מגמות מבורכות

- איתור בשיעור גבוה במיוחד בקרב תלמידי כיתות א' וב';
- הוספת מספר גדול של בנים למאגר המחוננים בעקבות האיתור של מכון סאלד לקראת כיתה ג'.

ב. מגמות בעייתיות:

- היות ועד גיל 9.5 מאותרים קרוב ל-80% מכלל הבנים הרי למעשה איתור בנים מחוננים פוחת בצורה משמעותית לאחר כיתה ד', דבר שעשוי למנוע איתור של בנים ה"פורחים מאוחר";
- לאחר גיל 13 איתור בנים מחוננים נפסק כמעט כליל, עובדה העלולה לפגום במוטיבציה, ביצירתיות, בתחושת האמונה ביכולת ובבטחון העצמי של בנים מחוננים רבים, שמסיבות כלשהן לא אותרו בילדותם, ולאחר גיל 13 הסיכוי שלהם להיות מאותרים כמחוננים קטן מ-3%.

ג. הצעות לעידוד המגמות המבורכות ולצמצום המגמות הבעייתיות:

- מאחר שמהידוע בספרות ההתפתחות המילולית, החברתית, הרגשית והמוטורית העדינה של בנים איטית בממוצע ביחס לזו של בנות והפערים מתחילים להיסגר רק לקראת גיל 8, יכול בהחלט להיות שחלק לא מבוטל מהבנים הפורחים מאוחר היו יכולים להיות מאותרים אילו מבדקי מיון היו נערכים גם לאחר גיל 8;
- החל מגיל 10 אחוז הבנים המחוננים מבין כלל הבנים שאותרו נמוך בכל תת-קבוצה של גיל שנבדקה מאחוז הבנות. ייתכן שהסיבה לכך היא בעיקרה איתור מלא יותר של הבנים בגילאים הנמוכים יותר. אולם, ייתכן בהחלט שיש לזקוף חלק מתופעה זו ל"חובת" מצבו של הבן המחונן בבית הספר היסודי. יש הקושרים בין תהליך הפמיניזציה של מערכת החינוך כגורם עיקרי לתחושות התסכול והשעמום עליהם מצביעים תלמידים מחוננים רבים בבית הספר (זיו, 2000); חוקרים לא מעטים רואים בתחושות אלו גורמים עיקריים לתת-ההישגיות של בנים בבית ספר היסודי. נבדוק שתי השערות אלו;
- לעודד איתור מחוננות גם בקרב בנים גילאי 14 ומעלה.

משפחת המחונן

3. גודל המשפחה

3.א. מספר הילדים הממוצע במשפחה המחונן: 1993

מגדר	מספר	ממוצע	סטיית תקן
בנים	229	2.53	0.99
בנות	133	2.61	0.94
ס"ה	352	2.56	0.97

משפחות הבנות היו גדולות במידת-מה ממשפחות הבנים, אך הבדל זה אינו מובהק.

כמו כן ניכרת ירידה מסוימת בגודל המשפחה יחסית למדגם של שנת 1982. בשנת 1993 היה ממוצע הילדים למשק בית שבו שני הורים 2.48 (למ"ס, 1993, טבלה 2.35). נתונים אלו כוללים רק משפחות שבהם ילדים עד גיל 17, ואילו במדגמנו נכללים גם ילדים בוגרים שנמנו עם בני המשפחה. לפיכך המספר הגבוה-יחסית של הילדים במשפחה במדגמנו אינו שונה באופן מהותי מנתוני הלמ"ס, שכן אין נתונים על גודל המשפחה הממוצעת כאשר מביאים בחשבון גם ילדים מעל גיל 17 השייכים למשק הבית, אלא כאשר המספר כולל גם בני משפחה שאינם אחים או הורים המתגוררים באותו משק בית.

3.ב. מספר הילדים במשפחה: 1993

ס"ה מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
בן/בת יחידה	33	9.3
2 ילדים במשפחה	157	44.1
3 ילדים במשפחה	116	32.6
4 ילדים במשפחה	37	10.4
+5 ילדים במשפחה	13	3.7
ס"ה	356	100.1

המספר הגדול ביותר היה של משפחות שבהן 2 ילדים: לאור העובדה, שמספר הילדים הממוצע במשפחה המחוננת במדגמנו היה 2.56, דהיינו, למעלה משניים וחצי, ניתן להסביר עובדה זו במספר הגדול יחסית של משפחות גדולות, בנות ארבעה ילדים ומעלה, ביניהן שתי משפחות שבהן 7 ילדים בכל אחת, לעומת רק 33 משפחות שבהן ילד יחיד.

עוד נציין, שמספר הילדים השכיח במשפחה – 2 – היה שונה מאשר נמצא במדגם של שנת 1982, שם השכיח היה משפחה בת 3 ילדים.

3.ג. מספר האחים במשפחה בכל מגדר: 1993

	ס"ה מספר	% בנות	בנות	% מכלל המאותרים	% בנות מצטבר	בנים	% מכלל המאותרים	% בנים מצטבר
בן/בת יחיד/ה	33	30.3	10	7.6	7.6	23	10.2	10.2
2 ילדים במשפחה	157	36.3	57	43.5	51.1	100	44.4	54.7
3 ילדים במשפחה	116	37.9	44	33.6	84.7	72	32.0	86.7
4 ילדים במשפחה	37	37.8	14	10.7	95.4	23	10.2	96.9
5+ ילדים במשפחה	13	46.2	6	4.6	100.0	7	3.1	100.0

בעוד שבמדגם של אוקטובר 1982 לא היו הבדלים משמעותיים בייצוגן של בנות על-פי גודל המשפחה, חוץ מאשר במשפחות שבהן ילד אחד בלבד ובמשפחות הגדולות מאוד – בנות 5 ילדים ומעלה, הרי באוקטובר 1993 נתגלה ממצא מעניין: שיעור הבנות הלך ועלה ככל שמספר הילדים במשפחה עלה: מ-30.3% במשפחות בהן יש ילד אחד בלבד, ל-40% במשפחות שבהן ארבעה ילדים ומעלה. נראה, שהיותה של בת יחידה במשפחתה אינו משפיע על דחיפה חזקה יותר של משפחתה לקידום יכולותיה ולטיפולן כשרונותיה כמו במקרים בהם יש בן יחיד. ממצא זה יכול להצביע על אפשרות אחת לפחות מבין הבאות:

- o במשפחות בהן יש בת יחידה יש נטייה רבה יותר להתייחס למצב ה"יחידות" כאל מצב זמני, דהיינו, המשפחה מתכננת לפחות הולדת ילד אחד נוסף ולפיכך אינה נוטה להשקיע את מרב משאביה בטיפול הבת היחידה;
 - o כאשר יש בן שנבחר להשתתף בתוכנית למחוננים מגדיל הדבר את סיכוייה של הבת הבאה אחריו להשתתף בתוכנית כזאת, ולפיכך, על אף העובדה שאין הבדלים מובהקים בין מספר הילדים במשפחת הבן המחונן לאלו שבמשפחת הבת המחוננת, הרי לסדר הלידה במשפחה מקום חשוב. ככל שהמשפחה גדולה יותר, כן קיימים יותר סיכויים שלפחות בן משפחה אחד כבר למד במכון, ולפיכך סלל את הדרך לבת הבאה בעקבותיו. נבדוק השערה זו בסעיף: "בני משפחה שלמדו או לומדים במכון".
- מעניין יהיה לראות, אם תופעה זו קיימת גם במדגמים של שנים נוספות.

הילד המאותר הוא בן יחיד או בת יחידה. במדגמנו היו רק 10 בנות יחידות לעומת 23 בנים יחידים, דהיינו, רק 7.6% מכלל הבנות היו ממשפחות ללא ילדים נוספים לעומת למעלה מ-10% מהבנים. ממצא זה דומה למה שמצאנו במדגם של שנת 1982. ממצא זה מתאים להשערה א להלן.

הילד המאותר הוא בן למשפחה בת 5 ילדים ומעלה. שיעורן של משפחות אלה במדגמנו קטן מאוד, ולכן לא נוכל להסיק מסקנות מפליגות מהעובדה, ששיעור הבנות מכלל המאותרות במשפחות כאלו דומה לשיעור הבנים מכלל הבנים המאותרים. במדגם של שנת 1982 ראינו תופעה דומה בקרב משפחות בנות 4 ילדים.

בשל העובדה, שמספרן הכולל של המשפחות בנות חמישה ילדים ומעלה הוא 20 בלבד, נבדוק מה קורה בקרב המשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה מבחינת שיעור הבנות.

הילד המאותר הוא בן למשפחה בת 4 ילדים ומעלה. לא זו בלבד ששיעור הבנות במשפחות אלו הוא 40%, גבוה משיעורן בקרב כל תת-קבוצה אחרת שבדקנו, שיעור זה גבוה אף משיעור הבנות בכלל מדגם אוקטובר 1993.

במחקר המשך נבדוק האם המשפחות הגדולות – בנות 4 ילדים ויותר, הן בעיקר משפחות דתיות, ואם בקרב משפחות אלו הייצוג היחסי לכל מגדר שונה מאשר בכלל האוכלוסיה.

משפחות של בנות מחוננות שבהן ארבעה ילדים ומעלה. בקרב 20 המשפחות שבמדגמנו השייכות לקטגוריה זאת נצפו מספר מאפיינים מעניינים. נדון בממצאים אלה בפרק "השכלת ההורים", אבל בינתיים נציין, שקיים הבדל משמעותי בין הגיל הממוצע של הבת המתחילה את לימודיה במכון לבין גילה של הבת ממשפחה בת ארבעה ילדים ומעלה: בעוד שממוצע הגיל של הבת שהתחילה את לימודיה במכון היה 8.69 ($SD=2.36$), הרי האחרונה התחילה את לימודיה במכון רק בגיל 9.44 בממוצע ($SD=2.59$) (הבת מהמשפחה ה"קטנה" התחילה את לימודיה במכון בממוצע בגיל 8.57, ($SD=2.32$), דהיינו, הבת מהמשפחה בת 4 ילדים ומעלה התחילה את לימודיה במכון בערך 10 חודשים מאוחר יותר מהממוצע עבור בנות באוקטובר 1993. בעוד שהפרש הילדים בין הבת מהמשפחה שבה עד שלושה ילדים לבין הבת במשפחה בת ארבעה ילדים ומעלה אינו מובהק (בשל המספר הקטן של בנות ממשפחות גדולות), הרי ההפרש בין הגיל הממוצע של הבנות המתחילות את לימודיהן במכון לבין גילן של הבנות מהמשפחות בנות ארבעת הילדים ומעלה הוא מובהק.

3. ד. מאפייני בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 1993

גיל	מס' ילדים	ש"ל האם (ממוצע)	ש"ל האב (ממוצע)	הפרש הגילים בין ההורים	הציון	מס' האחים במשפחה שלמדו/לומדים במכון (ממוצע)
5	5	13	12	4	97	1
5	4	19	12	7	97	0
6	4	12	13	6	97	1
6	4	15	15	5	97	0
7	4	12	15	1-	97	2
7.5	4	11	11	7	97	0
8.5	5	16	16	2	97	0
8.5	4	12	12	10	---	1
10	4	19	15	4	99.5	0
10.33	5	14	18	1	98	0
10.5	4	17	17	2	99.9	0
11	4	18	16	2	99	0
11	5	16	19	3	99.5	0
11	5	12	12	0	99.5	2
11	4	12	18	7	99.5	0
11	4	17	15	1	99.5	0
11.5	4	12	12	5	99.5	0
11.5	4	13	15	3	99.9	1
12.5	4	13	15	3	97	1
14	5	15	12	3	97	0

לבד מהממצא שממוצע גיל התחלת הלימודים נמוך בהרבה מהממוצע עבור בנות, נראה מהטבלה שממוצע ש"ל האם: 13.8, נמוך משמעותית מהממוצע עבור בנות בכלל האוכלוסייה, ואף עבור בנים.

נתון נוסף מעניין הוא, שבעוד שבאחוזון 97 "מתרכזות" הבנות הצעירות יותר (לבד משתי הבנות הבוגרות ביותר), הרי בקרב הבנות גילאי 10-11.5 יש ייצוג-יתר לבנות שנמנות עם אחוזון +99. נתון זה מרמז על כך, שייתכן מאוד שבנות שלא אותרו כמחוננות בגילים

הצעירים, ואשר, כפי שמצאנו, סיכויי איתורן כמחוננות אינם פוחתים אם הן ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה ויש להן בני משפחה שכבר אותרו כמחוננים, זקוקות, בנוסף, גם לנתונים טובים יותר מאלה שמספיקים בקרב בנים כדי שתשלחנה לאיתור מחוננים, דהיינו, לכשרונות ולכישורים יוצאי דופן.

3.ה. ממוצעי הגיל בקרב בנות ממשפחות בנות +4 ילדים: 1993

ממוצע גיל (סטיית תקן)	מס' הבנות	מס' הילדים במשפחה
9.21 (2.48)	14	4 ילדים
9.97 (3.01)	6	5 ילדים
9.44 (2.59)	20	ס"ה

הגיל הממוצע של בת ממשפחה בת ארבעה ילדים ומעלה ירד מ-9.93 בשנת 1982 ל-9.44 בשנת 1993. ירידה זו בגיל הינה ממצא שניתן לראותו כחיובי כשלעצמו. אבל לאור העובדה, שגילן הממוצע של כלל הבנות שהחלו את לימודיהן במכון ירד ביותר משנה בעשור זה נראה, שבנות ממשפחות גדולות אותרו מאוחר יחסית לא רק לבנים אלא גם לבנות ממשפחות קטנות יותר. יש לחקור נושא זה במדגמים נוספים ומאספקטים נוספים.

3.ו. ממוצעי הגיל בקרב בנים ממשפחות בנות +4 ילדים

ממוצע גיל (סטיית תקן)	מס' הבנים	מס' הילדים במשפחה
8.72 (2.16)	23	4
8.62 (2.42)	5	5
8.25 (1.77)	2	7
8.67 (2.11)	30	ס"ה

בניגוד לממצא בשנת 1982, לפיו בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו צעירות בממוצע בשנה בערך מבנים ממשפחות בגודל דומה, הרי ב-1993 התהפכה התמונה: בנות ממשפחות גדולות היו מבוגרות בערך ב-9 חודשים מבנים ממשפחות דומות כאשר החלו את לימודיהן במכון. גם ממצא זה הוא בבחינת נסיגה לאחור. נבדוק כיצד התפתחה מגמה זו בעשור שלאחר מכן.

3.ז. הישגי בנות במשפחות בנות 4 ילדים ומעלה: 1993

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנות	ללא ציון (מס' בנות)	אחוזון 97 (מס' בנות)	אחוזון 98 (מס' בנות)	אחוזון +99 (מס' בנות)
4	14	1	6	0	7
5	6	0	3	1	2
ס"ה	20	1	9	1	9

בשל מספרן הקטן של בנות ממשפחות גדולות לא ניתן להסיק מסקנות גורפות לגבי ייצוגן, אולם מהנתון לפיו רק תשע מהבנות שאותרו כמחוננות באו ממשפחות כאלה יש מקום להניח, שייתכן בהחלט שקיים תת-איתור של בנות מחוננות ממשפחות גדולות. כפי שכבר ראינו, בנות ממשפחות כאלה מגיעות במקרים רבים לאיתור מחוננות לאחר שבן משפחה אחד לפחות אותר כמחונן. לפיכך, יש לשער שבמקרים בהם לא אותרו בני משפחה כמחוננים והילדה לא "שייכת" לאחוזון 99 סיכוייה להיות מופנית למבדקי איתור מחוננות פוחתים.

3.ח. הישגי בנים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 1993

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנים	ללא ציון (מס' בנים)	אחוזון 97 (מס' בנים)	אחוזון 98 (מס' בנים)	אחוזון 99 (מס' בנים)	אחוזון 99.5 (מס' בנים)	אחוזון 99.9 (מס' בנים)
4 ילדים	23	1	8	2	10	1	1
5+ ילדים*	7	0	2	0	3	0	2
ס"ה	30	1	10	2	13	1	3

* בס"ה נכללו בנים בחמש משפחות בנות חמישה ילדים ושני בנים במשפחות בנות 7 ילדים.

נראה, ששיעור הבנים באחוזון 97 היה כצפוי, שליש מספר הילדים ממשפחות גדולות שהחלו את לימודיהם במכון. בנים השייכים לאחוזון 99 ייצוגם היה מעבר לצפוי. ייתכן בהחלט, שכאשר משפחה היא גדולה נשלחים בנים לאיתור מחוננות בעיקר במקרים בהם הם בדרגת מחוננות גבוהה, דהיינו, שייכים לאחוזון 99.

3.ט. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: אוקטובר 1993

ס"ה	5+ ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	2 ילדים במשפחה	בן/בת יחיד/	
37	2	2	9	30	4	4.5-5.5
51	0	5	13	29	4	6.5 -6
71	2	6	24	32	9	7-7.5
68	3	9	16	31	7	8-8.5
33	2	2	12	14	4	9-9.5
39	2	2	19	14	2	10-10.5
26	3	7	4	10	2	11-11.5
15	0	3	9	2	1	12-12.5
16	1	1	8	6	0	13-14.5
356	115	37	114	157	33	ס"ה

בשונה ממה שמצאנו במדגם אוקטובר 1982, שבו כמעט כל הילדים היחידים היו במשפחות "צעירות" – במדגם אוקטובר 1993 כמעט בכל קבוצות הגיל היו ילדים יחידים.

במחקר המשך יש לבדוק את הקורלציות בין מספר הילדים במשפחה לבין השכלת ההורים ומקצועות ההורים והשפה המדוברת בבית. שכן, מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אנו יודעים, שהן בקרב האוכלוסייה היהודית בכלל, והן בקרב מספר תת-קבוצות שלה, מספר הילדים במשפחות ששנות הלימוד של ההורים בהן הוא עד ארבע נמוך מזה שבקרב המשפחות שבהן למדו ההורים עד 8 שנים; בקרב המשפחות שבהן להורים יש השכלה של 9-12 שנים מספר הילדים נמוך מאשר בקרב הקטגוריה הקודמת; מספר הילדים הממוצע יורד ירידה נוספת בקרב משפחות שהשכלת ההורים בהן היא עד 15 שנה ושוב עולה בקרב המשפחות שבהן למדו ההורים 16 שנה ומעלה (למ"ס, 1994, טבלה 2.32). כמו כן אנו יודעים (למ"ס, 2003, טבלה 5.12), שמספר הילדים במשפחה בקרב העולים שהגיעו ארצה לאחר 1990, שבקרבם, קרוב לוודאי, נמצאים מרבית המקרים שבהם השפה העברית אינה השפה היחידה המדוברת, נמוך בצורה משמעותית בממוצע מאשר בקרב כלל המשפחות בישראל.

3.י. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: בנים 1993

ס"ה	5+ ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	2 ילדים במשפחה	בן יחיד	
21	1	1	3	13	3	4.5-5.5
37	0	3	8	22	4	6.5 -6
48	2	4	13	23	7	7-7.5
49	2	8	13	19	5	8-8.5
22	2	2	8	9	2	9-9.5
19	1	0	12	6	0	10-10.5
11	1	2	2	4	2	11-11.5
11	0	2	7	2	0	12-12.5
7	0	1	4	2	0	13-14.5
225	9	23	70	100	23	ס"ה

3.יא. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: בנות 1993

ס"ה	5+ ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	2 ילדים במשפחה	בת יחידה	
16	1	1	6	7	1	4.5-5.5
14	0	2	5	7	0	6.5 -6
23	0	2	11	8	2	7-7.5
19	1	1	3	12	2	8-8.5
11	0	0	4	5	2	9-9.5
20	1	2	7	8	2	10-10.5
15	2	5	2	6	0	11-11.5
4	0	1	2	0	1	12-12.5
9	1	0	4	4	0	13-14.5
131	6	14	44	57	10	ס"ה

במדגם זה, בשונה ממה שנמצא במדגם של שנת 1982, שיעור הבנות היחידות אינו שונה משמעותית משיעור הבנים היחידים. מעניין יהיה לראות מהו שיעור הבנות היחידות במדגמים נוספים.

בדומה למה שראינו במדגם של שנת 1982, ההתפלגות על-פי גילאים בקרב המשפחות בנות שני הילדים שונה אצל בנים מאשר אצל בנות: אצל בנים זוהי התפלגות גאוסית, כמו

במדגם של שנת 1982, אולם בשונה ממנה נקודת המקסימום היא בסביבות גיל 7, ולא בין גיל 8.5 ל-9 כמו שראינו במדגם של 1982. בדומה למדגם של 1982 בקרב בנות ההתפלגות היא "דו-דבשתית", אולם נקודת המקסימום הראשונה היא בגיל 8-8.5, ולא בגיל 7-7.5 כפי שראינו במדגם של שנת 1982, והשניה בגיל 10-10.5. בקרב גילאי 12, שבשנת 1982 היו נקודת המקסימום השניה בהתפלגות הגאוסית בקרב בנות, לא היתה במדגם 1993 ולו בת אחת בקטגוריה של "משפחות בנות שני ילדים".

שלא כמו במדגם של 1982, לא היה הבדל משמעותי בשיעור משפחות הבנות והבנים שבהן ארבעה ילדים: בקרב הבנות היה שיעור זה 10.8% ובקרב הבנים – 10.2%. שיעור משפחות הבנות שבהן ארבעה או חמישה ילדים היה 15.3%; בקרב הבנים היה שיעור זה 14.2%. על-פי נתוני הלמ"ס שיעור המשפחות שבהן 4-5 ילדים היה ב-1993 14.4% בקרב משפחות שבהן שני הורים, דהיינו, שיעור נמוך אך לא במידה משמעותית מאשר במדגם שלנו (למ"ס, 1994, טבלה 2.35).

3.יב. מספר הילדים הממוצע במשפחה לפי גיל מגדר: 1993

מספר הילדים בקבוצת גיל זאת	ס"ה: ממוצע ילדים במשפחה	מספר הבנים בקבוצת גיל זאת	בנים: ממוצע ילדים במשפחה	מספר הבנות בקבוצת גיל זאת	בנות: ממוצע ילדים במשפחה	
159	2.42 (.91)	106	2.32 (.94)	53	2.60 (.82)	4.5-7.5
140	2.51 (.97)	90	2.54 (.99)	50	2.40 (.93)	8-10.5
57	2.91 (1.01)	29	2.83 (.93)	28	3.00 (1.09)	11-14.5
356	2.56 (.97)	225	2.53 (.99)	131	2.61 (.94)	ס"ה

מטבלה זו נראה, שלא היה הבדל גדול בין ממוצע בין מספר הילדים במשפחות הבנים לזה שבמשפחות הבנות. עם זאת, אם נסתכל בשלוש קטגוריות הגילים שבטבלה נראה, שכל שאיתורן של בנות כמחוננות שכיח יותר בקבוצת גיל מסוימת, כן גדול יותר מספר הילדים במשפחות של אותן בנות ביחס לגודל המשפחה של בנים באותם גילאים. מכאן נוכל להסיק, שייתכן בהחלט שגורמים שבקרב בנים עלולים להוות מכשול בהפניה לאיתור מחוננים, כמו משפחה גדולה, אינם פועלים כך עבור בנות. השערה זו זקוקה כמובן לבדיקה נוספת.

4. המחונן הבכור

4.א. בכורים לעומת לא-בכורים

	מספר	% מכלל המאותרים
בכור	186	52
לא בכור	171	48
ס"ה	357	100

שיעור הבכורים במדגם 1993 דומה מאוד למה שנמצא במדגם של 1982. כפי שכבר הראינו בסעיף הקודם, מספר הילדים במשפחה הממוצעת פחת ב-1993 ביחס ל-1982, ולפיכך העובדה, ששיעור הבכורים נשאר על כנו פירושה, שהשיעור שלהם קטן ביחס למדגם הקודם. נראה האם מגמה זו תימשך גם במדגם מאוחר יותר.

4.ב. בנים בכורים לעומת בנות בכורות: 1993

בנות: מספר	% בנות מכלל המאותרות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	% בנים מכלל המאותרים	% בנים מכלל המדגם
בכור	55	42	131	58	36.7
לא בכור	77	58	94	42	26.3
ס"ה	132	100	225	100	63

בניגוד למה שמצאנו במדגם של 1982, שבו לא היו הבדלים בין המגדרים בייצוגם של בכורים לעומת ייצוגן של בכורות, במדגם של 1993 נראה פער גדול מאוד בין שיעור הבנות הבכורות מכלל המאותרים לבין אחוז הבנים הבכורים מכלל המאותרים: 42% לעומת 58%. בממצא זה יש משום "נסיגה לאחור", שכן, הוא מצביע על כך שבעשור שחלף בין 1982 ל-1993 גברה נטייתן של משפחות לשלוח את בנם הבכור לאיתור מחוננות, אבל לא כן היה הדבר כאשר הבכור היה בכורה. עלינו לבדוק האם הפער הגדול שנוצר היה רק כתוצאה מעלייה באיתור הבכורים בעוד שאיתור הבכורות לא גדל, או שמא עם העלייה בשיעור איתור המחוננים החלה ירידה בשיעור איתור המחוננות הבכורות.

5. המחונן היחיד

5.א. ילדים יחידים לעומת לא-יחידים: 1993

	מספר	% מכלל המאותרים
יחיד/ה	32	9.0
לא-יחיד/ה	323	91.0
ס"ה	355	100

שיעור הילדים היחידים עלה ב-1993 בערך ב-50% ביחס למדגם אוקטובר 1982. מאחר שמספר הילדים הממוצע למשפחה בכלל ובמדגמנו בפרט לא ירד באופן כה משמעותי מ-1982 ל-1993, מעניין יהיה לראות כיצד מתפתחת מגמה זו במדגמים נוספים.

5.ב. בנים יחידים לעומת בנות יחידות: 1993

בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותרות	% בנות: מכלל המדגם	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותרים	% בנים: מכלל המדגם
יחידים/ות	10	7.7	22	9.8	6.2
לא-יחידים/ות	120	92.3	203	90.2	57.2
ס"ה	130	100	225	100	63.4

אין הבדלים משמעותיים בין המגדרים בשיעור הילדים היחידים: שיעור הבנות עדיין גבוה מזה שבקרב הבנים: 7.4% לעומת 6.2%, אבל לא באותה מידה כפי שנמצא ב-1982, שם היה אחוז הבנות היחידות כפול מזה של הבנים היחידים.

5.ג. בכורים לעומת יחידים

	מספר	% מכלל המאותרים
בכור	154	82.8
יחיד	32	17.2
ס"ה	186	100

שיעור הילדים היחידים עלה ביחס לשנת 1982: 17.2% לעומת 12.2%. אפילו אם ניקח בחשבון את הירידה בממוצע הילדים למשפחה בעשור זה עדיין העלייה שנצפתה

משמעותית. מעניין יהיה לראות אם יש המשך למגמת העלייה בשיעור הילדים היחידים מכלל הבכורים במכון.

ד.5. הבדלים מגדריים: בכורים/בכורות לעומת יחידים/יחידות

בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותות	% בנים מכלל המדגם	
45	81.8	24.2	109	83.2	58.6	בכור/ה
10	18.2	5.4	22	16.9	11.8	יחיד/ה
55	100	29.6	131	99.9	70.4	ס"ה

הסיכוי של בת בכורה להיות מאותרת כמחוננת היה נמוך במקצת ב-1993 מאשר הסיכוי של בן בכור. בשנת 1993 עדיין היה שיעור הבנות היחידות מכלל הבכורות גבוה משיעור הבנים: 18.2% לעומת 16.9%, אם כי לא באותה מידה כמו בשנת 1982.

מכאן, בת שלפניה אותר בן במשפחתה כמחונן גדולים סיכוייה שתאותר כמחוננת מאשר בת שהיא ראשונה או יחידה, בניגוד למצב בקרב בנים. ב-1993 **בנות רבות היו עדיין זקוקות לפורץ מחסומים**, דהיינו, אח שיאותר כמחונן שבעקבותיו יישלחו אף הן למכון לשם בדיקת מחוננותן.

6. בני משפחה שאותרו כמחוננים

א. בני משפחה הלומדים, למדו או התקבלו למכון ולתוכניות אחרות למחוננים

133 הבנות במדגמנו שנרשמו ללימודים במכון באוקטובר 1993 הן בנות ל-130 משפחות שכן שלושה זוגות של אחיות, ביניהן זוג תאומות, התקבלו באוקטובר 1993, ובנוסף התקבלו שתי בנות ביחד עם אחיהן.

בין 225 הבנים שהתקבלו למכון באוקטובר 2003 היו שני זוגות של אחים שהתקבלו למכון בשנת 2003, ביניהם זוג תאומים. לכן מספר משפחות הבנים היה 223.

מאחר שבאוקטובר 1993 התקבלו למכון גם שני זוגות של אח ואחות הרי מספר המשפחות הכולל היה 241 בלבד.

משפחות: מספר	% מכלל המאותרים	
אח גדול: מספר	30	8.8
אח קטן: מספר	12	3.5
אחות גדולה: מספר	22	6.5
אחות קטנה: מספר	11	3.2
אח תאום: מספר	4	1.2
אחות תאומה: מספר	3	0.9
צמד אחאים שהתקבלו: מספר	5	1.5
אב: מספר	1	0.3
אם: מספר	0	0
ס"ה מספר בני משפחה	81	---
"משפחות מחוננות" מספר	341	100.0
מס' בני משפחה נוספים שלמדו/לומדים בממוצע לילד משפחות שבהן אותרו יותר משני בני משפחה: מספר	0.24	---
	13	3.8

אם נשווה נתונים אלו לאלו של אוקטובר 1982 נראה, שבניגוד לצפוי לא זו בלבד שמספר בני המשפחה הנוספים שלמדו או לומדים במכון בממוצע לילד לא עלה משנת 1982; הוא אף ירד.

שלא כבשנת 1982, בה מספר הילדים שלהם אח קטן שלמד במכון דמה לזה שלהם אחות גדולה שלמדה במכון, במדגמנו התדירות הגבוהה ביותר היתה, כמו ב-1982, של אח גדול, לאחר מכן – אחות גדולה, ואילו אח קטן ואחות קטנה בתדירויות כמעט זהות. נראה, לפיכך,

שהמצב התדיר, שבו יש אח גדול שלמד במכון לא השתנה, אבל חל שינוי לטובה מבחינה מגדרית המתבטא בעובדה, שהתדירות של אחות גדולה שלמדה במכון עלתה באופן משמעותי.

נראה עתה את החלוקה המגדרית של האחים של בני המשפחה המוחננים.

6.6. בני משפחה נוספים שאותרו כמוחננים

ס"ה	משפחות בנות	בנות: מכלל המאותרים	משפחות בנים	בנים: מכלל המאותרים
	128		223	
אח גדול: מספר	16	12.6	14	6.3
אח קטן: מספר	7	5.5	5	2.2
אחות גדולה: מספר	13	10.2	9	4.0
אחות קטנה: מספר	3	2.3	8	3.6
אח תאום: מספר	3	2.4	1	0.4
אחות תאומה: מספר	3	2.4	0	0
צמד אחים שהתקבלו: מספר	3	2.4	2	0.9
אב: מספר	0	0	1	0.4
אם: מספר	0	0	0	0
ס"ה מספר בני משפחה	41	---	40	---
מס' בני משפחה שלמדו/לומדים בממוצע לילד	0.32	---	0.18	---
"משפחות מוחננות" מספר	38	29.9	36	16.1
משפחות שבהן אותרו יותר משני בני משפחה: מספר	7	5.5%	6	2.7%

בקרוב 38 מבין 127 משפחות הבנות, דהיינו אצל קרוב ל-30% מבין הבנות, היה באוקטובר 1993 לפחות בן משפחה אחד נוסף שלמד במכון.

אצל 36 משפחות מבין 223 משפחות הבנים, דהיינו, כ-16%, היה לפחות בן משפחה נוסף שלמד במכון.

אם נשווה נתונים אלו לנתוני המדגם של שנת 1982 נראה, שבעוד שאחוז הבנים שלהם בני משפחה מוחננים כמעט שלא עלה בעשור שחלף, הרי אחוז הבנות שלהן לפחות בן משפחה

אחד שאותר כמחונן, שהיה גבוה יחסית לזה שבקרב הבנים כבר בשנת 1982: 22 לעומת כ-15, עלה לקרוב ל-30, והגיע לכמעט כפול מאחוז הבנים. נראה, אם כן, שבמשפחה בה אותרו כבר ילדים כמחוננים היו סיכויים טובים יותר לבת המחוננת להגיע לחוגי העשרה מאשר במשפחה בה לא אותר אף בן משפחה כמחונן. נתון זה מתקשר עם הירידה בשיעור הבנות המחוננות הבכורות מ-1982 ל-1993, אותה ציינו בסעיף הקודם.

זאת ועוד. בעוד שמספר הילדים המחוננים בממוצע למשפחה של בת שהתקבלה למכון ב-1993 היה 0.32, הרי בקרב בנים הגיע ממוצע זה ל-0.18 בלבד. נתון זה משלים את הממצא לפיו במשפחות של בנות שהתקבלו למכון היתה תדירות גבוהה פי שניים מאשר במשפחות של בנים מחוננים שיותר מבן משפחה אחד כבר למד במכון.

נראה, לפיכך, שבמשפחות בהן יש מודעות גבוהה יותר למחוננות יוצאות נשכרות בעיקר הבנות. בין כאשר הילד הנוסף או הילדים הנוספים שלמדו או לומדים במכון הם בנים או בנות; בין אם הם צעירים או מבוגרים מהבת שניגשת למבדקי האיתור – מעצם העובדה שבמשפחה יש אווירה של טיפוח מצוינות ושימת לב לכשרונות הילדים הבת יוצאת נשכרת יותר מהבן.

ראוי לבדוק מהי תרומתה של מערכת החינוך לטיפוח מצוינות הבנות. שכן אם אמנם משפחתה של המחוננת היא ששמה לב לכישוריה יוצאי-הדופן ולא בית הספר, ראוי לתת למורים ולגננות יותר כלים לאיתורן של בנות מחוננות. אישוש להנחה שאכן משפחת המחוננת היא זו שנושאת במרב ההשקעה בה – לא רק מבחינה כספית וארגונית אלא גם באיתורה ובזיהויה – נמצא בשיעור הנמוך במיוחד מבין המאותות כמחוננות בקרב תלמידות כיתות ג-ד. שכן, בשנים בהן מרב התלמידים מגיעים בשל יוזמת הוריהם, אין שיעור הבנות כה נמוך. בכיתות ג-ד, כאשר חלק גדול מהילדים מגיעים בעקבות מבדקי מכון סאלד, נמוך במיוחד שיעורן של הבנות. לפיכך יש גם צורך לבדוק, האם האיתור של מכון סאלד אין בו משום עזרה לתת-האיבחון של בנות מחוננות, שכן, יש להניח שבת שלא זוהתה כ"שייכת" לאחוזון 97 לא תופנה לאיתור נוסף או חוזר (דויד, 2010).

7. גיל האב וגיל האם

מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ידוע, שגיל הנישואין עלה בקרב האוכלוסיה היהודית מ-1982 ל-1993 (למ"ס, 1994). מצד שני, הגיל הממוצע והחציוני של הילדים שהתקבלו למכון היה ב-1993 נמוך בשנה וחצי מאשר בשנת 1982. נבדוק האם ובאיזו מידה השפיעו נתונים אלו על גיל הורי הילדים שהחלו את לימודיהם במכון באוקטובר 1993.

7.א. ממוצע הגילים של הורי הילדים במדגם

ממוצע גיל האב	סטיית תקן	ממוצע גיל האם	סטיית תקן
40.58	5.58	37.47	5.12
41.59	5.80	38.36	5.26
39.96	5.37	36.95	4.97

הפרשי הגילים בין ההורים אצל כלל הילדים, אצל הבנים ואצל הבנות הם כ-3 שנים ללא הבדלים משמעותיים בין המגדרים.

הורי הבנות היו מבוגרים בערך בשנה וחצי מהורי הבנים.

העלייה בגיל האבות היתה בת כחצי שנה מ-1982 ל-1993, אך לא מובהקת. העלייה בגיל האמהות היתה מעט גדולה יותר – בת כ-11 חודש ועל גבול המובהקות ($p=0.06$).

7.ב. גילי הורי הילדים שנרשמו באוקטובר 1993 – ס"ה

גיל	הורים: מספר	הורים: %	הורים: % מצטבר
עד 30	29	4.1	4.1
31-33	103	14.6	18.7
34-35	77	10.9	29.6
36-39	179	25.3	54.9
40-44	203	28.7	83.6
45-49	91	12.9	96.5
50-54	22	3.1	99.6
55+	4	0.5	100.1
ס"ה	708	100.1	100.1

השכיחה היא קבוצת ההורים גילאי 40-44.

אולם, היות וקבוצת גילאי 36-39 מונה רק 4 שנתונים, ובה נכללים 179 הורים, הרי שלמעשה בכל שנתון יש מספר גדול יותר של הורים מאשר בקבוצה של גילאי 40-44.

אם נצרף את הקבוצה של גילאי 31-33 לזו של גילאי 34-35, כך שנקבל קבוצה אחת המכילה 5 שנתונים, הרי קבוצה זו ושתי הקבוצות שאחריה – גילאי 36-39 וגילאי 40-44 הן הגדולות ביותר: בכל אחת מהן בין 179 ל-203 הורים בכל אחת, ובאחוזים: בין 25.3% ל-28.7%.

ג.7. גיל הורי הילדים שנרשמו בשנת 1993 – לפי מגדר

גיל	אבות: מספר	אבות: %	אבות: % מצטבר	אמהות: מספר	אמהות: %	אמהות: % מצטבר
עד 30	6	1.7	1.7	23	6.5	6.5
31-33	31	8.8	10.5	72	20.2	26.7
34-35	30	8.5	19.0	47	13.2	39.9
36-39	94	26.7	45.7	85	23.9	63.8
40-44	111	31.5	77.2	92	25.8	89.6
45-49	56	15.9	93.1	35	9.8	99.4
50-54	20	5.7	98.8	2	0.6	100.0
55+	4	1.1	99.9	0	0	100.0
סה"כ	352	99.9	99.9	356	100.0	100.0

אבות:

הקבוצה הגדולה ביותר היא גילאי 40-44; יש בה 111 אבות. אולם, כפי שראינו בקבוצת ההורים, מאחר שהקבוצה של גילאי 36-39 כוללת רק ארבע שנתונים הרי שבממוצע לשנתון יש מעט יותר אבות בקבוצה זו מאשר בקבוצת גילאי 40-44.

הקבוצה השלישית בגודלה היא צירוף קבוצת גילאי 31-33 עם קבוצת גילאי 33-34: 61 הורים נמנים עם חמישה שנתוני הקבוצה.

אמהות:

הקבוצה הגדולה ביותר, ובה 119 אמהות, היא גילאי 31-35: צירוף שתי הקבוצות גילאי 31-33 ו-34-35.

הקבוצה השניה בגודלה היא צירוף הקבוצה "עד 30" עם קבוצת גילאי 31-33. למעשה בקבוצה זו מספר רב יותר של שנתונים מאשר באחרות, שכן גיל המינימום של אם לילד או ילדה שהתקבלו למכון הוא 26, אך קבוצה זו חשובה במיוחד שכן היא סותרת, מחד-גיסא

תיאוריות קיימות בדבר הצורך של האם "להגשים את עצמה" תחילה כדי שתוכל לטפח את ילדיה (Kerr, 1995), ומאידך-גיסא זורעת אור על נורמות שונות לגבי הגיל ה"ראוי" להקים משפחה, שכן בקרב שתי תת-אוכלוסיות שלהן ייצוג לא מבוטל במכון גיל הנישואין וגיל הבאת הילדים לעולם נמוך במידה משמעותית מהממוצע בקרב האוכלוסיה היהודית: האוכלוסיה הדתית ואוכלוסיית העולים החדשים מברה"מ לשעבר.

נראה, אם כן, שבשתי הקבוצות הראשונות שיעור האמהות הוא 26.7% (6.5% בקבוצה של עד גיל 30 ו-20.2% בקבוצת גילאי 31-33), ו-33.5% בקבוצת גילאי 31-35 (ל-20.2% של גילאי 31-33 נוספים עוד 13.2% גילאי 34-35).

שתי הקבוצות הבאות, על פי גודלן, הן גילאי 40-44 (25.8%) וגילאי 36-39 (23.9%).

ד.7. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנות

אבות לבנות: מספר	אבות לבנות: %	אבות לבנות: מספר	אמהות לבנות: מספר	אמהות לבנות: %	אמהות לבנות: מספר	
3	2.3	2.3	6	4.5	4.5	עד 30
7	5.3	7.6	21	15.8	20.3	31-33
8	6.0	13.6	19	14.3	34.6	34-35
35	26.3	39.9	31	23.3	57.9	36-39
45	33.8	73.7	35	26.3	84.2	40-44
21	15.8	89.5	20	15.0	99.2	45-49
12	9.0	98.5	1	0.8	100.00	50-54
2	1.5	100.00	0	100.00	100.00	55+
133	100.00	100.00	133	100.00	100.00	סה"כ

בקרב האמהות לבנות בולט הגיל הצעיר יחסית לכל קבוצה אחרת: כחמישית מהאמהות הן עד גיל 33; למעלה משליש הן עד גיל 35; בנוסף קרוב לרבע הן בקבוצת הגיל של בנות 36-39, ולמעלה מרבע – גילאי 40-44. רק כ-15% מהאמהות הן בנות 45 ומעלה.

בקרב האבות פחות מ-14% הם גילאי 35 ומטה, ולמעלה מ-60% מהם הם בני 40 ומעלה.

על אף העובדה, שהן בקרב האמהות והן בקרב האבות הגיל השכיח הוא 40-44, התפלגות הגילאים בין האמהות והאבות היא כזאת שחלק גדול מהאמהות צעירות במיוחד. נראה, לפיכך, שאחד המאפיינים הבולטים של בנות במדגמנו הוא, כפי הצפוי, תדירות גבוהה במיוחד של אמהות צעירות במיוחד.

7.ה. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנים

אבות לבנים: מספר	אבות לבנים: %	אבות לבנים: % מצטבר	אמהות לבנים: מספר	אמהות לבנים: %	אמהות לבנים: % מצטבר	
3	1.4	1.4	17	7.6	7.6	עד 30
24	11.0	12.4	51	22.9	30.5	31-33
22	10.0	22.4	28	12.6	43.1	34-35
59	26.9	49.3	54	24.2	67.3	36-39
66	30.1	79.4	57	25.6	92.9	40-44
35	16.0	95.4	15	6.7	99.6	45-49
8	3.7	9.1	1	0.4	100.00	50-54
2	0.9	100.0	0	100.00	100.00	55+
219	100.00	100.00	223	100.00	100.00	סה"כ

בקרב האמהות לבנים בולט הגיל הצעיר אף יותר מאשר בקרב האמהות לבנים: קרוב ל-40% היו עד גיל 33; 43% היו עד גיל 35, ולמעלה משני שלישים עד גיל 39. אמהות מעל גיל 44 היו רק כ-7% מכלל האמהות לבנות, שיעור שהוא מחצית בלבד מאשר בקרב האמהות לבנים.

בקרב האבות לבנים רק 12.4% היו עד גיל 33, שיעור כמעט כפול מאשר בקרב האבות לבנות, 22.4% היו עד גיל 35, לעומת רק 13.6% בקרב האבות לבנות. מגמה זו נמשכה גם בקרב האבות עד גיל 39, כאשר כמחצית מכלל האבות לבנים היו עד גיל זה, בעוד שרק כ-40% מהאבות לבנות היו עד גיל 39. למעשה בולט הגיל הגבוה יותר של אבות הבנות בעיקר בגילאים הגבוהים ביותר: 50 ומעלה, כאשר 10.5% מכלל האבות לבנות היו בשכבת גיל זו לעומת 4.5% בלבד מהאבות לבנים.

על אף העובדה, שהן בקרב האמהות והן בקרב האבות הגיל השכיח הוא 40-44, התפלגות הגילאים בין האמהות והאבות היא כזאת, שחלק גדול מהאמהות צעירות במיוחד. נראה, לפיכך, שאחד המאפיינים הבולטים של בנות במדגמנו הוא, כפי הצפוי, תדירות גבוהה במיוחד של אמהות צעירות במיוחד.

7.1. הפרשי הגילים בין ההורים

הפרש ממוצע (שנים)	הורים:	כללי
3.11		
3.23	הורי	הבנות
3.01	הורי	הבנים

הפרש הגילים הממוצע בין ההורים היה כ-37 חודשים. זהו הפרש נמוך בכחמישה חודשים מכפי שנמצא במדגם של שנת 1982. שוני זה לא היה צפוי, משום שפער הגילים בין גיל הנישואים של הגבר ושל האשה לא הצטמצם משנת 1982 לשנת 1993 (למ"ס, 2002, טבלה 3.5). אולם, צמצום פער גיל הנישואין בין ההורים, שפירושו גם צמצום ההפרש בגילים בין ההורים מצביע על כך, שהורי התלמידים במכון היו פחות מסורתיים בממוצע, כאשר המדובר היה בהפרש הגילים שנחשב ל"מקובל" בין שני בני הזוג, מאשר כלל האוכלוסיה.

התמונה מ-1982, לפיה כמעט בכל המקרים גיל האב היה מבוגר מגיל האם חזרה על עצמה גם במדגם 1993.

7.2. גילי הורי הבנות במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים

מס' המשפחות	אבות לבנות: גיל ממוצע	אבות לבנות: סטיית תקן	אמהות לבנות: גיל ממוצע	אמהות לבנות: סטיית תקן
4 ילדים	14	44.46	4.68	40.29
5 ילדים	6	43.83	4.62	41.67
ס"ה	20	44.27	4.55	40.70

הורי הבנות במשפחות הגדולות היו מבוגרים במידה ניכרת מהורי הבנות בכלל המדגם, כאשר ההפרש דומה בכל תת קטגוריה: אבות לבנות במשפחות גדולות היו מבוגרים בכ-4 שנים מהאבות לבנות בכלל המדגם, והאמהות לבנות היו מבוגרות בכשלוש שנים ותשעה חודשים מהאמהות לבנות במדגם.

7.ח. גילי הורי הבנים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 1993

מס' המשפחות	אבות לבנים: גיל ממוצע	אבות לבנים: סטיית תקן	אמהות לבנים: גיל ממוצע	אמהות לבנים: סטיית תקן	
4 ילדים	23	42.43	5.43	40.18	4.76
5 ילדים	5	46.20	5.93	39.80	3.35
7 ילדים	2	45.00	1.41	42.00	1.41
ס"ה	30	43.23	5.43	40.24	4.35

האבות של הבנות היו מבוגרים בכשנה בממוצע מהאבות של הבנים; האמהות של בנות היו צעירות בכחצי שנה מהאמהות של הבנים, אולם הבדלים אלה לא היו מובהקים.

7.ט. גילי הורי הילדים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 1993

מס' המשפחות	אבות: גיל ממוצע	אבות: סטיית תקן	אמהות: גיל ממוצע	אמהות: סטיית תקן	
4 ילדים	23	43.20	5.19	40.22	4.94
5 ילדים	5	44.91	5.13	40.82	4.83
7 ילדים	2	45.00	1.41	42.00	1.41
ס"ה	30	43.65	5.08	40.43	4.71

נראה, אם כן, שאף על פי שגיל הורי הבנים והבנות במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו מבוגרים במידה ניכרת מהורי הילדים במשפחות קטנות יותר לא נפגעה השתתפות ילדיה – בנים כבנות – בפעילויות המכון. לאור העובדה, שכדי להשתתף בפעילויות המכון יש לשלם סכום כסף לא מבוטל, וכמו כן יש להסיע את הילדים – נתון זה ראוי לציון. מהספרות שקיימת ידוע, שככל שהמשפחה קטנה יותר כן ההשקעה בילד גדולה יותר, ויש לבדוק היפותזה זו בכל המדגמים וכמובן – על פי נתונים נוספים.

8. השפה המדוברת בבית

מספרם הכולל של הבנים שהעברית לא היתה השפה הבלעדית בביתם היה 31 לעומת 194 בנים שבביתם דיברו רק עברית מתוך 225 הבנים שבמדגם. מבין 133 הבנות ממדגם זה בביתיהן של 119 דיברו עברית בלבד. להלן החלוקה הפנימית.

8.א. השפה הדומיננטית על פי המגדר

	עברית בלבד: מס'	עברית בלבד: %	עברית ושפה נוספת: מס'	עברית ושפה נוספת: %	שפה נוספת ועברית: מס'	שפה נוספת ועברית: %	שפה זרה: מס'	שפה זרה: %
בנים	194	86.2	16	7.1	5	1.7	10	4.4
בנות	119	89.5	8	6.0	4	2.6	2	1.5
ס"ה	313	87.4	24	6.7	9	2.5	12	3.4

אנו רואים, לפיכך, שלא היו הבדלים משמעותיים בין המגדרים מבחינת השפה המדוברת בבית בשתי הקטגוריות הראשונות, דהיינו, כאשר עברית היא הדומיננטית. ממצא זה שונה ממה שראינו במדגם 1982, בו לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין המגדרים אף באחת מהקטגוריות.

נמצא הבדל לטובת ייצוגם של בנים כאשר השפה הדומיננטית לא היתה עברית. אולם, בשל המספר הנמוך של בנים ובנות כאחד בשתי קטגוריות אלו לא ניתן להסיק מסקנות מובהקות.

9. השכלת הורי הילדים

9.א. ממוצע שנות ההשכלה של הורי הילדים

השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן (ש"ל)	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן (ש"ל)	
15.14	2.81	15.07	2.92	בנים
15.49	3.10	15.16	2.61	בנות
15.27	2.93	15.10	2.80	ממוצע

ממוצע שנות הלימוד של הורי הילדים היה, כמו שנמצא כבר במדגם של 1982, גבוה משמעותית מאשר הממוצע בכלל האוכלוסיה שכן, בשנת 1993 היה הערך החציוני בקרב האוכלוסיה היהודית בארץ 12 שנות לימוד בלבד (למ"ס, 1994, טבלה 22.1).

כפי שאנו רואים, הורי הבנות היו משכילים מהורי הבנים. עבור האב ההפרש היה גדול יותר מאשר עבור האם וגם מובהק ($p < .05$). ההפרש עבור השכלת האם לא נמצא מובהק.

9.ב. השכלת האב

מספר ילדים	% מכלל המאותרים	% מצטבר	
21	6.0	6.0	עד 11 ש"ל
67	19.1	25.1	12 ש"ל
41	11.7	36.8	13-14 ש"ל
55	15.7	52.5	15 ש"ל
60	17.1	69.6	16 ש"ל
33	9.4	79.0	17 ש"ל
50	14.3	93.3	18-19 ש"ל
23	6.6	99.9	+20 ש"ל
350	100	99.9	ס"ה

בשנת 1993 רק לכ-42% מכלל האוכלוסיה היתה השכלה של 13 שנות לימוד ומעלה (שם), במדגמנו לכ-75% מהאבות היתה השכלה כזאת. (שם).

בקרב בעלי השכלה של 16 שנות לימוד ומעלה התמונה אף קיצונית יותר: בעוד שבכלל האוכלוסיה ב-1993 רק לכ-14% היתה השכלה כזאת, הרי במדגמנו לכ-48% מבין האבות היתה השכלה של לפחות 16 שנות לימוד (שם, שם).

נראה, לפיכך, שמבחינת ההשכלה יחסית לשאר האוכלוסיה דומים ממצאינו לממצאי מחקרים רבים שנעשו במקומות שונים בעולם במרוצת עשורים רבים (לדוגמה: Feldman, 1986; Hollingworth, 1942; Sloan, 1985; Terman, 1925; Terman & Oden, 1935). בכל אותם מחקרים נמצא, כי השכלת הורי הילדים שאותרו כמחוננים היתה במוצע גבוהה יותר במידה ניכרת מאשר השכלת כלל האוכלוסיה.

9.ג. השכלת האם

עד 11 ש"ל	מספר ילדים	% מכלל המאותרים	% מצטבר
עד 11 ש"ל	15	4.2	4.2
12 ש"ל	80	22.5	26.7
13-14 ש"ל	38	10.7	37.4
15 ש"ל	67	18.8	56.2
16 ש"ל	55	15.4	71.6
17 ש"ל	44	12.3	83.9
18-19 ש"ל	37	10.4	94.3
+20 ש"ל	20	5.6	99.9
סה"כ	356	99.9	99.9

אם נשווה את השכלת האבות להשכלת האמהות נראה, שבקרב בעלי ההשכלה הנמוכה ביותר, עד 11 שנות לימוד, היה שיעור האבות גבוה בכ-50% משיעור האמהות. בקרב בעלי ההשכלה הבינונית, עד 14 שנות לימוד, היה שיעור האבות דומה לשיעור האמהות. אולם, בקרב בעלי השכלה אקדמית היה יתרון לאמהות כמעט בכל תת-הקבוצות: היו יותר אמהות מאבות בקרב בעלי 15, 17, ו-18-19 שנות לימוד. בקרב בעלי 16 שנות לימוד היה יתרון מה לאבות – כנראה בשל ריבוי המהנדסים שהשכלתם האקדמית היתה בת ארבע שנים, ואילו בקרב בעלי השכלה של 20 שנות לימוד ומעלה היו 20 אמהות לעומת 23 אבות. נראה, שלא זו בלב שהורי הילדים שהשתתפו בפעילויות המכון היו משכילים בהרבה מכלל האוכלוסיה ב-1993, אלא שהורי הבנות בקבוצה זו היו משכילים במיוחד, שכן, ב-1992 היה שיעור הנשים בעלות השכלה של 16 שנות לימוד ומעלה רק 11.7% מכלל האוכלוסיה, בעוד ששיעור הגברים בעלי השכלה כזאת הגיע ל-16% (למ"ס, 1994, טבלה 22.1). ככל שרמת ההשכלה

היתה גבוהה יותר שיעור הנשים היה קטן יותר בכלל האוכלוסיה, אך לא כן בקרב ההורים של ילדי המדגם שלנו.

9.ד. השכלה האב: לפי מין הילדים

בנות: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר	בנים: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
עד 11 ש"ל	4.5	4.5	15	6.9	6.9
12 ש"ל	20.4	24.9	40	18.3	25.2
13-14 ש"ל	10.6	35.5	27	12.4	37.6
15 ש"ל	17.5	53.0	32	14.7	52.3
16 ש"ל	15.1	68.1	40	18.3	70.6
17 ש"ל	7.6	75.7	23	10.6	81.2
18 ש"ל	17.4	93.1	27	12.4	93.6
20+ ש"ל	6.8	99.9	14	6.4	100.0
סה"כ	99.9	99.9	218	100.0	100.0

מכאן נראה, שהן השכלת האב והן השכלת האם היו גבוהות באופן משמעותי מאשר בכלל האוכלוסיה.

השכלת האם:

- בעוד שבכלל האוכלוסיה רק ל-11.7% מכלל האמהות היתה השכלה של 16 שנות לימוד ומעלה, הרי במדגמנו היתה השכלה כזאת לכ-44% מהאמהות.
 - פחות מ-20% מכלל הנשים היו ב-1993 בעלות השכלה של 15 שנות לימוד; במדגמנו עמד שיעור זה על 63%.
 - רק 36.6% הנשים ב-1993 היו בעלות השכלה של 12 שנות לימוד; במדגמנו עמד שיעור זה על כ-96% (למ"ס, 1994, טבלה 22.1).
- ראינו, אם כן, שלא זו בלבד שבכלל קטגוריה השכלתית היה יתרון לאמהות במדגמנו, אלא שהיתרון גדל ככל שעלתה רמת ההשכלה.

השכלת האב:

- בכלל האוכלוסיה עמד שיעור בעלי ההשכלה של 16 שנות לימוד ומעלה על 16% בשנת 1993; במדגמנו – על כ-73%.
- בכלל האוכלוסיה עמד שיעור בעלי ההשכלה של 15 שנות לימוד ומעלה על 33% בשנת 1993; במדגמנו – על 63.1%.

- בכלל האוכלוסיה עמד שיעור בעלי ההשכלה של 12 שנות לימוד ומעלה על 71% בשנת 1993; במדגמנו הם היו כ-94%.
- בנוסף, בולט לעין ממצא חשוב שעשוי להסביר חלק מהעלייה בשיעור הבנות שהשתתפו בפעילויות המכון ב-1993 ביחס ל-1982:
- לבנות היו אבות משכילים במיוחד;
- פער ההשכלה לטובת גברים, שהיה קיים עדיין ב-1993 בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה ביותר (למ"ס, 1994), כבר לא היה קיים במדגמנו.

9.ה. השכלת האם: לפי מין הילדים

	בנות: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר	בנים: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
עד 11 ש"ל	6	4.4	4.4	9	4.1	4.1
12 ש"ל	25	18.6	23.0	55	24.9	29.0
13-14 ש"ל	18	13.3	36.3	20	9.0	38.0
15 ש"ל	22	16.3	52.6	45	20.4	58.4
16 ש"ל	20	14.8	67.4	35	15.8	74.2
17 ש"ל	20	14.8	82.2	24	10.9	85.1
18-19 ש"ל	13	9.6	91.8	24	10.9	96.0
20+ ש"ל	11	8.1	99.9	9	4.1	100.1
ס"ה	135	99.9	99.9	221	100.1	100.1

כפי שכבר ראינו (טבלה 9.א.) השכלת האמהות של בנות מחוננות היתה גבוהה באופן משמעותי מאשר בקרב אמהות לבנים מחוננים. להלן נבדוק זאת בהשוואה לממצאי מדגמים אחרים.

כמו כן נראה אם היו מאפיינים מיוחדים של השכלת הורים בקבוצת המשפחות הגדולות, בנות 4 ילדים ומעלה.

9.ו. השכלת הורי הבנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

	מס' המשפחות	השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן
משפחות בנות 4 ילדים	14	15.00	2.42	13.71	2.49
משפחות בנות 5 ילדים	6	15.00	3.10	14.00	1.79
ס"ה	20	15.00	2.55	13.80	2.26

בעוד שהשכלת האב במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היתה נמוכה בממוצע בכחצי שנה מאשר בקרב כלל אבות הבנות, הרי בקרב האמהות במשפחות גדולות היה ההבדל גדול יותר: אמהות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו בערך בשנה ושליש פחות משכילות מאשר האמהות לבנות בכל המדגם. נתון זה דורש הן בדיקת מדגמים נוספים והן נסיון למציאת הגורמים לתופעה זו שאינה מופיעה בספרות.

9.2. השכלת הורי הבנים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

מס' המשפחות	השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן
משפחות בנות 4 ילדים	14.35	3.35	14.96	4.07
משפחות בנות 5 ילדים ומעלה*	13.50	2.74	13.00	2.52
ס"ה	14.17	3.21	14.50	3.82

* היו במדגמנו שתי משפחות של בנים שבהן שבעה ילדים.

השכלת הורי הבנים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היתה נמוכה באופן משמעותי מהשכלת כל הורי המדגם. ההפרש היה גדול יותר בקרב המשפחות הגדולות ביותר – בנות חמישה ילדים ומעלה, מאשר בקרב המשפחות בנות ארבעה ילדים.

בעוד שהשכלת האבות בכלל המדגם היתה בממוצע כחמש עשרה ורבע שנות לימוד, הרי השכלת האבות לבנים היתה 14.17 שנות לימוד בממוצע בלבד. בקרב האמהות ההפרש היה קטן יותר: בעוד שבכלל המדגם היו האמהות בעלות 15.10 שנות השכלה הרי בקרב המשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היה הממוצע רק 14.50 שנות השכלה. אולם, אם נבדוק את השכלת הורי הילדים במשפחות בנות ארבעה ילדים נראה, שלא זו בלבד שהפרש שנות ההשכלה, הן עבור האמהות והן עבור האבות היה קטן (0.11 שנה עבור האם, 0.79 שנה עבור האב), הפרש זה לא היה מובהק.

10. מקצועות ההורים

את מקצועות הורי הילדים שהשתתפו במדגם של שנת 1993 חילקנו, כמו במדגם של שנת 1982, כדלהלן:

- פרופסור/רופא מומחה/מדען/מרצה/שופט;
 - רופא/רופא שיניים/מהנדס/עו"ד/כלכלן/רו"ח/בנקאי/יועץ השקעות/כימאי/רוקח-סטטיסטיקאי/מתמטיקאי/ביולוג/איש-מחשבים/פסיכולוג/קלינאי/תקשורת/מזרחן/מנהל מערכות מידע/מנהל תחום במחשבים/סוציולוג/עו"ס/יועץ ארגוני/חוקר שווקים;
 - הנדסאי/טייס/מתכנן כבישים/מתכנת (עד 14 ש"ל);
 - טכנאי/חשמלאי/מכונאי/שרטט/מרכז בתי מלאכה/לבורנט
 - מנהל חברה/סמנכ"ל;
 - מנהל מחלקה/מנהל עסק/מנהל עבודה/מנהל בי"ס/מנהל שיווק/מנהל ייצור/מנהל פרויקטים/מנהל כספים/מנהל מכירות/מנהל לוגיסטי/מנהל מלון/פקיד בכיר/חשב(אקדמאי);
 - בעל עסק/סוחר/קבלן/תעשיין/יהלומן/עצמאי;
 - סוכן ביטוח/נסיעות/קניין/מתווך/חוקר פרטי/תעמלנית רפואית/בוחנת שיטות בבנק/יועץ פיננסי;
 - צה"ל/משטרה;
 - עקרת בית;
 - פועל מקצועי/חקלאי/נהג/זבן/איש אחזקה/גנן;
 - פועל בלתי מקצועי/מחסנאי/שרת/דוור/עוזרת לגננת (עד 12 ש"ל);
 - מורה/מורה דרך/מאמן כושר/ספרן/יועץ תעסוקתי/יועץ
 - חינוכי/גננת/אחות/אופנאית/מעצבת/צורפת/פיזיותרפיסטית/גרפיקאית/פרסומאית/מפיק/עיתונאי/צלם/צייר/קרמיקאי/פסל/נגן/מתרגם/שיננית/שחקנית;
 - מזכירה/פקידה/מנה"ח/עוזר ארגוני;
 - סטודנט;
 - בעל תואר ראשון (ללא ציון מקצוע);
 - בעל תואר שני (ללא ציון מקצוע);
 - קוסמטיקאית/מאפרת/ספרית/שוזרת פרחים/סייעת רופא שיניים/מסלק תביעות/מקדמת מכירות/רכזת תעסוקה לקשישים/סייעת פדגוגית (12 ש"ל);
- בשל העובדה, שבקטגוריות רבות הופיע רק מספר קטן ביותר של הורים צירפנו מספר קטגוריות דומות וקיבלנו את 10 הקטגוריות כדלהלן.

10.א. מקצועות הורי הילדים שנרשמו באוקטובר 1993 – ס"ה

הורים: מספר	הורים: %	הורים: % מצטבר
מקצועות אקדמיים	259	36.9
הנדסאים וטכנאים	64	9.1
מנכ"לים וסמנכ"לים	8	1.1
מנהלים זוטרים ועצמאים	78	11.1
צה"ל/משטרה	13	1.8
עקרות בית	32	4.6
פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים	37	5.3
מורים ומדריכים	105	15.0
סטודנטים	9	1.3
מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות	97	13.8
ס"ה	702	100.0

הקבוצה הגדולה ביותר, כפי שהיה ב-1982, היא של בעלי המקצועות האקדמיים והמדעיים. גם ב-1982 היתה קבוצה זו גדולה כמעט פי שלושה בין הורי הילדים שבמדגם יחסית לאוכלוסיה הכללית. ב-1993 גדלה הקבוצה בלמעלה מ-5%.

הקבוצה השניה בגודלה נשארה, כמו בשנת 1982, קבוצת המורים והמדריכים. אולם, קבוצה זו הצטמצמה ב-15%. מהטבלאות הבאות נראה אם אמנם צמצום זה אירע ל"טובת" מקצועות יוקרתיים יותר אליהן עברו האמהות המהוות את מרבית בעלי מקצועות אלו.

גם בקרב הקבוצה השלישית – קבוצת המזכירות, הפקידים, מנהלי החשבונות, הקוסמטיקאיות וכו' לא חל שינוי של ממש משנת 1982 – במידה מסוימת אף חלה נסיגה לאחר שכן, לא זו בלבד שקבוצה זו – שרובה נשים העוסקות במקצועות לא יוקרתיים לא נצטמצמה, אלא שיעורה מכלל ההורים אף גדל: מ-13.0% בשנת 1982 ל-13.8% ב-1993.

10.ב. מקצועות האבות ומקצועות האמהות

מקצועות אקדמיים הנדסאים וטכנאים מנכ"לים וסמנכ"לים מנהלים זוטרים ועצמאים צה"ל/משטרה	אבות: מספר	אבות: %	אבות: % מצטבר	אמהות: מספר	אמהות: %	אמהות: % מצטבר
מקצועות אקדמיים	157	45.0	45.0	102	28.9	28.9
הנדסאים	47	13.5	58.5	17	4.8	33.7
וטכנאים	8	2.3	60.8	0	0	33.7
מנכ"לים	59	16.9	77.7	19	5.4	39.1
וסמנכ"לים	10	2.9	80.6	3	0.8	39.9
מנהלים זוטרים	0	0	80.6	32	9.1	49.0
ועצמאים	32	9.2	89.8	5	1.4	50.4
צה"ל/משטרה	18	5.1	94.9	87	24.6	75.0
עקרות בית	1	0.3	95.2	8	2.3	77.3
פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים	17	4.9	100.1	80	22.7	100.0
מורים ומדריכים	349	100.1	100.1	353	100.0	100.0
סטודנטים						
מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות ס"ה						

בניגוד לשנת 1982, בה אחוז האבות בעלי המקצועות המדעיים והאקדמיים היה גדול פי שלושה בקרב האבות מאשר בקרב האמהות, במדגם 1993 אחוז האמהות במקצועות אלו – היוקרתיים ביותר – היה כ-29, בעוד שאחוז האבות – 45.

בקרב עקרות הבית חלה ירידה משמעותית: מכ-13% בשנת 1982 לכ-9% בלבד ב-1993.

גם בקרב המורות ומדריכות – מקצועות הנחשבים "נשיים" מובהקים ואינם בעלי יוקרה גבוהה, על אף רמת ההשכלה הגבוהה יחסית הנדרשת בהם – חלה ירידה משמעותית משנת 1982: מכ-38.5% בקרב האמהות לפחות מרבע.

בקרב מקצועות הפקידות, הזבנות וכו' – מקצועות הנחשבים כבעלי היוקרה הפחותה ביותר בקרב נשים מהקטגוריות לפיהן חילקנו את האמהות – חלה עלייה יחסית משנת 1982, מ-20.2% ל-22.7%. ייתכן שמקורה של עלייה זו הוא בירידה באחוז עקרות הבית, וייתכן שפירושה שגם אמהות בעלות מקצועות לא יוקרתיים החלו לשלוח את ילדיהן ללמוד במכון בתדירות גבוהה יותר מבעבר. לשם בירור סוגיה זו יש צורך במחקר נוסף.

שיעור ההנדסאים והטכנאים גדל מאוד משנת 1982 ל-1993: מכ-8.5% ל-13.5%.

הירידה הגדולה שחלה בקרב המשרתים בצבא ובמשטרה – מכ-6% לכ-2% יש לתלותה, כפי הנראה, בירידה ביוקרת השירות הצבאי והמשטרה.

10.ג. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנות

אבות: מספר	אבות: לבנות: %	אבות: לבנות: % מצטבר	אמהות: לבנות: %	אמהות: לבנות: % מצטבר	אמהות: לבנות: %
67	50.4	50.4	39	29.5	29.5
מקצועות אקדמיים					
20	15.0	65.4	8	6.1	35.6
4	3.0	68.4	0	0	35.6
14	10.5	78.9	4	3.0	38.6
5	3.8	82.7	1	0.8	39.4
0	0	82.7	11	8.3	47.7
10	7.5	90.2	2	1.5	49.2
4	3.0	93.2	33	25.0	74.2
0	0	93.2	4	3.0	77.2
9	6.8	100.0	30	22.7	99.9
133	100.0	100.0	132	99.9	99.9
הנדסאים וטכנאים מנכ"לים וסמנכ"לים מנהלים זוטרים ועצמאים צה"ל/משטרה עקרות בית פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים מורים ומדריכים סטודנטים מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות ס"ה					

10.ד. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנים

אבות: מספר	אבות: לבנים: %	אבות: לבנים: % מצטבר	אמהות: לבנים: %	אמהות: לבנים: % מצטבר	אמהות: לבנים: %
90	41.7	41.7	63	28.5	28.5
מקצועות אקדמיים					
27	12.5	54.2	9	4.1	32.6
4	1.9	56.1	0	0	32.6
45	20.8	76.9	15	6.8	39.4
5	2.3	79.2	2	0.9	40.3
0	0	79.2	21	9.5	49.8
22	10.2	89.4	3	1.3	51.1
14	6.5	95.9	54	24.4	75.5
1	0.5	96.4	4	1.8	77.3
8	3.7	100.1	50	22.6	99.9
216	100.1	100.1	221	99.9	99.9
הנדסאים וטכנאים מנכ"לים וסמנכ"לים מנהלים זוטרים ועצמאים צה"ל/משטרה עקרות בית פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים מורים ומדריכים סטודנטים מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות ס"ה					

סיכום

1. השינוי הגדול ביותר שחל מבחינת הרכב המקצועות של ההורים של ילדי מדגם אוקטובר 1993 הוא בשיעור האמהות לבנות במקצועות האקדמיים והמדעיים: מ-14.3% ל-29.5%. בעוד שאצל האבות לבנות חלה בתקופה זו ירידה מסוימת, מ-53.3% ל-50.4%, גדל השיעור בקרב האמהות פי שניים. אל נכון תרם הדבר תרומה משמעותית לעלייה באחוז הבנות שהתחילו את לימודיהן במכון. במחקר המשך נבדוק האם היתה לעובדה זו גם השפעה על ההתמדה בלימודים במכון, ועם בחירת כיווני קריירה אקדמיים בהיקף גבוה יותר מאשר במדגם 1982. כמו כן יהיה מעניין לבדוק האם מגמה זו נמשכה גם במדגמים מאוחרים יותר.
 2. עלייה לא פחות משמעותית מבחינת סדר הגודל שלה היתה בשיעור האמהות במקצועות הטכנאות והנדסאות, אולם המספר הכולל של נשים במקצועות אלה היה קטן ולכן השפעתו היתה בהכרח מוגבלת.
 3. למרות שהשיעור הכולל של עקרות הבית ירד מ-1982 ל-1993 נשאר השיעור כמעט זהה במדגמי שתי שנים אלו.
 4. שיעור המורות והמדריכות ירד מ-1982 ל-1993 כמעט במחצית בקרב האמהות לבנות.
 5. שיעור המזכירות, הפקידות וכו' עלה בקרב האמהות לבנות בשיעור משמעותי: מ-14.3% בשנת 1982 ל-22.6% ב-1993.
 6. בקרב האבות לבנות על שיעור ההנדסאים והטכנאים בלמעלה מ-100%: מ-6.7% ל-15%.
- יש צורך לבדוק באילו אופנים שינויים אלו עשויים היו להשפיע לא רק על עצם השתתפותן של בנות בפעילויות המכון ליצירתיות ולמצוינות מיסודה של ד"ר אריקה לנדאו אלא על גורמים נוספים רבים.

מקורות

דויד, ח. (2010). הקונפליקטים של הבת המוכשרת: מהלכה למעשה. בתוך: א. גלעד, מ. שכטר וש. מלאת (עורכות), *דיאלוג מגדרי בחינוך: בין תיאוריה ומעשה* (עמ' 97-136). ירושלים: אחוה – המכללה האקדמית לחינוך, המכון לחקר המגדר והממונה על השוויון בין המינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך.

לנדאו, א. (1990 [2001]). *האומץ להיות מוכשר*. תל-אביב: דביר.

למ"ס, (1993). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 44. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

למ"ס, (1994). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 45. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

למ"ס (2002). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 53. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

למ"ס (2003). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 54. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

למ"ס (1998). *מקבלי תארים מן האוניברסיטאות ומהמוסדות האחרים להשכלה גבוהה, תשנ"ו. לקט ממצאים סטטיסטיים מסקרים שהושלמו לאחרונה*, מס. 2. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

Alaphilippe, D., Sullerot, S., & Lelasseux, V. (1995). Intelligence' rang dans la fratrie et taille de la famille. *Enfance*, 1, 25-36.

Feldman, D. (1986). *Nature's gambit*. New York: Basic Books.

Hedges, L. & Nowell, A. (1995). Sex differences in mental test scores, variability, and numbers of high-scoring individuals. *Science*, 269, 41-45.

Hollingworth, L. (1942). *Children above 180 IQ*. New York: World books.

Landau, E. (1979). The Young Persons' Institute for the Promotion of art and Science. In J. Gallagher (Ed.), *Gifted children: Reaching their potential*. Jerusalem: Kolleck.

Landau, E. (1987a). The gifted disadvantaged. *Gifted International*, 4(1).

Landau, E. (1987b). The questions children ask. *Gifted International*, 4(2).

Landau, E. (1998). The self – The global factor to emotional maturity. *Roeper Review*, 20(3), 174-178.

Landau, & Weissler, (1991). Tracing leadership in gifted children. *The Journal of Psychology*, 125(6), 681-688.

Landau, E., & Weissler, K. (1993). Parental environment in families with gifted and nongifted children. *The Journal of Psychology*, 127(2), 129-142.

Landau, E., Weissler, K., & Golod, G. (2001). Impact of an enrichment program on intelligence by sex, among low SES population in Israel. *Gifted Education International*, 15(2), 207-214.

Louis, B. & Lewis, M. (1992). Parental beliefs about giftedness in young children and their relation to actual ability level. *Gifted Child Quarterly*, 36(1), 27-31.

Mehta, C.R. & Patel, N.R. (1999). Exact permutational inference for categorical and nonparametric data. In R.H. Hoyle (ed.), (pp. 133-166). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Ronald, A., Spinath, F.M., & Plomin, R. (2002). The aetiology of high cognitive ability in early childhood. *High Ability studies*, 13(2), 103-114.
- Sloan, K. (1985). Home influences on talent development. In B.S. Bloom (ed.), *Developing talent in young people* (pp. 439-476). New York: Ballantine.
- Terman, L.M. (1959). The gifted group at mid-life. *Genetic studies of genius*, vol. 5, Stanford: Stanford UP.
- Terman, L.M. (1925). Mental and physical traits of a thousand gifted children. *Genetic studies of genius*, vols. 1 & 2. Stanford: Stanford UP.
- Terman, L.M. & Oden, M.H. (1935). The promise of youth. *Genetic studies of genius*, vol. 3. Stanford: Stanford UP.
- Terman, L.M. & Oden, M.H. (1947). *Genetic studies of genius. vol. 4: The Gifted Child Grows Up: Twenty-five years' follow-up of a superior group*. Stanford UP, Stanford CA.
- Weissler, K. & Landau, E. (1993). Characteristics of families with no, one, or more than one gifted child. *The Journal of Psychology*, 127(2), 143-152.

פרק 4:

מאפיינים דמוגרפיים של התלמידים שהתקבלו למכון אריקה לנדאו ליצירתיות ולמצוינות באוקטובר 2003

1. המגדר

במדגם של אוקטובר 2003 שכלל 359 ילדים מתוך כלל הילדים שהתקבלו למכון לקידום נוער ליצירתיות ולמצוינות מיסודה של ד"ר אריקה לנדאו, היו 137 בנות, דהיינו, 38.2% מכלל המתקבלים. אחוז זה עדיין נמוך בהרבה מייצוגן של הבנות בכלל האוכלוסיה.

2. הגיל

גיל המתחילים את לימודיהם במכון בשנת 2003 נע בין 4.5 ל-13.67. להלן גילי הילדים.

2.א. ממוצעי הגילים של המתחילים את לימודיהם במכון באוקטובר 2003

מגדר	ממוצע	מספר	סטיית תקן
בנים	7.84	222	1.85
בנות	8.09	137	2.25
כללי	7.93	359	2.02

שינויים בגיל הממוצע של התחלת הלימודים ביחס למדגמים קודמים

הגיל הממוצע של המתחילים את לימודיהם במכון ירד הן בקרב בנים והן בקרב בנות ירידה נוספת מאז 1993. ירידה זו היתה מובהקת ($p=0.002$) וגודלה – 0.48 שנה. בין 1982 ל-2003 ירד הגיל הממוצע ביותר משנתיים.

שינויים בגיל המינימום והמקסימום של המתחילים ללמוד במכון ביחס למדגמים קודמים

טווח הגילים של המתחילים את לימודיהם במכון באוקטובר 2003 היה **מצומצם** מאשר באוקטובר 1993, שכן, הן ב-1993 והן ב-2003 הגיל המינימלי היה 4.5, אבל בעוד שב-1993 הגיל המקסימלי היה 14.5, הרי ב-2003 היה 13.67 בלבד. באוקטובר 1982 היה

הגיל המינימלי 5, וזה המקסימלי – 14.5. נראה, לפיכך, שירידת הגיל הממוצע של המתחילים את לימודיהם במכון נגרמה, בין השאר, בשל הירידה המשמעותית בגיל התקרה של המתחילים את לימודיהם במכון מאוקטובר 1982 ועד אוקטובר 2003.

שינויים בהרכב המגדרי ביחס למדגמים קודמים

הפרש ממוצעי הגילים בין הבנים לבנות לא היה גדול באוקטובר 2003 – שלושה חודשים בלבד. אולם לאור העובדה שהבנות שהגיעו למכון היו מבוגרות בממוצע מהבנים, אפשר לראות בכך בעייתיות משתי סיבות:

א. כפי שכבר הזכרנו (Hedges & Nowell, 1995; Ronald, Spinath, & Plomin, 2002), בנות מקדימות בנים בהתפתחות במישורים רבים, עובדה שנותנת את אותותיה בעיקר בגילאי הילדות המוקדמת, אך גם בגילאי העשרה, כאשר ההתפתחות המילולית מקדימה את זו של הבנים (Shore, 2000). לפיכך, איתור מוקדם של כשלושה חודשים בממוצע בקרב בנים משמעותו הפרש גדול יותר, אם נתחשב בגורמים הביולוגיים והחברתיים.

ב. כאשר ממוצע גיל התחלת הלימודים במכון נמוך מ-8 המשמעות היא, שבמקרים רבים הורים לקחו את הילד לאיתור מחוננות לפני המבדקים של מכון סאלד הנערכים באזור תל-אביב בכיתות ב' ותוצאותיהם מובאות לידיעת ההורים רק בסיום כיתה ב'. לפיכך, נראה שהורים רבים של בנים מביאים אותם למבדקי איתור מחוננות לפני מבדקי מכון סאלד, והם "עוזרים" להגדלת הפער בין המגדרים בכך שהם מעודדים בנים יותר מאשר בנות להגיע למבדקי מחוננות בגילים הצעירים יותר. כאמור, בגילאים אלה הבנות עשויות עדיין ליהנות מהיתרון ההתפתחותי הכולל שלהן, וההשפעות העמוקות של תהליך החיברות בבית הספר ובחברה שמחוצה לו עדיין לא באות לידי מיצוין המלא.

2.ב. הגיל הממוצע על-פי תת-חלוקה גילית ומגדרית: 2003

גיל	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)	בנות:	בנים:	בנים:	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)	מספר	ס"ה:	ס"ה:
4.5-7.5	69	6.31 (.97)	בנות:	בנים:	בנים:	108	6.41 (.80)	177	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)
8-10.5	48	8.99 (.97)	בנות:	בנים:	בנים:	95	8.79 (.81)	143	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)
11+	16	11.89 (1.02)	בנות:	בנים:	בנים:	21	12.09 (.97)	37	מספר	גיל ממוצע (ס"ת)

נראה, שבשכבת הגיל הצעירה, מגיל הגן ועד גיל האבחון בידי מכון סאלד, היוו הבנות קרוב ל-40% מכלל המתקבלות למכון.

בשכבת הגיל 8.5-10, שבה, יש להניח, חלק גדול מהמתקבלים למכון הם ילדים שאותרו בידי מכון סאלד כשייכים לאחוזון 97, וחלקם – כ"לא מחוננים", שיעור הבנות הוא רק שליש מכלל המתקבלים. נתון זה מצביע על כך, שכאשר נדרשת השתתפות פעילה של ההורים – אם על ידי שליחת הילד למכון אריקה לנדאו לאחר שלא התקבל לכיתת מחוננים ב"גרץ" [או לתכנית יום ההעשרה למחוננים במגזר הדתי בתל אביב], ואם כ"פיצוי" לכך שלא קיבל כל המלצה להשתתף בתכנית למחוננים – ההורים אקטיביים יותר כשמדובר בבן.

בשכבת הגיל הבוגרת, גילאי 11+, שיעור הבנות הוא הגבוה ביותר: למעלה מ-43%. מספר גורמים לכך: השיעור הגבוה של נשירת בנים מהתכנית; גיל הכניסה הגבוה-יחסית של בנות, ואולי גם האופי החזק של הבנות שהתקבלו, שגורם להן להתמיד בהשתתפות ולנצל את ההזדמנויות הלימודיות שנקרו בדרכן. יש לחקור נושא זה לעומקו.

2.ג. גיל הילדים המתחילים את לימודיהם במכון: תדירויות ואחוזים

גיל	מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
4.5-5.5	46	12.8	12.8
6-6.5	60	16.7	29.5
7-7.5	71	19.8	49.3
8-8.5	81	22.6	71.9
9-9.5	31	8.6	80.5
10-10.5	33	9.2	89.7
11-11.5	17	4.7	94.4
12-12.5	10	2.8	97.2
13-14	10	2.8	100.0
ס"ה	359	100.0	100.0

קבוצת הילדים הצעירים ביותר, גילאי 4.5-5.5, היתה גדולה משיעורה היחסי באוכלוסיית המחוננים באוקטובר 2003, ובוודאי בהשוואה לנתונים ממדגם אוקטובר 1982. אולם, בעוד שהגידול בקבוצה זו בין 1982 ו-1993 היה עשרת מונים, הרי בין 1993 ו-2003 היה הגידול לא מובהק ורק בשיעור של 1.4%. עוד נציין, שבעוד שב-1982 הילד הצעיר ביותר שהחל את לימודיו במכון היה בן 5, הרי ב-1993, כמו ב-2003, ירד גיל זה ל-4.5.

גיל המינימום של הבנים שהתחילו את לימודיהם במכון באוקטובר 2003 היה 5 לעומת 4.5 בקרב בנות.

להלן נבדוק את נתוני הכניסה – גיל וציוני מבדקי הקבלה – של הילדים בגילאים אלו ונראה, אם מספר הילדים המאותר בכל קטגוריה על-פי האחוזונים דומה לזה שבכלל אוכלוסיית המאותרים.

2.ד. גילאי 4.5-5.5 בשנת 2003 על-פי תוצאות מבדקי האיתור

	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99*
בנים	1	16	3	3
בנות	3	10	1	3
ס"ה	4	26	4	6

* מספר הילדים בקטגוריות אחוזון 99, 99.5 ו-99.9 היה קטן מאוד ולפיכך אוחדו לקטגוריית אחוזון +99.

נראה, שבניגוד לממצאי מדגם 1982 הילדים בקבוצה הצעירה ביותר לא היו בעלי תוצאות גבוהות יחסית לילדים מגילאים אחרים, דהיינו, על פניו נראה, שבשנת 2003 לא היה תת-איתור של ילדים גילאי 4.5-5.5 בקרב הבנים או בקרב הבנות. זאת, בניגוד לממצאי שנת 1993, שבה היה שיעור הילדים בני גילאים אלה באחוזון 99 גבוה במיוחד, כאשר בקרב הבנים ההישגים גבוהים ביותר: מבין 19 הבנים בגילאים אלה 18 היו באחוזון +99; מבין הבנות – 6 מבין ה-14 שאותרו היו באחוזון +99 ורק 3 באחוזון 97.

יתר על כן. אם נבדוק את שיעורם של בני 4.5-5.5 בכל אחת מתת-קבוצות ההישגים נראה, שיחסית לכלל המדגם השיעור של הילדים מאחוזון 95, שהם, ברוב המקרים, ילדים שהתקבלו בעקבות המלצה, קבלתו של אח או אחות או השתתפות בחוגי קיץ והמלצת המדריך, גדול מהשיעור הצפוי. לפיכך נוכל להסיק שלא זו בלבד שבאוקטובר 2003 לא היה תת-איתור של ילדים מחוננים בקבוצת הגיל הצעירה ביותר אלא יש לשער שהיה איתור מלא יותר יחסית לקבוצות גיל בוגרות יותר.

קבוצת גילאי 6-6.5 מנתה 16.7% מכלל המאותרים, יותר משיעורה היחסי במדגם. בקרב קבוצה זו היה שיעור הבנות הנמוך ביותר ביחס לכל קבוצת גיל אחרת: 19 בנות מכלל 61 המאותרים, שהם, כ-31% בלבד. בסעיף "גיל ומגדר" להלן נבדוק מספר ממאפייניה של חלוקה מגדרית זאת.

קבוצת גילאי 7-7.5 היתה השניה בגודלה מבין הילדים שהתחילו את לימודיהם במכון באוקטובר 2003: קרוב ל-20% מכלל המאותרים נמנו עימה. ממצא זה דומה למה שמצאנו בשנת 1993, שם מנתה קבוצת גיל זו למעלה מ-19% מכלל המאותרים, ותפסה את המקום הראשון מבחינת גודלה.

עד גיל 7.5 אותרו כמחצית הילדים. בעוד שבשנת 1982 היה שיעור המאותרים עד גיל זה רק כ-15% הרי השיעור שולש בשנת 1993. ב-2003 חלה עלייה נוספת, של כ-3.5% ביחס ל-1993, בשיעור המאותרים עד גיל 7.5.

קבוצת הגיל הגדולה ביותר שאותרה, שכללה 22.6% מילדי מדגם אוקטובר 2003, היתה גילאי 8-8.5. 23 מהבנים בקבוצת גיל זאת הגיעו דרך מבדקי מכון סאלד: 19 מהם שאובחנו כשייכים לאחוזון 97, ו-4 – כשייכים לאחוזון 99. זאת לעומת 10 בנות בלבד, כולן אובחנו כשייכות לאחוזון 97. שיעור זה גבוה מהשיעור בשנת 1982 – 19.5% ומהשיעור ב-1993 – 18.5%.

בין גיל 7 ל-8.5 אותרו ב-2003 למעלה מ-42% מהילדים. שיעור זה היה גבוה ב-12% משיעור האיתור של גילאים אלו ב-1982 וב-4.2% משיעורם ב-1993.

בקבוצת גילאי 9-9.5 חלה ירידה גדולה באחוז המאותרים. תופעה דומה כבר נצפתה במדגם אוקטובר 1993, אבל בעוד ששם היתה ירידה של כ-10% ביחס ל-1982 הרי ב-2003 הירידה היתה ב-14%.

גילאי 9 ומעלה היוו באוקטובר 2003 רק כ-28% מבין הילדים שאותרו כמחוננים. ממצא זה היה שונה מהותית מזה של אוקטובר 1982, שם היו הילדים מגיל 9 ומעלה כמעט שני שלישים מכלל המאותרים, ונמוך אף משמעותית מזה של שנת 1993, שם היו גילאי 9 ומעלה כ-36% מכלל המאותרים.

עלייה קלה בשיעור המחוננים שאותרו בקרב גילאי 10-10.5 נצפתה ב-2003: מ-8.6% בקרב גילאי 9-9.5 ל-9.2% בקרב גילאי 10-10.5.

התופעה של עלייה קלה בשיעור הילדים שאותרו כמחוננים ביחס לשנתון הקודם דומה למה שנצפה במדגם 1993. ב-1982, לעומת זאת, נצפתה ירידה משמעותית בשיעור המאותרים לעומת השנתון הקודם: מ-15.6% ל-11.0%.

גילאי 10 ומעלה, שבאוקטובר 1982 היו כמחצית מהילדים שאותרו כמחוננים, וב-1993 הגיע שיעורם לכ-27% מכלל המאותרים, היו ב-2003 פחות מחמישית מכלל המאותרים.

בקרב גילאי 11-11.5, שב-1982 זכו ל"עדנה" בשל עלייה בשיעורם יחסית לשיעור האיתור של בני השנתון הצעיר יותר, חלה ירידה נוספת ב-2003, לאחר ירידה משמעותית שנצפתה כבר ב-1993. בעוד שב-1982 היה שיעורם של הילדים גילאי 11-11.5 13.9% מכלל המאותרים הרי ב-1993 פחת השיעור ל-7.3% וב-2003 ל-4.7% בלבד.

תופעה דומה התגלתה בקרב גילאי 12-12.5 ו-13-14.5 בכל שלושת המדגמים: שיעור האיתור של כל אחת משתי קבוצות אלו היה דומה בכל אחד מהשנתונים. אולם, בעוד שב-1982 היה שיעור האיתור בקרב גילאי 12-12.5 ו-13-14.5 12.5% ו-11.9% בהתאמה, הרי השיעור ירד ב-1993 ל-4.2% בכל אחת מקבוצות גיל אלו וב-2003 ל-2.8%. לפיכך, בעוד שב-1982 היוו שתי קבוצות גיל אלו כרבע מהילדים שאותרו כמחוננים הרי שיעור זה פחת ב-1993 ל-8.4% וב-2003 ל-5.6% בלבד.

עוד נציין, שבעוד שב-1982 וב-1993 היו ילדים שהתחילו את לימודיהם במכון בגיל 14.5 הרי שבשנת 2003 הילד המבוגר ביותר שהתחיל ללמוד במכון היה בן 13 ושמונה חודשים בלבד.

גיל, מגדר והישגים בבחינות הכניסה

להלן ההתפלגות על פי גיל ומגדר של הילדים שהתקבלו למכון באוקטובר 2003.

2.ה. גיל ומגדר: תדירויות ואחוזים

גיל	בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותרים	% בנות מצטבר	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותרים	% בנים מצטבר
4.5-5.5	21	15.3	15.3	25	11.3	11.3
6-6.5	19	13.9	29.2	41	18.5	29.8
7-7.5	27	19.7	48.9	44	19.8	49.6
8-8.5	25	18.2	67.1	56	25.2	74.8
9-9.5	10	7.3	74.4	21	9.5	84.3
10-10.5	14	10.2	84.6	19	8.6	92.9
11-11.5	11	8.0	92.6	6	2.7	95.6
12-12.5	4	2.9	95.5	6	2.7	98.3
13-14	6	4.4	99.9	4	1.8	100.1
ס"ה	137	99.9	99.9	222	100.1	100.1

מהשוואת הגילאים בהן מאותרות בנות מחוננות לאלו של הבנים נראה, שקיימים הבדלים משמעותיים כמעט בכל קבוצות הגיל:

קבוצת גילאי 4.5-5.5. בקבוצה זו ניצפו הבדלים גדולים בין המגדרים. מספר הבנים המאותרים – 25 – היה דומה לזה של הבנות: 21, אבל אחוז הבנות מכלל המאותרות היה

כ-15 בעוד שאחוז הבנים המאותרים היה רק כ-11. ממצאים אלו דומים לממצאי אוקטובר 1993 אם כי שם ההפרש היה רק כ-2% ל"טובת" בנות. להלן נראה אם יש מאפיינים מיוחדים לילדי קבוצת גיל זאת.

2.1. ממוצע גילי הבנות והבנים מקבוצת הגיל 4.5-5.5

מגדר	מספר	גיל (ממוצע)	סטיית תקן
בנים	25	5.23	0.26
בנות	21	5.11	0.34
כללי	46	5.18	0.30

בעוד שממוצע גילי הבנים היה 5.23 הרי ממוצע גילי הבנות היה 5.11 בלבד. בשל המדגם הקטן ההפרש שנמצא לא הגיע לרמת מובהקות.

קבוצת גילאי 6-6.5. מספר הבנות המאותרות בגילאים אלו היה פחות ממחצית ממספר הבנים (19 לעומת 41). נראה, אם כן, שבכיתה א' כבר איבדו הבנות את היתרון שהיה להן על הבנים מבחינת הפוטנציאל לאיתורן כמחוננות. יש להניח שבנות בכיתה א' כבר סיגלו לעצמן דרכי התנהגות קונפורמיות; שלא כמו בנים מחוננים הן "אינן עושות צרות" ולכן אין ההורים, במקרים רבים, דואגים לתת להן אפשרות להרחיב ולהעמיק את יכולותיהן בתחומים האינטלקטואליים והיצירתיים (לנדאו, 2000).

קבוצת גילאי 7-7.5. כ-20% מכלל הבנות המאותרות כמחוננות שייכות לקבוצת גיל זו, בדומה לאחוז הבנים. עם זאת, מספר הבנות שאותרו כמחוננות קטן באופן משמעותי ממספר הבנים (27 לעומת 44). מאחר שבקבוצת גיל זו נעשה האיתור על-פי יוזמת ההורים בדרך כלל יש להביא לכך שיותר בנות תגענה למבדקים לאיתור מחוננות.

2.2. מספר הבנות על פי קבוצת הגיל וציון מבדקי המחוננות: אוקטובר 2003

ס"ה מס' הבנות	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99
5-5.5	4	12	2	3
6-6.5	3	8	3	5
7-7.5	1	9	2	11
ס"ה	8	29	7	19

- בקרב הבנות גילאי 4.5-5.5 היו באחוזון +99 3 מתוך 21 המאותרות;

- בקרב הבנות גילאי 6-6.5 היו באחוזון +99 5 מתוך 19 המאותרות;
- בקרב הבנות גילאי 7-7.5 היו 11 באחוזון זה מתוך 23 המאותרות;
- 19 מתוך 63 הבנות שאותרו באוקטובר 1993 בגילים 4.5-7.5 היו באחוזון +99, דהיינו, שיעורן היה כשליש מהמאותרות בגילאים אלו, בהתאם לצפוי.

2.ח. מספר הבנים על פי קבוצת הגיל וציון מבדקי המחונונות: אוקטובר 2003

ס"ה מס' הבנים	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99
5- *5.5	2	19	3	3
-6 6.5	3	25	6	8
7- 7.5	1	5	13	27
ס"ה	4	44	21	35

*הבן הצעיר ביותר שהחל את לימודיו במכון באוקטובר 2003 היה בן 5.

- בקרב הבנים גילאי 5-5.5 היו באחוזון +99 3 מתוך 27 המאותרים;
- בקרב הבנים גילאי 6-6.5 היו באחוזון +99 8 מתוך 42 המאותרים;
- בקרב הבנים גילאי 7-7.5 היו באחוזון זה מתוך 46 המאותרים;
- בקרב הבנים 35 מבין 115 המאותרים בקבוצת הגיל 4.5-7.5 היו באחוזון +99.

לסיכום:

- בניגוד לממצאי 1993, שם מצאנו תת-איתור הן של בנים והן של בנות כמעט בכל אחת מקבוצות הגיל 4.5-5.4, 6-6.5 ו-7-7.5 בקרב שני המגדרים, כאשר תת-האיתור הבולט ביותר היה בקרב קבוצת הבנים הצעירים ביותר, הרי התמונה במדגם 2003 היתה שונה לחלוטין. הן בקרב הבנות והן בקרב הבנים פחות משליש המאותרים היו באחוזון +99.
- בנוסף, בעוד שבאוקטובר 1993 היה תת-האיתור בולט יותר בקרב בנים הרי באוקטובר 2003 התמונה התהפכה. מצב זה, שבו תת-האיתור של בנות לא זו בלבד שלא פוחת אלא שיעורו אף עולה בפרק זמן של עשור, הוא משום נסיגה לאחור. בהמשך נבדוק אם ניתן למצוא סממנים נוספים של נסיגה לאחור מבחינת איתור בנות מחוננות ב-2003 יחסית למדגמים קודמים.
- הנחתנו בדבר יתר-האיתור של בנים גילאי גן חובה וכיתה א' מקבלת אישוש ממדגם אוקטובר 2003. שכן, אם נחבר את מספרי הבנים בשני גילאים אלו נקבל קבוצה של 69 בנים, שרק 11 מתוכם נמנו עם אחוזון 99, דהיינו – פחות ממחצית השיעור הצפוי.

- שיעור הבנות מקרב כלל המאותרים גילאי 4.5-7.5 היה כשיעור הבנות בכלל האוכלוסיה במדגם 2003. ב-1982 היה שיעורן גבוה בכ-50% משיעור האיתור בכלל המדגם, וגבוה משמעותית מאשר ב-2003 (45.5% לעומת כ-38%). ב-1993 היה שיעור הבנות שאותרו בגילאים אלו רק כ-34% מכלל המאותרים בני 4.5-7.5, אולם אין לראות שיפור של ממש בעשור שחלף היות וההפרש לא היה מובהק.

קבוצת גילאי 8-8.5. קבוצת גיל זו מתאפיינת בכך שחלק מהבנים ומהבנות מאותרים כמחוננים בידי משרד החינוך באמצעות מבדקי מכון סאלד (23 בנים ו-10 בנות במדגמנו). בקבוצת גיל זאת אחוז הבנות שאותרו כמחוננות היה קטן באופן משמעותי מאשר אחוז הבנים מתוך כלל המחוננים (כ-18% לעומת כ-25%), מספר הבנים היה גדול ביותר מפי שניים ממספר הבנות (56 לעומת 25), ושיעור הבנות מכלל המאותרים היה קטן מ-31%. ניתן להניח שמבדקי מכון סאלד לא היטיבו עם הבנות, בלשון המעטה, ויש לבדוק במחקר המשך האם שיעור כה נמוך של בנות נגרם בעיקרו בשל תת-האיתור של בנות בידי מכון סאלד או בשל הורי הבנות שנמצאו מתאימות לפעילויות המכון אבל לא נשלחו להשתתף בהן.

קבוצת גילאי 9-9.5. התמונה דומה לזו שראינו בקבוצת הגיל הקודמת: אחוז הבנות המאותרות בגילאים אלו היה נמוך בכ-50% מאחוז הבנים (כ-6% לעומת למעלה מ-9% בקרב הבנים). זאת ועוד: על אף הירידה התלולה במספר הבנים בקבוצת גיל זאת, לא הצטמצם הפער בין שיעור הבנים לשיעור הבנות: מספר הבנות שאותרו במדגמנו היה 9 לעומת 19 בנים.

לסיכום

- עד גיל 10 אותרו כ-74% בלבד מהבנות לעומת כ-84% מהבנים שבמדגם אוקטובר 2003.
- במדגם אוקטובר 1993 היה ההפרש גבוה אף יותר: לפני גיל 10 אותרו 63.9% מהבנות לעומת 78.5% מהבנים.
- במדגם אוקטובר 1982 אותרו 53.3% מהבנות עד גיל 10 לעומת פחות מ-50% מהבנים.
- נראה, לפיכך, שאחת הסיבות העיקריות לייצוג הנמוך של בנות בחוגי המכון לקידום נוער, ליצירתיות ולמצוינות מיסודה של ד"ר אריקה לנדאו הוא שבמשך השנים, עם הירידה המשמעותית בגילם של המתחילים את לימודיהם במכון, חלה ירידה בייצוג של בנות בקרב הגילאים הצעירים, שבהם לא זו בלבד שלבנות יש יתרון התפתחותי על פני בנים אלא שעדיין אין נתונות – לפחות לא במידה כה משמעותית –

להשפעות תהליכים חברתיים ומשפחתיים המפריעים להן לנצל את כשרונותיהן וכישוריהן במלוא הפוטנציאל (דויד, 1998; זורמן ודויד, 2000; לנדאו, 2001, 1990 [2001]).

- על השפעתו השלילית של בית הספר על הבנות מבחינת איתור מחוננות נלמד אם נבדוק את שיעור איתור הבנות בקרב המחוננים מתחילת הלימודים בבית הספר, דהיינו, מגיל 6, עד גיל 10, הנחשב לתחילת ההתבגרות המוקדמת. בגילאים אלו היו באוקטובר 2003 243 ילדים שאותרו כמחוננים מבין ילדי המדגם, בדיוק שליש מהם היו בנות. מכאן נראה, שבעוד שיעור איתור הבנות בכלל המדגם היה קרוב ל-40%, הרי בקרב ילדי הכיתות הנמוכות של בית הספר היה שיעור זה נמוך בהרבה, זאת על אף, ואולי גם לא מעט בשל העובדה (זיו, 1990), שבנות מגיעות להישגים לימודיים טובים מאלו של בנים בית הספר.

9. קבוצת גילאי 10-10.5. בקבוצה זו אותרו 14 בנות לעומת 19 בנים, דהיינו 10.2% מהבנות לעומת 8.6% בלבד מהבנים. יש לבדוק האם נעשה איתור מספיק בקרב גילאי 10 ומעלה, שכן המגמה שמתחילה כבר בגיל 10 ממשיכה עד גיל 14: איתור לא מספיק של בנים. מאחר שאין להניח שאחוז המבשילים מאוחר נמוך יותר אצל בנות מאשר אצל בנים סביר להניח, שבאופן יחסי לגילים הצעירים יותר, פחות בנים נשלחים לאיתור מחוננים לאחר גיל 10. זאת בשל ההנחה, שפוטנציאל הבנים המחוננים המועמדים לחוגי העשרה כבר מיצה את עצמו – פחות או יותר – בגילים הנמוכים יותר, וייתכן גם שבשל העובדה שבנים בוגרים יותר כבר הסתגלו לבית הספר והוריהם או מוריהם אינם מחפשים "פתרונות" ל"בעיית עודף האנרגיה או עודף הסקרנות" האופיינית מאוד בקרב בנים מחוננים צעירים יותר. שיפור המצב של תת-האיתור של בנות יכול להיעשות בשני כיוונים: המלצה לאיתור מקיף יותר של בנות בגילים הנמוכים מחד-גיסא, והצעה להמשך האיתור גם לאחר גיל 10 בתפוצה רחבה יותר מאידך-גיסא, שכן, לאחר גיל זה יש ייצוג מלא יותר לבנות המחוננות.

2.ט. מספר הבנות על פי קבוצת הגיל וציון מבדקי המחוננות: אוקטובר 2003

ס"ה מס' הבנות	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99	
8-8.5	24	1	17	4	1
9-9.5	7	0	4	1	2
10-10.5	14	0	11	2	1
ס"ה	45	1	32	7	4

- בקרב הבנות גילאי 8-8.5 היתה באחוזון +99 בת אחת מתוך 24 המאותרות;
- בקרב הבנות גילאי 9-9.5 היו באחוזון +99 2 מתוך 7 המאותרות;
- בקרב הבנות גילאי 10-10.5 היתה אחת באחוזון זה מתוך 14 המאותרות;
- רק 4 מתוך 45 הבנות שאותרו באוקטובר 2003 בקבוצת הגיל 8-10.5 היו באחוזון +99.

2. מספר הבנים על פי קבוצת הגיל וציון מבדקי המחוונות: אוקטובר 2003

ס"ה מס' הבנים	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99
8- 8.5	1	28	6	8
9- 9.5	0	14	3	5
10- 10.5	2	9	4	5
ס"ה 85	3	51	13	18

- בקרב הבנים גילאי 8-8.5 היו באחוזון +99 8 מתוך 43 המאותרים;
- בקרב הבנים גילאי 9-9.5 היו באחוזון +99 5 מתוך 22 המאותרים;
- בקרב הבנים גילאי 10-10.5 היו באחוזון זה מתוך 20 המאותרים;
- בקרב הבנים 18 מבין 85 המאותרים בקבוצת הגיל 8-10.5 היו באחוזון +99.

לסיכום:

הן בקרב הבנים והן בקרב הבנות גילאי 8-10.5 נמנו רוב המאותרים באוקטובר 2003 עם אחוזון 97, אולם בכל תת-קבוצה גילית – ולא רק בסיכום של הישגי כל ילדי הקבוצה – ניכר יתרון לבנים על הבנות. בעוד ששיעור הבנים באחוזון 99 היה כ-21% הרי בקרב הבנות שיעור זה היה נמוך מ-10%.

קבוצת גילאי 11 ומעלה. בקבוצה זו, שחולקה לשלוש תת-קבוצות, התמונה דמתה לזו שבקבוצה הקודמת. לאור העובדה, ששלוש הקבוצות המרכיבות אותה (גילאי 11-11.5, 12-12.5 ו-13-14) היו קטנות לא ניתן להסיק מסקנות מובהקות אף לגבי אחת מהן, אולם אפשר למצוא כיוונים למחקר עתידי שיכלול מדגם גדול יותר.

2.יא. מספר הבנות וציון מבדקי המחוונות של גילאי +11*: אוקטובר 2003

גיל	ס"ה מס' הבנות	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99
11-11.5	11	1	7	1	2
12-12.5	4	1	2	1	0
+13	5	0	2	1	2
ס"ה	20	2	11	3	4

* הגיל המקסימלי של הבנות שהתחילו את לימודיהן באוקטובר 2003 היה 13.5.

בשל המספר הקטן של הבנות בקבוצת גיל זאת לא ניתן להסיק מסקנות מובהקות מפילוח ציוני הכניסה של הבנות.

2.יב. מספר הבנים וציון מבדקי המחוונות של גילאי +11*: אוקטובר 2003

גיל	ס"ה מס' הבנים	אחוזון 95	אחוזון 97	אחוזון 98	אחוזון +99
11-11.5	7	0	5	2	0
12-12.5	6	0	3	3	0
+13	3	0	3	0	0
ס"ה	16	0	11	5	0

* הגיל המקסימלי של הבנים שהתחילו את לימודיהם באוקטובר 2003 היה 13.67.

מספר הבנים שאותר בקרב גילאי +11 היה אף קטן ממספר הבנות, ולפיכך לא ניתן להסיק כל מסקנות לגבי הישגיהם – לא כשלעצמם ולא ביחס לאלו של הבנות. עם זאת חשוב לשים לב לכך, שלא כמו שמצאנו בקרב הגילאים הצעירים, בהם היה ייצוג מרובה של בנים בקטגוריית אחוזון +99, הרי במדגם אוקטובר 2003 לא היה – וולו בן אחד – שהחל את לימודיו במכון לאחר גיל 11 ונמנה עם אחוזון 99.

במדגם אוקטובר 2003 מצאנו, עד עתה, מספר ממצאים בנוגע לאיתורן של בנות כמחוונות בגילאים השונים. מספרם הכולל של הילדים שאותרו כמחווננים בגילאי +11 היה קטן, אך שיעורן של הבנות בגילאים אלו נמצא גבוה יחסית לגילאים אחרים. לפיכך יש צורך במחקר נוסף לפני גיבוש מסקנות סופיות. השלבים הראשונים שיש לבצע הם:

1. להרחיב את המדגם למספר כזה של ילדים שייכללו בו לפחות 60 בנות ו-60 בנים גילאי +11, רצוי בחלוקה פחות או יותר דומה לשלוש תת-קבוצות גיל.

11. לפלח על-פי הגיל והמגדר ילדים מחוננים שהתקבלו למכון לקידום נוער, ליצירתיות ולמצוינות מיסודה של ד"ר אריקה לנדאו בשני מדגמים נוספים – זה של אוקטובר 2002 וזה של אוקטובר 2004, או בשני מדגמים בני 350+ ילדים מהמועדים הסמוכים לאבחוני אוקטובר 2003. מפילוח כזה נראה האם התופעה של איתור כה נמוך באוקטובר 2003 בקרב ילדים בני 11+ היתה יוצאת דופן או שהיא איפיינה את תחילת המאה ה-21. אם אמנם תופעה זו אופיינית לזמננו רצוי להמשיך את המחקר כדי לראות, האם השינוי שחל בדפוסי איתור המחוננים אירע בנקודת זמן מסוימת בעשור האחרון של המאה ה-20 או התפתח באופן הדרגתי ורציף. בהתאם לתשובה שנקבל נוכל לברר מהן הסיבות האפשריות למצב זה. רק כאשר יתבררו סיבות אלה נוכל להציע פתרונות להשבת הגלגל אחורנית, דהיינו, לחזרה למצב של איתור מלא יותר גם בגילים המאוחרים יותר.

2.יג. הגיל הממוצע על פי המגדר בקרב בני 7.7-4.5, 10.5-8 ו-11+: 2003

מספר הילדים בקבוצת גיל זאת	ס"ה: גיל ממוצע (סטיית תקן)	מספר הבנים בקבוצת גיל זאת	בנים: גיל ממוצע (סטיית תקן)	מספר הבנות בקבוצת גיל זאת	בנות: גיל ממוצע (סטיית תקן)	
169	6.37 (.87)	100	6.41 (.80)	69	6.31 (.97)	4.5-7.5
140	8.85 (.87)	93	8.78 (.81)	47	8.99 (.97)	8-10.5
37	11.98 (.99)	16	12.09 (.97)	21	11.89 (1.02)	11- *13.67
356	7.93 (2.02)	219	7.84 (1.85)	137	8.09 (2.25)	ס"ה

* הבת המבוגרת ביותר בקבוצה זאת היתה בת 13.5.

2.יד. הגיל הממוצע על פי המגדר: השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003

2003: ממוצע (סטיית תקן)	1993: ממוצע (סטיית תקן)	1982: ממוצע (סטיית תקן)	
8.09 (2.25)	8.69 (2.36)	9.71 (2.18)	בנות
7.84 (1.85)	8.25 (2.08)	10.11 (2.11)	בנים
9.93 (2.02)	8.41 (2.19)	9.99 (2.14)	ממוצע

משפחת המחונן

3. גודל המשפחה

3.א. מספר הילדים הממוצע במשפחה המחונן: 2003

מגדר	מספר	ממוצע	סטיית תקן
בנים	137	2.52	0.91
בנות	222	2.59	0.92
כללי	359	2.545	0.91

מספר הילדים במשפחת המחונן היה מעט יותר משניים וחצי, נמוך במידת מה מהממוצע לשנת 2002, שעמד על 2.81 במשפחה עם ילדים עד גיל 17 (למ"ס, 2003, טבלה 5.4). אולם, מאחר שבמדגמנו היה אחוז גבוה של משפחות צעירות, שכן הגיל המקסימלי של הילדים שהשתתפו במדגם היה נמוך מ-14, ניתן רק להניח, שממוצע מספר הילדים במשפחת המחונן באוקטובר 2003 לא היה שונה במידה ניכרת מהממוצע הארצי.

נשווה עתה את מספר הילדים הממוצע במשפחת המחונן בשלושת העשורים שנבדקו.

3.ב. מספר הילדים הממוצע במשפחת המחונן: 1982, 1993 ו-2003

מגדר	1982: ממוצע (סטיית תקן)	1993: ממוצע (סטיית תקן)	2003: ממוצע (סטיית תקן)
בנים	2.69 (0.90)	2.53 (0.99)	2.52 (0.91)
בנות	2.69 (0.95)	2.61 (0.94)	2.59 (0.92)
ס"ה	2.69 (0.91)	2.56 (0.97)	2.54 (0.91)

מספר הילדים הממוצע במשפחת המחונן ירד מאוקטובר 1982 לאוקטובר 1993 וירד ירידה נוספת מאוקטובר 1993 לאוקטובר 2003.

כפי שכבר פירטנו, לא ניתן להשוות את מספר הילדים במשפחת המחונן למספר הילדים במשפחה היהודית – או אף הישראלית בשנים מהן נבחר המדגם, שכן, נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מספקים רק פילוח של המשפחות שבהן ילדים עד גיל 17. עם זאת, ניתן להשוות את מספר הילדים הממוצע במשפחה היהודית בכל אחת מהשנים מהן נלקח

המדגם למספר הילדים הממוצע במשפחת המוחון, ועל פי ההפרש לראות מהי הקורלציה בין שני ממוצעים אלו לאורך שלושה עשורים.

3.ג. מספר הילדים הממוצע במשפחת המוחון לעומת מספר הילדים הממוצע במשפחה

היהודית: 1982, 1993 ו-2003

ממוצע (סטיית תקן)	1982: ממוצע (סטיית תקן)	1993: ממוצע (סטיית תקן)	2003: ממוצע (סטיית תקן)
במדגמו	2.69 (0.91)	2.56 (0.97)	2.54 (0.91)
באוכלוסיה היהודית	ילידי הארץ: 2.76 אירופה-אמריקה: 2.61 אסיה-אפריקה: 3.00	2.69	2.81

*למ"ס, 1982, טבלה ג/16.

בין שנת 1982 ל-1993 חלה ירידה במספר הילדים הממוצע במשפחה היהודית, ירידה שנצפתה במקביל גם בילדים ממדגמו.

בין שנת 1993 ל-2003 עלה מספר הילדים הממוצע במשפחה היהודים, אבל בקרב ילדי המדגם נרשמה ירידה מסוימת. מאחר שהירידה היא זעירה ייתכן שהסיבה לה היא ירידה בגיל הממוצע של הילדים שהשתתפו במדגם 2003 לעומת ילדי מדגם 1993.

3.ד. מספר הילדים במשפחה: 2003

ס"ה מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
בן/ת יחיד/ה	10.5	10.5
2 ילדים במשפחה	39.4	49.9
3 ילדים במשפחה	38.8	88.6
4 ילדים במשפחה	8.2	96.8
5+ ילדים במשפחה	3.2	100.0
ס"ה	100.0	100.0
343		

במדגם של 2003 היה מספר כמעט זהה של משפחות בנות 2 ו-3 ילדים. כמו כן מספרן של המשפחות הקטנות – שבהן ילד אחד בלבד, היה דומה למספרן של המשפחות גדולות – שבהן ארבעה ילדים ומעלה: 36 לעומת 39, בהתאמה.

- ניכרה עלייה בשיעור הילדים היחידים מ-1982 ל-1993 ועלייה נוספת, קטנה יותר, מ-1993 ל-2003.

- המשפחות בנות שניים ושלושה ילדים היו באוקטובר 2003 הרוב המכריע מכלל המשפחות – כמו במדגמים הקודמים.
- בעוד שבשנת 1982 היה השכיח משפחה בת 3 ילדים וב-1993 – משפחה בת 2 ילדים, הרי ב-2003 היה מספר כמעט זהה של משפחות בנות 2 ו-3 ילדים במדגמנו. לאורה העובדה, שממוצע מספר הילדים במשפחת המבחן ירד מ-1993 ל-2003, ניתן להסביר עובדה זו במספר הגדול יחסית – 52 – של משפחות גדולות, בנות ארבעה ילדים ומעלה, ב-1993, ביניהן שתי משפחות שבהן 7 ילדים בכל אחת. מספר המשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה במדגם 2003 היה 39 בלבד. ב-1982 היו 45 ממשפחות ילדי המדגם בנות ארבעה ילדים ומעלה.

להלן שיעורי המשפחות שבהן ילד יחיד, 2-3 ילדים ו-4+ ילדים בשלושת המדגמים.

3.ה. משפחות קטנות, בינוניות וגדולות: מדגמי 1982, 1993, ו-2003

1982 ס"ה %	1993 ס"ה %	2003 ס"ה %	
6.5	9.3	10.5	בן/ת יחיד/ה
80.7	76.7	78.2	2-3 ילדים במשפחה
12.8	14.1	11.4	4+ ילדים במשפחה
100.0	100.1	100.1	ס"ה

שיעור הילדים היחידים מכלל המשתתפים בפעילויות המבחן היה 10.5% מכלל הילדים, בעוד שבאוכלוסיה הכללית שיעור המשפחות שבהן רק ילד אחד עד גיל 17 היה ב-2002 כ-6% (למ"ס 2003, טבלה 5.3). אולם, בשל הגיל הממוצע הנמוך-יחסית של המתחילים את לימודיהם במבחן בשנת 2003, שהיה כ-8, יש להניח שמשפחות רבות שבאוקטובר 2003 היה להן ילד אחד בלבד גדלו עד אשר ילד זה הגיע לגיל 17. לפיכך לא ניתן להסיק מסקנות מובהקות לגבי שיעור הילדים היחידים שהתקבלו למבחן באוקטובר 2003 ביחס לילדים היחידים בכלל האוכלוסיה באותה עת.

שיעורי הילדים היחידים בקרב המשתתפים בפעילויות המבחן עלו בהדרגתיות מאוקטובר 1982 לאוקטובר 2003, כאשר העלייה המשמעותית ביותר היתה מ-1982 ל-1993.

נבדוק עתה את החלוקה המגדרית של הילדים שהתקבלו למבחן באוקטובר 2003 על-פי גודל המשפחה.

3.ו. מספר הילדים במשפחה בכל מגדר: אוקטובר 2003

	בנות	% מכלל המאותרים	% בנות מצטבר	בנים	% מכלל המאותרים	% בנים מצטבר
בן/ת יחיד/ה	12	9.1	9.1	24	11.4	11.4
2 ילדים במשפחה	52	39.4	48.5	83	39.3	50.7
3 ילדים במשפחה	51	38.7	87.2	82	38.9	89.6
4 ילדים במשפחה	12	9.1	96.3	16	7.6	97.2
5+ ילדים במשפחה	5	3.8	100.1	6	2.9	100.0
ס"ה	132	100.1	100.1	211	100.0	100.0

בקרב משפחות שבהן ילד אחד בלבד היה במדגם אוקטובר 2003 ייצוג יתר לבנים: שני שלישים ממשפחות אלה במדגמנו היו של בנים, דהיינו, השיעור היה גבוה משיעור הבנים באוכלוסיית מדגם אוקטובר 2003. נתון זה היה צפוי, שכן, בתרבות שלנו עדיין מצפים מבן, כל שכן מבן בכור, להגשים את פוטנציאל המצוינות שלו במקרים רבים יותר מאשר כאשר המדובר בבת בכורה (לנדאו, 1990 [2001]).

נבדוק עתה את כיווני השינויים בייצוגן של בנות על פי גודל המשפחה בשלושת העשורים: אוקטובר 1982, אוקטובר 1993, ואוקטובר 2003.

3.ז. משפחות קטנות, בינוניות וגדולות על-פי מגדר: מדגמי 1982, 1993 ו-2003

	משפחות קטנות (ילד אחד)		משפחות בינוניות: 2-3 ילדים		משפחות גדולות: 4 ילדים ומעלה	
	בנות	בנים	בנות	בנים	בנות	בנים
1982	10	12	79	205	18	29
1993	10	22	101	170	20	30
2003	12	24	103	165	17	22
ס"ה	32	58	283	540	55	81

השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003: בנות במשפחות בנות 2-3 ילדים
ב-2003 בנות ממשפחות "קונבנציונליות": בנות 2-3 ילדים, היו 38.4% מכלל הילדים ממשפחות כאלו, בהתאם לשיעור ייצוגן של בנות בכלל המדגם. ממצא זה אינו מהווה שינוי משמעותי ביחס למדגם 1993, שגם בו היה ייצוגן של בנות ממשפחות בנות 2-3 ילדים –

37.3% – דומה לשיעורן של בנות בכלל המדגם. אולם, יש במדגמי 1993 ו-2003 שיפור משמעותי ביחס לשנת 1982, שבה היו בנות ממשפחות כאלה רק 27.8%, שיעור הנמוך מייצוגן בכלל המדגם.

השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003: בנות יחידות

- שיעור הבנות היחידות במדגם אוקטובר 1982 היה 10 מתוך 22 הילדים היחידים שהתקבלו למכון, דהיינו כ-45.5%. זהו שיעור הגבוה בכ-50% משיעור הבנות בכלל אוכלוסיית המדגם.
- שיעור הבנות היחידות במדגם אוקטובר 1993 היה כ-31%. זוהי ירידה משמעותית ביחס ל-1982 ושיעור הנמוך בכ-15% משיעור הבנות בכלל אוכלוסיית המדגם.
- ב-2003 עלה מעט שיעור הבנות היחידות מכלל הילדים היחידים והגיע לשליש, אבל עלייה זו לא גרמה לבנות היחידות להגיע למלוא ייצוגן בכלל מדגם 2003, שעמד על קרוב ל-40%. לפיכך, גם בייצוגן של בנות יחידות בכלל הילדים היחידים במדגם יש לראות נסיגה לאחור. שכן, משמעותה היא, שבעוד שכאשר יש למשפחה בן יחיד ירוכזו מרב המאמצים לטפחו ולכן רבים יותר הסיכויים שיישלח למבדקי איתור מחוננות, בעוד שכאשר המדובר בבת יחידה פוחתים מאוד סיכוייה להישלח לאיתור מחוננות.

השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003: בנות ממשפחות בנות +4 ילדים

- באוקטובר 1982 היוו בנות 38.3% מכלל הילדים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה שהתחילו את לימודיהם במכון. שיעור זה גבוה בכ-25% משיעור הבנות במדגם 1982.
- באוקטובר 1993 היו בנות 40% מכלל הילדים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ויותר שהתחילו את לימודיהן במכון. זהו שיעור הגבוה במידת-מה משיעור הבנות במדגם זה.
- באוקטובר 2003 חלה עלייה נוספת בייצוגן של בנות ממשפחות גדולות במדגם: ייצוגן היה 43.6% מכלל הילדים במשפחות כאלה.

נראה, אפוא, שהנטייה לשלוח בנים למבדקי מחוננות גוברת במשפחות בנות שניים או שלושה ילדים, שהן המשפחות ה"קונבנציונליות" הן בכל שלוש מדגמינו והן בכלל האוכלוסיה בשלושת העשורים שמהם נאספו המדגמים. זוהי קרוב לוודאי אחת הסיבות לתת-האיתור של בנות מחוננות, שכן, על אף העובדה שתת-האיתור של בנות מחוננות גבוה יותר בקרב משפחות קטנות או בינוניות, אין הדבר כן במשפחות בנות ארבעה

ילדים ומעלה. מאחר שאין להניח ששיעורן של הבנות המחוונות במשפחות גדולות גדול משיעורן במשפחות בנות שניים או שלושה ילדים, ההנחה המתבקשת היא, שבמשפחות "קונבנציונליות", בנות שניים או שלושה ילדים, תת-האיתור של בנים הוא הנמוך ביותר, ובהתאמה תת-האיתור של בנות הוא מקסימלי.

3.ח. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: אוקטובר 2003

ס"ה	5+ ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	2 ילדים במשפחה	בן/בת יחיד/ה	
44	0	4	10	25	5	4.5-5.5
58	2	4	19	22	11	6.5 -6
64	2	5	23	28	6	7-7.5
78	3	5	33	27	10	8-8.5
30	1	3	12	13	1	9-9.5
33	2	3	15	11	2	10-10.5
17	1	1	11	3	1	11-11.5
7	0	0	3	4	0	12-12.5
9	0	2	6	1	0	13-13.67
340	11	27	132	134	36	ס"ה

מספר הילדים היחידים היה גדול משמעותית בארבעת הגילאים הצעירים: בין 5 ל-11 בגילאים 4.5-8.5, לעומת 0 עד 2 בגילאים 9-13.67. אולם, לא נצפתה ירידה הדרגתית משכבת הגיל הצעירה ביותר (4.5-5.5) עד לילדי כיתה ב' (גילאי 8-8.5) כצפוי. לאור המספר הקטן של ילדים יחידים בכל תת-קבוצת גיל מארבע הקבוצות הצעירות ביותר (גילאי 4.5-8.5), ולאור סך-כל הילדים בכלל תת-קבוצה זאת, שנע בין 44 ילדים בני 4.5-5.5 ל-78 ילדים בני 8-8.5, בהחלט ייתכן שקיים גורם משמעותי של מקריות בגודל קבוצת הילדים היחידים בכל תת-קבוצה גילית. אולם, מבט נוסף בשיעור הילדים היחידים מכלל המאותרים עשוי לאותת על כיוון של מובהקות בהפרשים של שיעור הילדים היחידים (Mehta, & Patel, 1999). אם נסתכל על שתיים מהקבוצות שנמנו – הצעירים ביותר (גילאי 4.5-5.5) והבוגרים ביותר (גילאי 8-8.5) מבין הארבע נראה, ששיעור הילדים היחידים דומה בשתייהן: 11.4% ו-12.8% בהתאמה (בשל גודל הקבוצות אין ההבדלים מובהקים כמובן). אולם, בקרב שתי הקבוצות הגיליות האחרות התמונה שונה לחלוטין: בעוד בגילאי 6-6.5 שיעור הילדים היחידים היה 19.0%, הרי בקרב גילאי 7-7.5 שיעור זה היה רק 9.4%. מכאן נראה, שלכיתה א', שכבר ציינו מספר

מאפיינים חשובים בה, חשיבות מכריעה דווקא בקרב ילדים יחידים. לסוגיה זו נשוב כאשר נבדוק את הפילוח המגדרי של הילדים היחידים בכל קבוצת גיל.

3.ט. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: בנים

ס"ה	בן יחיד	2 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	+5 ילדים במשפחה	ס"ה
5-5.5	3	11	7	2	0	23
6-6.5	6	16	13	3	1	39
7-7.5	3	21	11	4	3	42
8-8.5	9	17	23	2	1	52
9-9.5	0	9	9	2	0	20
10-10.5	2	5	10	2	0	19
11-11.5	1	2	3	0	0	6
12-12.5	0	1	2	0	0	3
13-13.67	0	0	3	0	0	3
ס"ה	24	82	81	15	5	207

מספר הבנים היחידים בכל קבוצת גיל קטן מכדי להגיע למסקנות מובהקות כמעט בכל המקרים. אולם, לגבי שתי הקבוצות הגדולות: גילאי 6-6.5, שבו אותרו 6 בנים יחידים, וגילאי 8-8.5, שבו מספר הבנים היחידים שאותרו היה 9, ניתן להסיק מסקנות שיש בהן כיוון דרך למחקר עתידי.

3.י. מספר המשפחות לפי גודלן וגיל הילדים: בנות 2003

ס"ה	בת יחידה	2 ילדים במשפחה	3 ילדים במשפחה	4 ילדים במשפחה	+5 ילדים במשפחה	ס"ה
4.5-5.5	2	14	3	2	0	21
6.5 -6	5	6	6	1	1	19
7-7.5	3	7	12	1	1	24
8-8.5	1	10	10	3	0	24
9-9.5	1	4	3	1	0	9
10-10.5	0	6	5	1	2	14
11-11.5	0	1	8	1	1	11
12-12.5	0	3	1	0	0	4
13-13.5	0	1	3	2	0	6
ס"ה	12	52	51	12	5	132

12 הבנות היחידות שאותרו במבדקי אוקטובר 2003 נמנו עם 5 קבוצות הגיל הצעירות: אף לא בת יחידה אחת בגיל 10 ומעלה אותרה כמחוננת.

בקרב גילאי 6-6.5 מספר הבנות היחידות שאותרו היה 5 מתוך 11 המאותרים. ייתכן שממצא זה מרמז על כך, שכאשר בת יחידה מגיעה לכיתה א' הוריה מעוניינים במימוש הפוטנציאל שלה במידה רבה יותר מאשר במשפחות בהן יש ילדים נוספים. בשל מספר הילדים הגבוה, יחסית לעולם המערבי, במשפחה הישראלית, ובשל גיל הנישואים שעלה ב-2003 לכ-26 (למ"ס, 2003), גם במשפחות בנות שני ילדים, וכמובן שבמשפחות גדולות יותר, במרבית המקרים אין הפרשי הגילים בין ילדי המשפחה גדולים משש שנים. לפיכך, כאשר ילדה מגיעה לכיתה א' והיא עדיין בת יחידה קיימים סיכויים טובים שהיא תישאר בת יחידה, או, למצער, היא בת למשפחה שהוריה אינם יודעים אם משפחתם תגדל. במקרים כאלה ישקיעו ההורים את מרב האנרגיה הפיזית והנפשית שלהם בהתפתחותה של בתם, ומצבה לא יהיה נחות מבחינה זו ממצבו של הבן היחיד.

בקרב גילאי 8-8.5 התמונה המתגלית היא הפוכה; גם היא אינה מובהקת, בשל המספר הקטן של הילדים בקבוצה זו, אבל הכיוון שלה מתקשר, לדאבון הלב, עם כיוון נוסף עליו כבר נתנו את הדעת: תת-האיתור של בנות בשכבת הגיל בה מתקיימים בתל-אביב מבדקי מכון סאלד. מצאנו, שמתוך 10 הילדים היחידים שהתקבלו לפעילויות המכון באוקטובר 2003 היו בשכבת הגיל 8-8.5 תשעה בנים ורק בת אחת.

להלן נבדוק במדגמים משנת 1982, 1993 ו-2003 את הייצוג של כל מגדר בכל תת-קבוצה גילית.

3.יא. מספר הילדים היחידים לפי מגדר: מדגמי 1982, 1993 ו-2003

גיל	בנות 1982 1982	בנים	בנות 1993	בנים 1993	בנות 2003	בנים 2003
4.5-5.5	1	0	1	3	2	3
6-6.5	2	2	0	4	5	6
7-7.5	2	2	2	7	3	3
8-8.5	3	2	2	5	1	9
+9	2	6	5	4	1	3
סה"כ	10	12	10	23	12	24

נראה, שלא ניתן להסיק מסקנות גורפות לגבי הבדלים בין המגדרים בייצוג בנות יחידות בתוכניות ההעשרה והטיפוח של המכון אף באחד מהשנתונים, וזאת בשל המספר הקטן של הילדים היחידים שהשתתפו במדגמים. עם זאת, בין 1982 ל-1993 חלה נסיגה לאחור גם במדד זה, כאשר ממספר כמעט זהה של בנים ובנות יחידים פחת המספר לכדי פחות ממחצית תוך עשור, ולא נרשמה עלייה מובהקת גם בעשור שלאחריו.

3.יב. מספר הילדים הממוצע במשפחה לפי גיל ומגדר: 2003

מספר הילדים בקבוצת גיל זאת	ס"ה: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	מספר הבנים בקבוצת גיל זאת	בנים: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	מספר הבנות בקבוצת גיל זאת	בנות: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	
169	2.45 (.93)	100	2.43 (.93)	69	2.37 (.95)	4.5-7.5
140	2.63 (.93)	93	2.59 (.94)	47	2.64 (.92)	8-10.5
37	2.86 (.76)	16	2.67 (.72)	21	3.00 (.77)	*11-13.67
356	2.54 (.91)	219	2.52 (.91)	137	2.59 (.92)	ס"ה

* הבת המבוגרת ביותר בקבוצה זאת היתה בת 13.5.

אם נשווה את שלושת חתכי הגיל בשנת 2003 נראה, שבעוד שבקבוצת הגיל המבוגרת ביותר, גילאי 11-13.67, היה ההבדל בין מספר הבנים למספר הבנות הקטן ביותר, בקבוצת הילדים גילאי 8-10.5 – הגדול ביותר: בנות היו רק שליש מכלל המאותרים בגיל זה. בקבוצת הצעירים ביותר, גילאי 4.5-7.5, היה שיעור הבנות רק 40.8% מהמאותרים, נמוך אך במעט משיעורן בכלל מדגם 2003.

כצפוי, הן בקרב הבנים והן בקרב הבנות מספר הילדים הממוצע במשפחה גדל ככל שעלה הגיל. עם זאת, בקרב הילדים הצעירים ביותר, גילאי 4.5-7.5, היה מספר הילדים הממוצע במשפחות הבנות נמוך במידת מה מאשר בקרב הבנים, בעוד שבקרב הקבוצה הבוגרת – גילאי 11-13.67, היו משפחות הבנות גדולות ממשפחות הבנים. בקרב הילדים בני ה-8-10.5 לא היה הבדל בממוצע הילדים במשפחה בין הבנים לבנות.

3.יג. מספר הילדים הממוצע לפי גיל: השוואה בין 1982, 1993 ו- 2003

1982: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	1993: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	2003: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	
2.39 (.87)	2.42 (.91)	2.45 (.93)	*4.5-7.5
2.61 (.88)	2.51 (.97)	2.63 (.93)	8-10.5
2.91 (.99)	2.91 (1.01)	2.86 (.76)	**11-14.5
2.69 (.91)	2.56 (.97)	2.54 (.91)	ס"ה

*הילדים הצעירים ביותר היו ב-1982 בני 5.

** הבת המבוגרת ביותר היתה ב-1982 וב-2003 בת 13.5 והבן המבוגר ביותר היה ב-2003 בן 13.67.

כצפוי, ככל שהגיל היה גבוה יותר כן מספר הילדים הממוצע במשפחה היה גדול יותר.
ההפרשים בגילים הממוצעים בין שלושת העשורים היו קטנים.

3.יד. מספר הילדים הממוצע לפי גיל ומגדר: השוואה בין 1982, 1993 ו- 2003

1982		1993		2003		
בנות: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנים: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנות: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנים: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנות: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	בנים: ממוצע ילדים במשפחה (סטיית תקן)	
2.44 (.96)	2.33 (.80)	2.60 (.82)	2.32 (.94)	2.37 (.95)	2.43 (.93)	-4.5
2.64 (.92)	2.59 (.85)	2.40 (.93)	2.54 (.99)	2.64 (.92)	2.59 (.94)	*7.5
2.91 (.99)	2.93 (1.02)	3.00 (1.09)	2.83 (.93)	3.00 (.77)	2.67 (.72)	8-10.5
2.69 (.95)	2.69 (.90)	2.61 (.94)	2.53 (.99)	2.59 (.92)	2.52 (.91)	11-
						**14.5
						ס"ה

*הילדים הצעירים ביותר היו ב-1982 בני 5.

** הבת המבוגרת ביותר היתה ב-1982 וב-2003 בת 13.5 והבן המבוגר ביותר היה ב-2003 בן 13.67.

ילדים ממשפחות בנות 4 ילדים ומעלה: 2003

3. טו. מאפייני בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה

גיל	מס' ילדים	ש"ל האם (ממוצע)	ש"ל האב (ממוצע)	הפרש הגילים בין ההורים	הציון	מס' האחים במשפחה שלמדו/לומדים במכון (ממוצע)
5	4	16	15	1	97	1
5	4	17	18	2	97	1
6	4	18	18	4	97	1
6	5	20	20	3-	95	2
7	5	12	15	2	97	1
7	4	15	15	7	99.5	0
8	4	12	-	-	97	1
8	4	-	-	0	98	0
8	4	18	12	2	97	0
9.5	4	16	20	1	99	0
10	5	20	20	5	97	0
10.5	5	15	15	5	97	1
10.5	4	12	12	0	97	0
11	4	11	10	6	95	0
11	5	12	13	---	97	0
13.5	4	18	17	8	98	0
13.5	4	15	18	4	99	1

ממוצע שנות לימוד האם במשפחות בנות 4 ילדים ומעלה היה ב-2003 15.34, כמעט שנה פחות מ-16.38 – הממוצע במדגם 2003 כולו.

ממצא זה היה צפוי, על-פי ממצאי 1982 ו-1993, כאשר במשפחות בנות 4+ ילדים היה ממוצע שנות לימוד האם נמוך מאשר בכלל המדגם, ונמוך משמעותית מאשר בקרב משפחות בנות 2-3 ילדים.

בניגוד לממצאי 1993, שבהם היה ייצוג יתר לבנות גילאי 10-11.5 באחוזון +99, הרי במדגם 2003 מבין 17 הבנות ממשפחות בנות +4 ילדים היו רק שלוש באחוזון +99, כל אחת נמנתה עם שכבת גיל אחרת.

הנתון הבולט ביותר בקרב הבנות הצעירות – שגילן פחות מ-8 – היה שבממוצע היה לכל אחת מהן בן משפחה אחד שהשתתף בפעילויות המכון. נאה, שגם במשפחות גדולות, ואולי בעיקר בקרבן, בנות יוצאות נשכרות יותר מבנים כאשר לפחות בן משפחה אחד כבר השתתף בפעילויות המכון.

בניגוד לממצאי 1993, שבה באחוזון 97 התרכזו הבנות הצעירות יותר ובקרב הבנות גילאי 10-11.5 היה ייצוג יתר לבנות מאחוזון +99, הרי במדגם 2003 רק 5 מבין 17 הבנות מהמשפחות הגדולות היו באחוזונים 98 ו-99, ולפיכך אי-אפשר להסיק כל מסקנות לגבי תת-איתור שלהן ולו באחת משכבות הגיל שנבדקו.

3.טז. ממוצעי הגיל בקרב בנות ממשפחות בנות +4 ילדים

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנות	ממוצע גיל (סטיית תקן)
4 ילדים	12	8.75 (2.93)
5 ילדים	5	8.90 (2.25)
ס"ה	17	8.79 (2.68)

הגיל הממוצע של בת ממשפחה בת ארבעה ילדים ומעלה ירד מ-9.44 בשנת 1993 ל-8.79 בשנת 2003. ירידה זו בגיל תואמת את הירידה בגיל הממוצע של כלל הבנות שהחלו את לימודיהן במכון: מ-8.69 בשנת 1993 ל-8.09 בשנת 2003, דהיינו, ירידה דומה, של כ-7 חודשים.

3.יז. ממוצעי הגיל בקרב בנים ממשפחות בנות +4 ומעלה

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנים	ממוצע גיל (סטיית תקן)
4	16	7.74 (1.94)
+ 5	6	7.75 (0.88)
ס"ה	22	7.74 (1.69)

* בקטגוריה זאת היתה משפחה אחת בת 6 ילדים.

בנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו מבוגרות בערך בשנה בממוצע מאשר בנים ממשפחות כאלה בשנת 2003. גם אם ניקח בחשבון את הממצא, לפיו בשנת 2003 היה גיל הבנות המאותרות כמחוננות גבוה בממוצע מגיל הבנים, עדיין ממצא זה צריך להדליק נורה אדומה שכן ההפרש בין גיל הבנים לגיל הבנות בממוצע היה רק בן כחודשיים, ואילו בקרב משפחות גדולות היה ההפרש גדול פי שישה.

3.יח. ממוצעי הגילים של הבנים והבנות ממשפחות בנות +4 ילדים: 1982, 1993, 2003

2003		1993		1982		
ממוצע גיל בנות (סטיית תקן)	ממוצע גיל בנים (סטיית תקן)	ממוצע גיל בנות (סטיית תקן)	ממוצע גיל בנים (סטיית תקן)	ממוצע גיל בנות (סטיית תקן)	ממוצע גיל בנים (סטיית תקן)	
8.75 (2.93)	7.74 (1.94)	9.21 (2.48)	8.72 (2.16)	9.50 (2.37)	10.24 (2.09)	4 ילדים
8.90 (2.25)	7.75 (0.88)	9.97 (3.01)	8.51 (2.11)	11.44 (2.22)	12.87 (1.40)	5+ ילדים
8.79 (2.68)	7.74 (1.69)	9.44 (2.59)	8.67 (2.11)	9.93 (2.42)	10.94 (2.15)	ס"ה

בין 1982 ל-2003 ירד בכל עשור גיל הבנים וגיל הבנות הממוצע בכל קטגוריה של משפחות גדולות: משפחות בנות 4 ילדים, בנות 5 ילדים ומעלה וממוצע הגילים של בנים ובנות למשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה.

הירידה המשמעותית ביותר בגיל היתה בקרב בנים למשפחות בנות חמישה ילדים ומעלה: ירידה של חמש שנים ועוד חודש וחצי בממוצע. בקרב בנות למשפחות הגדולות ביותר היתה הירידה בת שלוש שנים ועוד כתשעה חודשים מ-1982 ל-2003.

אולם, נתון מדאיג במיוחד הוא ההפרש בן השנה ומעלה בין גיל הבנים לגיל הבנות שהחלו את לימודיהם במכון באוקטובר 2003 והם ילדים למשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה. בעוד שבקרב הבנים הגיל הממוצע היה 7 ותשעה חודשים, דהיינו, לפני גיל האיתור בידי מכון סאלד, הרי בנות ממשפחות גדולות שהתחילו את לימודיהן במכון בממוצע שנה מאוחר יותר סבלו מקיפוח כפול: גם בשל האיחור היחסי לעומת הבנים, וגם בשל חוסר האיתור המלא בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי.

3.יט. הישגי בנות במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 2003

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנות	ללא ציון (מס' בנות)	אחוזון 97 (מס' בנות)	אחוזון 98 (מס' בנות)	אחוזון +99 (מס' בנות)
4	12	1	6	2	3
5	5	1	4	0	0
ס"ה	17	2	10	2	3

בשל מספרן הקטן של בנות ממשפחות גדולות לא ניתן להסיק מסקנות גורפות לגבי ייצוגן. מבין 12 הבנות למשפחות בנות ארבעה ילדים שלוש היו באחוזון 99, שיעור סביר בהתאם לצפוי. גם אם נביא בחשבון שמבין כל 17 הבנות למשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה רק שלוש היו באחוזון 99 עדיין אין, בשל המספר הקטן של הבנות, משום ממצא מובהק לגבי איתור-יתר של בנות.

בשנת 1993 היו 20 בנות מהמדגם ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה; בשנת 2003 היה מספרן 17. גם מנתון זה אין אפשרות להסיק מסקנות מובהקות על השינוי בייצוג בנות ממשפחות גדולות בשל המספר הקטן של המשפחות בקטגוריה זאת.

3.כ. הישגי בנים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 2003

מס' הילדים במשפחה	מס' הבנים	ללא ציון (מס' בנים)	אחוזון 97 (מס' בנים)	אחוזון 98 (מס' בנים)	אחוזון +99 (מס' בנים)
4 ילדים	15	1	5	4	5
+5 ילדים*	5	0	0	1	3
ס"ה	20	1	5	6	8

* בקטגוריה זאת היתה משפחה אחת בת 6 ילדים.

גם בייצוגם של בנים ממשפחות גדולות אין ממצאים יוצאי דופן בשנת 2003: מבין 15 הבנים ממשפחות בנות 5 ילדים בדיוק שליש היו באחוזון 99; אם נסתכל על סך של הבנים למשפחות כאלה – 20 – הרי שמונה מהם היו באחוזון 99, שיעור שהוא בגדר הצפוי.

אולם, אם נשווה את מספר הבנים למשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה למספר ילדים ממשפחות כאלה ב-2003 נראה ירידה משמעותית – 20 לעומת 30 ילדים. להלן נבדוק את השינויים במגמת ההשתתפות של בנים ובנות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה מ-1982 עד 2003.

3.כא. ילדים ממשפחות בנות 4+ ילדים בפעילויות המכון: 2003, 1993, 1882

2003		1993		1982		
בנות	בנים	בנות	בנים	בנות	בנים	
12	15	14	23	14	18	4 ילדים
5	5	6	7	4	10	5+ ילדים
17	20	20	30	18	28	ס"ה

בעוד שמספר הבנות ממשפחות גדולות נשאר כמעט קבוע לאורך שלושת העשורים מ-1982 עד 2003 (בין 17 ל-20), הרי בקרב הבנים מתגלה תמונה שונה: בעוד שבשנת 1982 היה מספר הבנים ממשפחות כאלה 28 וב-1993 – 30, הרי ב-2003 ירד המספר ל-20. ירידה זו היא משמעותית, בפרט לאור העובדה שלא נצפתה ירידה דומה בהשתתפות בנות ממשפחות גדולות.

4. המחונן הבכור

4.א. בכורים לעומת לא-בכורים: השוואה בין מדגמי 1982, 1993, ו-2003

	1982		1993		2003	
	מספר	% מכלל המאותרים	מספר	% מכלל המאותרים	מספר	% מכלל המאותרים
בכור	180	51	186	52	190	55
לא בכור	172	49	171	48	155	45
ס"ה	352	100	357	100	345	100

שיעור הבכורים היה בעלייה מ-1982 ל-1993 ומ-1993 ל-2003. העלייה מ-1982 ל-1993 הייתה קטנה, לא מובהקת אך צפויה בשל הירידה הממוצעת במספר הילדים במשפחת המחונן. העלייה בעשור האחרון הייתה גדולה יותר, וניתן לראות בה נסיגה לאחור, משום שפירושה שב-1993 היו סיכוייו של ילד שאינו בכור להגיע לפעילויות המכון טובים מאשר ב-2003.

להלן נבדוק את שיעורי הבנות בקרב הבכורים באוקטובר 2003.

4.ב. בנים בכורים לעומת בנות בכורות: 2003

	בנות: מספר	% בנות מכלל המאותרות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	% בנים מכלל המאותרים	% בנים מכלל המדגם
בכור/ה	75	56.8	39.5	115	54	60.5
לא בכור/ה	57	43.2	36.8	98	46	63.2
ס"ה	132	100	38.2	213	100	61.8

ממצאי מדגם אוקטובר 2003 מראים, שלבת בכורה היה סיכוי טוב להגיע לאיתור מחוננות מאשר לבת שאינה בכורה. לבת בכורה היה גם סיכוי טוב יותר להגיע לפעילויות המכון מאשר לבן בכור. ניתן לראות ממצא זה באור חיובי, דהיינו, שב-2003 נהנו כבר יותר בנות מהיתרונות שבעבר היו נחלתם של בנים בעיקר, אבל מצד שני ניתן לראות כאן שבנות שאינן בכורות סבלו מקיפוח כפול: קיפוח ביחס לבנים וביחס לבנות בכורות.

נבדוק עתה האם, ובאיזו מידה, חלו שינויים בייצוגן של בנות בכורות בהשתתפות בפעילויות המכון לאורך שלושת העשורים שנבדקו.

4.ג. ייצוגן של בנות בכורות במדגמי 1982, 1993 ו-2003

2003		1993		1982		
מספר	% מכלל הבכורים	מספר	% מכלל הבכורים	מספר	% מכלל הבכורים	
75	39.5	55	29.6	55	30.5	בכורה
57	36.8	77	45.0	52	30.0	לא בכורה
132	38.2	132	37.1	107	30.3	ס"ה

בעוד שבשנת 1982 היה ייצוגן של בכורות ולא-בכורות דומה לייצוגן בכלל המדגם, הרי ב-1993 חל שינוי משמעותי: בעוד שייצוגן של הבכורות ירד לפחות מ-30%, הרי ייצוג הבנות שאינן בכורות היה 45%, הרבה יותר מייצוגן בכלל המדגם (כ-37%). גם ממצא זה הוא בעל תכונת פיפיות, שכן, מחד-גיסא הוא ניתן לפירוש חיובי, דהיינו, הוא מצביע על כך שלבנות שאינן בכורות היו סיכויים טובים יותר מאשר לבנים שאינם בכורים להגיע לאיתור מחוננות, אבל מאידך-גיסא הוא מאשש את ההנחה, בדבר תת-איתור מאסיבי של בנות מחוננות. שכן, בעוד שבכלל המדגם ובקרב בנות שאינן בכורות חלה עלייה משמעותית ביתור מ-1982 ל-1993, הרי על פי תוצאות 1993 בקרב בנות בכורות היתה אפילו ירידה של כאחוז בין 1982 ל-1993. שיעור הבנות המחוננות בקרב הבכורות היה באוכלוסיה זו נמוך ב-7.5% מאשר בכלל המדגם, וקשה להניח שכזה אכן היה ייצוגן אוכלוסיית הבנות, שכן, מהידוע מהספרות ייצוגם של בכורים – בנים ובנות – בקרב בכורים גבוה מייצוגם בכלל האוכלוסיה (Louis & Schuler, 1997; Siegle & Schuler, 2000; Parker, 1998; Lewis, 1992).

ב-2003 חלה עלייה של כ-10% בשיעור איתור המחוננות הבכורות, אבל במקביל חלה ירידה בת למעלה מ-8% בשיעור איתור המחוננות שאינן בכורות. לפיכך התוצאה היתה ששיעור איתור הבנות ב-2003 לא עלה במידה ניכרת ביחס ל-1993.

יש צורך במחקר נוסף כדי לבדוק את הישגיהם של בכורים – בנים ובנות – במבחני הכניסה לעומת הישגיהם של ילדים שאינם בכורים. ממצא זה יספק לנו מידע באשר לשאלות הבאות: האם בנים בכורים מופנים למכון בשיעורים גבוהים מאשר היה צפוי על פי יכולותיהם לעומת בנים שאינם בכורים? האם בנות בכורות ניהנות מאותו יתרון? האם לבנים מחוננים שהם בכורים יש יתרון על פני בנות מחוננות שהן בכורות [או אולי להיפך...]. באשר לאבחון מחוננות על פי יוזמת ההורים?

5. המחונן היחיד

5.א. ילדים יחידים לעומת לא-יחידים: 2003

מספר	% מכלל המאותרים	
36	10.5	יחיד/ה
307	89.5	לא יחיד/ה
343	100.0	ס"ה

שיעור הילדים היחידים במדגם אוקטובר 2003 היה 10.5%.

5.ב. בנים יחידים לעומת בנות יחידות: 2003

בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותרות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותרים	% בנים מכלל המדגם	
12	9.1	3.5	24	11.4	7.0	יחידים/ות
120	90.9	35.0	187	88.6	54.5	לא-יחידים/ות
132	100	38.2	211	100	61.8	ס"ה

בעוד ששיעור הבנות היחידות היה רק כ-9% מכלל הבנות שאותרו כמחוננות ב-2003 הרי בקרב הבנים היה שיעור זה 11.4%. אולם, בשל המספר הנמוך של המאותרים (12 בנים ו-24 בנות) לא ניתן להסיק מסקנות מובהקות מממצא זה.

5.ג. בנים ובנות יחידים במדגמי 1982, 1993 ו-2003

1982	1993	2003	
4.9	9.8	11.4	בנים יחידים: %
9.3	7.7	9.1	בנות יחידות: %
6.2	7.0	10.5	יחידים/ות: %

ייצוג הילדים היחידים עלה מ-1982 ל-1993 בשיעור מתון, ועלה עלייה נוספת, בת 50%, מ-1993 ל-2003. חלק מעלייה ויש לזקוף, כמובן, לירידה בגיל הממוצע של המתחילים את לימודיהם במכון, אולם חלק בלתי מבוטל ממנה נגרם בשל העלייה בשיעור הילדים היחידים בכלל האוכלוסיה.

ד.5. בכורים לעומת יחידים: 2003

מספר	% מכלל המאותרים	
153	81.0	בכור
36	19.0	יחיד
189	100.0	ס"ה

ה.5. הבדלים מגדריים: בכורים/בכורות לעומת יחידים/יחידות: 2003

בנות: מספר	בנות: % מכלל המאותרות	% בנות מכלל המדגם	בנים: מספר	בנים: % מכלל המאותרים	% בנים מכלל המדגם	
45	81.8	24.2	109	83.2	58.6	בכורה
10	18.2	5.4	22	16.9	11.8	יחידה
55	100	29.6	131	99.9	70.4	ס"ה

הסיכוי של בת בכורה או יחידה להיות מאותרת כמחוננת היה נמוך באוקטובר 2003 מאשר הסיכוי של לא יחידה או בכורה, וההיפך מכך היה בקרב בנים.

סיכוייה של בת להיות מאותרת כמחוננת היו גדולים יותר כאשר לפניה אותר אחיה כמחונן. באוקטובר 2003 נשכרו עדיין הבנות מ"פורץ מחסומים" בדמותו של בן משפחה שאותר לפניהן כמחונן.

6. בני משפחה שאותרו כמחוננים

6.א. בני משפחה הלומדים, למדו או התקבלו למכון ולתוכניות אחרות למחוננים: 2003

משפחות: מספר	% מכלל המאותרים	
49	14.0	אח גדול: מספר
11	3.2	אח קטן: מספר
21	6.0	אחות גדולה: מספר
7	2.0	אחות קטנה: מספר
3	0.9	אח תאום: מספר
4	1.1	אחות תאומה: מספר
10	2.9	צמד אחאים שהתקבלו: מספר*
6	1.7	אב: מספר
4	1.1	אם: מספר
0	0	שלישייה
105	30.1	ס"ה מספר בני משפחה
349		ס"ה משפחות

*לא נכנס לסכום בני המשפחה הלומדים כי כבר הופיע בקטגוריות אחרות.

ל-30% מהילדים שהתקבלו למכון באוקטובר 2003 היה לפחות בן משפחה אחד מדרגה ראשונה שלמד במכון או בתוכנית אחרת למחוננים. שיעור זה, על אף שנראה לא קטן, אינו משקף בשום פנים את הפוטנציאל האמיתי של אחאים והורים שהיו מתקבלים למכון לו רק ניסו לעשות זאת, שכן, מחקרים מראים שאם בן משפחה אחד מחונן רבים הסיכויים שגם ילדיו והוריו, ואף נכדיו, יהיו מחוננים (Haensley, 1993; Silverman, 1998).

6.ב. בני משפחה שלמדו או התקבלו למכון: מדגמי 1982, 1993 ו-2003

2003	1993	1982	
49	30	44	אח גדול: מספר
11	12	14	אח קטן: מספר
21	22	13	אחות גדולה: מספר
7	11	3	אחות קטנה: מספר
3	4	3	אח תאום: מספר
4	3	1	אחות תאומה: מספר
10	5	9	צמד אחאים שהתקבלו: מספר*
6	1	0	אב: מספר
4	0	1	אם: מספר
0	0	1	שלישייה
105	81	89	ס"ה מספר בני משפחה
344	341	346	ס"ה משפחות
0.30	0.24	0.26	בני משפחה נוספים שלמדו/לומדים בממוצע לילד
12	15	9	משפחות שבהן אותרו יותר משני בני משפחה: מספר

*לא נכנס לסכום בני המשפחה הלומדים כי כבר הופיע בקטגוריות אחרות.

בניגוד לצפוי, נצפתה ירידה בין 1982 ל-1993 במספר הממוצע של בני המשפחה הנוספים שלמדו במכון. בין 1993 ל-2003 ניפתה, כצפוי, עלייה: מ-0.24 ל-0.30 בני משפחה למשתתף בממוצע.

6.ג. בני משפחה נוספים שאותרו כמחוננים: 2003

משפחות בנות	בנות: % מכלל המאותרות	משפחות בנים	בנים: % מכלל המאותרים
אח גדול: מספר	26	23	10.4
אח קטן: מספר	5	6	2.7
אחות גדולה: מספר	6	15	6.8
אחות קטנה: מספר	2	5	2.3
אח תאום: מספר	2	1	0.5
אחות תאומה: מספר	2	2	0.9
צמד אחאים שהתקבלו: מספר*	2	8	3.6
אב: מספר	3	3	1.4
אם: מספר	2	2	0.9
ס"ה מספר בני משפחה	48	57	
ס"ה משפחות**	135	214	
בני משפחה שלמדו/לומדים בממוצע לילד משפחות שבהן אותרו יותר משני בני משפחה: מספר	0.36	0.27	
	4	8	

*מתוך 137 משפחות הבנות היה זוג תאומות ועוד זוג אחיות, ואילו בקרב 222 הבנים – 8 זוגות אחאים, מהם זוג תאומים.

**לא נכנס לסכום בני המשפחה הלומדים כי כבר הופיע בקטגוריות אחרות.

137 הבנות במדגמנו שנרשמו ללימודים במכון באוקטובר 2003 היו בנות ל-135 משפחות, שכן שלושה זוגות של אחיות התקבלו בשנת 2003.

בקרב הבנות:

- באוקטובר 2003 היו בממוצע לכל בת 0.36 בני משפחה שלמדו במכון.
- בקרב 32.3% מבין הבנות היה לפחות בן משפחה אחד נוסף – אח, אחות או אחד ההורים שלמדו במכון.

בקרב הבנים:

- באוקטובר 2003 היו בממוצע לכל בן 0.27 בני משפחה שלמדו במכון.
- בקרב 23.5% מבין הבנים היה לפחות בן משפחה אחד שלמד במכון.

באוקטובר 2003 התקבלו למעון שמונה זוגות אחאים של בנים ורק שני זוגות כאלה של בנות. לפיכך מספר משפחות הבנים קטן יחסית למספר הילדים הלומדים. יש לקחת בחשבון גם נתון זה בחישוב ההבדל בין המגדרים מבחינת שיעור בני המשפחה הנוספים שלמדו במכון.

תופעה נוספת שראינו במדגם היא של אח ואחות שנרשמו בו-זמנית למכון. בשני מקרים היו אלו תאומים: בני 5.75 ובני 6. בשאר המקרים חשוב לבדוק, האם הבת שנרשמה עם הבן היתה מבוגרת או צעירה ממנו, שכן, מהידוע מהספרות פעמים רבות רק עם הרשמת הבן הצעיר למבדקי מחוננות "נזכרים" ההורים גם בקיומה של בת מוכשרת ומאפשרים אף לה לעשות מבדקים אלו (לנדאו, 1990 [2001]).

בני משפחה שלמדו במכון בקרב ילדים במשפחות גדולות

במשפחות בנות +4 ילדים היה שיעור הבנים והבנות שלהם בן משפחה אחד לפחות שלמד במכון גבוה מהשיעור בכלל אוכלוסיית מדגם 2003. בעוד ששיעור זה היה 27% בקרב בנים ו-31% בקרב בנות, הרי במשפחות בנות +4 ילדים השיעור עלה לכ-32% בקרב בנים וכ-42% בקרב בנות. ניתן להסביר זאת בכך שמודעות המשפחה לחשיבות שבטיפוח המחוננות עזרה לילד הרביעי והחמישי להגיע לאיתור מחוננות ולהירשם לפעילויות המכון.

להלן נשווה את שיעור הבנים והבנות ממשפחות גדולות שלהם בן משפחה אחד לפחות שהשתתף בפעילויות המכון בשלושת העשורים: 1982, 1993 ו-2003.

ד.6. בני משפחה שאותרו כמחוננים בקרב ילדים ממשפחות בנות +4 ילדים

2003		1993		1982		מס. ילדים עם בני משפחה שלמדו במכון ס"ה %
בנות	בנים	בנות	בנים	בנות	בנים	
7	7	7	7	7	10	
17	22	20	30	18	28	
41.2	31.9	35	23.3	38.9	35.7	%

נראה, שבכל שלושת העשורים שנבדקו ובקרב שני המגדרים היה שיעור המחוננים שלהם לפחות בן משפחה אחד שאותר כמחונן גדול מאשר בכלל האוכלוסייה. בייחוד בלט הדבר בקרב בנות, וכנראה שההבדל המשמעותי לטובתן באיתור בקרב משפחות בעלות ארבעה

ילדים ומעלה גרם לכך ששיעורן בקרב המוחננים גדול בכל אחד מהשנתונים שנבדקו מאשר שיעור הבנות בכלל האוכלוסיה.

7. גיל האב וגיל האם

7.א. ממוצע הגילים של הורי הילדים: אוקטובר 2003

ממוצע גיל האב	סטיית תקן	ממוצע גיל האם	סטיית תקן
42.13	5.98	38.98	5.11
41.25	5.56	38.52	5.03
42.68	6.24	39.26	5.15

הפרשי הגילים בין ההורים אצל כלל הילדים, אצל הבנים ואצל הבנות הם כשלוש שנים. אבות הבנות צעירים בכשנה וחצי מאבות הבנים; אמהות הבנות צעירות בערך בתשעה חודשים מאמהות הבנים.

7.ב. גילאי הורי הילדים שנרשמו למכון: אוקטובר 2003

גיל	הורים: מספר	הורים: %	הורים: % מצטבר
עד 30	16	2.4	2.4
31-33	40	5.9	8.3
34-35	58	8.6	16.9
36-39	208	30.9	47.8
40-44	193	28.7	76.5
45-49	114	16.9	93.4
50-54	30	4.5	97.9
55+	14	2.1	100.0
סה"כ	673	100.0	100.0

קבוצת ההורים שגילם עד 30 קטנה משמעותית מאשר נמצא ב-1982 (6.0%). ירידה נוספת בשיעורם חלה ביחס ל-1993, שאז הגיע שיעורם ל-4.1%. שיעור זה היה צפוי לאור

הנתונים בדבר גיל הנישואים שעלה בכל עשור: בשני העשורים שבין 1982 ל-2002 עלה גיל זה מ-20 ל-26 (למ"ס, 2002).

קבוצת ההורים שגילם 31-33, שמנתה ב-1993 14.6% מכלל ההורים וב-1982 שיעורה היה 15.1%, הצטמצמה ב-2003 ל-5.9% מכלל הורי המדגם. הורים גילאי 34-35, שב-1993 היו 10.9% מכלל ההורים וב-1982 – 18.3% היו ב-2003 8.6% בלבד מההורים.

אם נאחד את שלוש הקבוצות הללו, ונכלול אותם בקבוצת הגילאים שעד 35, ניתן יהיה להבחין ביתר חדות בירידה המשמעותית של גיל הורי הילדים ממדגם 1982 ל-1993 ומ-1993 ל-2003: ב-1982 מנתה קבוצת ההורים ה"צעירים" – שעד גיל 35 – כמעט 38% מכלל ההורים. ב-1993 ירד שיעורם לפחות מ-30%, ואילו ב-2003 פחת שיעור זה ל-16.9% בלבד. להלן נבדוק מהי משמעות עלייה זו בגיל ההורים של ילדי המדגמים בהקשר של שיעור גבוה או נמוך יותר של בנות שנשלחו לאיתור מחוננות.

ב-1982 היה שיעור האמהות של הבנות המחוננות שהשתתפו בפעילויות המכון, שגילן היה עד 35, 51.5%. שיעור האמהות של הבנים בקבוצת גיל זו היה 47.2%. ב-1993 היה שיעור האמהות של הבנות המחוננות שהשתתפו בפעילויות המכון, שגילן היה עד 35, 34.6%. שיעור האמהות של הבנים בקבוצת גיל זו היה 43.1%. ב-2003 היה שיעור האמהות של הבנות המחוננות שהשתתפו בפעילויות המכון, שגילן היה עד 35, 32.3%. שיעור האמהות של הבנים בקבוצת גיל זו היה 21.1%. בקבוצת הגיל 36-39 היו ב-2003 30.9% מההורים.

ג.ג. גיל הורי הילדים שנרשמו למכון לפי מגדר: אוקטובר 2003

גיל	אבות: מספר	אבות: %	אבות: % מצטבר	אמהות: מספר	אמהות: %	אמהות: % מצטבר
עד 30	3	0.9	0.9	13	3.8	3.8
31-33	11	3.3	4.2	29	8.4	12.2
34-35	13	3.9	8.1	45	13.2	25.4
36-39	95	28.7	36.8	113	33.0	58.4
40-44	98	29.6	66.4	95	27.8	86.2
45-49	73	22.1	88.5	41	12.0	98.2
50-54	26	7.9	96.4	4	1.1	99.3
55+	12	3.6	100.0	2	0.6	99.9
סה"כ	331	100.0	100.0	342	99.9	99.9

שתי קבוצות ההורים הגדולות ביותר היו גילאי 36-39 וגילאי 40-44, כאשר קבוצת האבות הגדולה ביותר היתה זו של גילאי 40-44 ובמרחק מה ממנה – גילאי 36-39. בקרב האמהות היתה, כצפוי, התמונה הפוכה: גילאי 36-39 היו הקבוצה הגדולה ביותר, ולאחריה, בהפרש לא קטן, גילאי 40-44.

7.ד. גילאי הורי הילדים שנרשמו למכון: השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003

	2003		1993		1982	
גיל	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %
עד 30	2.6	6.0	1.7	6.5	0.9	3.8
31-33	6.1	24.1	8.8	20.2	3.3	8.4
34-35	18.2	18.3	8.5	13.2	3.9	13.2
36-39	29.9	24.1	26.7	23.9	28.7	33.0
40-44	17.7	19.8	31.5	25.8	29.6	27.8
45-49	17.7	6.9	15.9	9.8	22.1	12.0
50-54	5.2	0.3	5.7	0.6	7.9	1.1
55+	2.6	0.5	1.1	0	3.6	0.6
סה"כ	100.0	100.0	99.9	100.0	100.0	99.9

אבות 1982: הקבוצה הגדולה ביותר היא גילאי 36-39; הקבוצה השניה בגודלה: גילאי 34-35, השלישית: 40-44.

אבות 1993: הקבוצה הגדולה ביותר היא גילאי 40-44.

אבות 2003: כמו ב-1993, הקבוצה הגדולה ביותר היא גילאי 40-44; השניה בגודלה: גילאי 36-39, והשלישית – גילאי 45-49.

אמהות 1982: הקבוצה הגדולה ביותר היא עד גיל 33; הקבוצה השניה בגודלה: גילאי 36-39, השלישית: גילאי 34-35 והרביעית: גילאי 40-44.

אמהות 1993: הקבוצה הגדולה ביותר היא גילאי 40-44. אולם, אם נצרף את כל שנתוני האמהות ה"צעירות", דהיינו, אמהות שגילן עד 35, הרי קבוצה זו תהיה גדולה באופן משמעותי מכל קבוצה אחרת.

אמהות 2003: הקבוצה הגדולה ביותר: גילאי 36-39; השניה בגודלה – גילאי 40-44 והשלישית גילאי 34-35. גם אם נרצף את כל שלוש הקבוצות של האמהות הצעירות לקבוצה

אחת, שעד גיל 35, עדיין תהיה קבוצה זו רק השלישית בגודלה, בשונה משני המדגמים הקודמים. מכאן – נמצאה עלייה משמעותית בגיל האמהות עם השנים.

7. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנות: 2003

גיל	אבות לבנות: מספר	אבות לבנות: %	אבות לבנות: % מצטבר	אמהות לבנות: מספר	אמהות לבנות: %	אמהות לבנות: % מצטבר
עד 30	2	1.6	1.6	6	4.6	4.6
31-33	7	5.6	7.2	13	10.0	14.6
34-35	2	1.6	8.8	23	17.7	32.3
36-39	36	28.8	37.6	36	27.7	60.0
40-44	45	36.0	73.6	37	28.5	88.5
45-49	25	20.0	93.6	13	10.0	98.5
50-54	6	4.8	98.4	1	0.8	99.3
55+	2	1.6	100.0	1	0.8	100.1
ס"ה	125	100.0	100.0	130	100.1	100.1

בקרב האמהות לבנות בלט הגיל הצעיר יחסית לכל קבוצה אחרת: כשליש מהאמהות היו עד גיל 35; 60% היו פחות מבנות 40.

7. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנות: השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003

	1982		1993		2003	
גיל	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %
עד 30	1.9	10.3	2.3	4.5	1.6	4.6
33-31	6.6	20.6	5.3	15.8	5.6	10.0
35-34	17.9	20.6	6.0	14.3	1.6	17.7
36-39	28.3	16.8	15.8	23.3	28.8	27.7
40-44	17.9	23.4	33.8	15.8	36.0	28.5
45-49	21.7	7.4	15.8	15.0	20.0	10.0
50-54	4.7	0.9	9.0	0.8	4.8	0.8
55+	0.9	0	1.5	0	1.6	0.8
ס"ה	99.9	100.0	100.0	100.0	100.0	100.1

7.ז. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנים: 2003

גיל	אבות לבנים: מספר	אבות לבנים: %	אבות לבנים: מספר	אמהות לבנים: %	אמהות לבנים: מספר	אמהות לבנים: %
עד 30	1	0.5	0.5	7	3.3	3.3
31-33	4	1.9	2.4	16	7.5	10.8
35-34	11	5.3	7.7	22	10.3	21.1
36-39	59	28.6	36.3	77	36.2	57.3
40-44	53	25.7	62.0	58	27.2	84.5
45-49	48	23.3	85.3	28	13.1	97.6
50-54	20	9.7	95.0	3	1.4	99.0
55+	10	4.9	99.9	2	0.9	99.9
סה"כ	206	99.9	99.9	213	99.9	99.9

למעלה משליש מבין האמהות היו עד גיל 35 לעומת רק כ-10% מהאבות.
כ-15% מהאבות היו מגיל 50 ומעלה לעומת פחות מ-2.5% מהאמהות.

7.ח. חלוקה לפי גילאים של הורי הבנים: השוואה בין מדגמי 1982, 1993 ו-2003

	1982		1993		2003	
גיל	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %
עד 30	2.9	4.1	1.4	7.6	0.5	3.3
33-31	5.9	25.7	11.0	22.9	1.9	7.5
35-34	18.4	17.4	10.0	12.6	5.3	10.3
36-39	30.6	27.4	26.4	24.2	28.6	36.2
40-44	17.6	18.2	30.1	25.6	25.7	27.2
45-49	15.9	6.7	16.0	6.7	23.3	13.1
50-54	5.4	0	3.7	0.4	9.7	1.4
55+	3.3	0.4	0.9	0	4.9	0.9
סה"כ	100.0	99.9	100.0	100.0	99.9	99.9

בשנת 1982

27.2% מהאבות היו עד גיל 35 לעומת 46.9% מהאמהות;
24.6% מהאבות היו מגיל 45 ומעלה לעומת 7.1% מהאמהות;

בשנת 1993

22.4% מהאבות היו עד גיל 35 לעומת 43.1% מהאמהות;
20.6% מהאבות היו מעל גיל 45 לעומת 7.1% מהאמהות.

בשנת 2003

7.7% בלבד מהאבות היו עד גיל 35 לעומת 21.1% מהאמהות;
35.9% מהאבות היו מעל גיל 45 לעומת 15.4% מהאמהות.

ממצאים אלו מותירים כר נרחב למחקר על הקשר שבין עליית גיל הנישואין ועליית גיל ההורים השולחים את ילדיהם לחוגי המכון, על האפשרות שלא תמיד העלייה ברמת ההשכלה פירושה עליה בגיל הנישואין כאשר מדובר על משפחת המחונן, על ההיפותזה שאמהות משכילות עוזרות לבנותיהן לממש את עצמן מבחינה מקצועית יותר מאמהות שהשכלתן נמוכה יותר, ועוד.

7.ט. הפרשי הגילים בין ההורים

בשנת 2003 עלה באופן משמעותי מספר המקרים בהם גיל האם היה גבוה מגיל האב ביחס לשנים הקודמות.

בקרב בנים: תופעה זו נצפתה ב-15 משפחות מבין 206 המשפחות שבהן נתונים גילי שני ההורים, כאשר בשמונה היה הפרש שנה, בשלוש שנתיים, בשלוש נוספות – שלוש שנים ובמשפחה אחת – חמש שנים הפרש.

בקרב בנות: תופעה זו נצפתה ב-10 משפחות מבין 126 המשפחות שבהן נתונים גילי שני ההורים, כאשר בשש היה הפרש שנה, בשתיים – שנתיים, ובשלוש נוספות – ארבע שנים הפרש.

אולם, הפרשי הגילים הממוצע בין ההורים לא פחת ביחס לשנים קודמות, שכן, במשפחות רבות היה הפרש הגילים עשר שנים ומעלה ל"טובת" הגבר. השיא שנרשם בקרב כל ילדי שלושת המדגמים היה של זוג הורים לבן שההפרש ביניהם היה 23 שנים. ההפרש המקסימלי בין גילי ההורים בקרב בנות היה 13 שנה בלבד.

7.י. גילי ההורים בקרב גילאי 4.5-5.5: אוקטובר 2003

מספר	גיל האב (ממוצע וסטיית תקן)	גיל האם (ממוצע וסטיית תקן)	
25	41.73 (7.18)	36.37 (5.40)	בנים
21	39.55 (4.83)	37.67 (4.76)	בנות
46	40.98 (5.99)	37.20 (4.92)	ס"ה

האבות של הבנות היו צעירים מהאבות של הבנים כפי שנמצא בממוצע של כלל מדגם אוקטובר 2003. אולם, בעוד שהאמהות של הבנות היו מבוגרות מהאמהות של הבנים בקרב גילאי 4.5-5.5, הרי בכלל המדגם ממוצע גיל אמהות הבנות היה נמוך ממוצע גיל אמהות הבנים. ייתכן שממצא זה מקורו בהשכלת האמהות, שהיתה גבוהה בקרב אמהות הבנות הצעירות מאשר בקרב נשות המדגם כולו, ובעובדה, שכלל שהשכלת האשה גבוהה יותר כן גיל הילודה שלה גבוה יותר.

7.יא. גילי הורי הילדים במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים 2003

מס' המשפחות	אבות גיל (ממוצע)	אבות סטיית תקן	אמהות גיל (ממוצע)	אמהות סטיית תקן	
28	43.37	6.71	38.96	5.04	4 ילדים
10	46.50	5.95	43.33	4.95	5 ילדים
1	41.00	---	37.00	---	6 ילדים
39	44.13	6.52	39.95	5.26	ס"ה

באוקטובר 2003 הגיל הממוצע של האבות במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היה גבוה בשנתיים מגיל אבות הילדים בכלל המדגם. בקרב האמהות עמד הפרש זה על כשנה בלבד.

7.יב. גילי הורי הבנות במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים

מס' המשפחות	אבות גיל (ממוצע)	אבות סטיית תקן	אמהות גיל (ממוצע)	אמהות סטיית תקן	
12	42.27	6.87	39.33	5.61	4 ילדים
5	46.40	6.54	46.25	4.11	5 ילדים
17	43.86	6.84	41.06	6.01	ס"ה

באוקטובר 2003 הגיל הממוצע של ההורים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה לא היה שונה משמעותית מגילם הממוצע של הורי הבנות בכלל המדגם.

7.יג. גילי הורי הבנים במשפחות בנות ארבעה וחמישה ילדים

מס' המשפחות	אבות לבנים: גיל ממוצע	אבות לבנים: סטיית תקן	אמהות לבנים: גיל ממוצע	אמהות לבנים: סטיית תקן	
4 ילדים	44.12	6.72	38.69	4.64	16
5 ילדים	46.60	6.07	41.00	4.58	5
6 ילדים	41.00	---	37.00	---	1
ס"ה	44.54	6.40	39.14	4.61	22

רק 22 משפחות של ילדים עם 4 ילדים ומעלה נמנו עם מדגם אוקטובר 2003, ולפיכך אין לנתונים אודותיהם משמעות סטטיסטית מובהקת. עם זאת, נראה שגיל האב במשפחה ה"גדולה" היה גבוה אך בשנתיים לערך מגיל האב בכלל מדגם 2003, ואילו גיל האם היה כמעט זהה לו.

7.יד. גילי הורי הילדים במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה: 1982, 1993 ו-2003

	1982		1993		2003	
גיל	אבות:	אמהות:	אבות:	אמהות:	אבות:	אמהות:
4 ילדים	43.06 (5.85)	39.75 (4.91)	43.20 (5.19)	40.22 (4.22)	43.37 (6.71)	38.96 (5.04)
5+ ילדים	45.82 (4.82)	41.45 (4.64)	44.91 (5.13)	40.82 (4.83)	46.50 (5.95)	43.33 (4.95)
ס"ה	44.22 (6.00)	40.50 (5.31)	43.65 (5.08)	40.43 (4.71)	44.13 (6.52)	39.95 (5.26)

גם מהשוואת גילי ההורים במשפחות הגדולות לא נוכל להסיק מסקנות מובהקות בשל מספרן הקטן, אבל בהחט ניתן לראות ששבכל שלושת המדגמים היה גיל האב דומה, כמו גם גיל האם. יש לבדוק נתונים אלו בקרב מדגם גדול יותר, וזאת כדי להגיע למובהקות של התוצאות.

8. השפה המדוברת בבית

מספרם הכולל של הבנים שהעברית לא היתה השפה הבלעדית בביתם היה 34 לעומת 188 בנים שבביתם דיברו רק עברית מתוך 222 הבנים שבמדגם. מבין 136 הבנות ממדגם זה בביתן של 98 דיברו עברית בלבד. הילדים שבביתם לא דיברו עברית בלבד התחלקו לשלוש קבוצות: כאלה שבביתם דיברו א. עברית ושפה נוספת; ב. שפה זרה וגם עברית; ג. שפה זרה בלבד. להלן החלוקה הפנימית על-פי השפה והמגדר.

8.א. השפה הדומיננטית על פי המגדר

ס"ה מס'	עברית בלבד: מס'	עברית בלבד: %	עברית ושפה נוספת: מס'	עברית ושפה נוספת: %	שפה נוספת ועברית: מס'	שפה נוספת ועברית: %	שפה זרה: מס'	שפה זרה: %	
222	188	84.7	18	8.1	10	4.5	6	2.7	בנים
136	98	72.1	26	19.0	11	8.0	1	0.7	בנות
358	286	79.9	44	12.3	21	5.8	7	2.0	ס"ה

בשנת 1982 לא היו הבדלים בין המגדרים מבחינת השתתפות בחוגי המכון על פי השפה המדוברת בבית. בשנת 1993 היו הבדלים קטנים בין המגדרים, ואילו ב-2003 היה הבדל משמעותי. בשל העובדה שמספרם הכולל של הילדים שבביתם לא דיברו עברית בלבד היה קטן ב-1982 וב-1993, איחדנו את שתי הקטגוריות של הילדים שבביתם לא דיברו לא דיברו עברית כשפה ראשית תחת הכותרת: "לא עברית". להלן הסיכום בטבלה הבאה.

8.ב. השפה המדוברת בבית על-פי השנה והמגדר

לא עברית (שפה זרה ועברית או שפה זרה בלבד)		עברית (עברית בלבד וכן עברית ושפה נוספת)			
השנה	המגדר	מספר	%	מספר	%
1982	בנים	235	96.7	8	3.3
	בנות	101	95.3	5	4.7
1993	בנים	210	93.3	15	6.7
	בנות	127	95.5	6	4.5
2003	בנים	206	92.8	16	7.2
	בנות	124	91.2	12	8.8

התמונה לא היתה אחידה בשלושת המדגמים: מדגם 1982 דמה לזה של 2003 מבחינת ייצוג יתר של בנות כאשר השפה העיקרית המדוברת בבית לא היתה עברית, ואילו ב-1993 היתה התמונה הפוכה – ייצוגן של בנות במשפחות כאלה היה נמוך משמעותית מזה של בנים. אולם, בשל המספר הנמוך של בנים ובנות כאחד בשתי קטגוריות אלו לא ניתן להסיק מסקנות מובהקות.

ג.8. השפה העיקרית המדוברת בבית על-פי השנה והמגדר: 1982, 1993 ו-2003

לא רק עברית		עברית			
%	מספר	%	מספר	המגדר	השנה
9.1	22	90.9	221	בנים	1982
10.4	11	89.6	95	בנות	
13.8	31	86.2	194	בנים	1993
10.5	14	89.5	119	בנות	
15.3	34	84.7	188	בנים	2003
27.9	38	72.1	98	בנות	

ייצוגן של בנות במשפחות שבהן השפה המדוברת בבית אינה עברית היה גבוה במידת מה מזה של בנים ב-1982, וכמעט כפול מזה של בנים ב-2003. תרמה לכך, ככל הנראה, העלייה הגדולה מברה"מ לשעבר שייצוגן של הבנות בה היה גדול במידה משמעותית מייצוגן בכלל האוכלוסיה. בעוד שבכל האוכלוסיה של מדגם זה היו הבנות פחות מ-40%, הרי בקרב הילדים שהשפה המדוברת בביתם לא היתה רק עברית בנות היו 52.8%.

9. השכלת הורי הילדים

9.א. ממוצע שנות הלימוד של הורי הילדים

השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן (ש"ל)	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן (ש"ל)	
16.05	3.21	16.07	2.88	בנים
16.17	2.73	16.38	2.91	בנות
16.09	3.03	16.19	2.89	ממוצע

קבוצת ההורים המשכילה ביותר היא האמהות של הבנות המחוונות!

9.ב. השכלת האב

שנות לימוד (ש"ל)	מספר ילדים	% מכלל המאותרים	% מצטבר
עד 11 ש"ל	8	2.5	2.5
12 ש"ל	56	17.2	19.7
13-14 ש"ל	20	6.1	25.8
15 ש"ל	43	13.2	39.0
16 ש"ל	51	15.7	54.7
17 ש"ל	47	14.5	69.2
18-19 ש"ל	62	19.1	88.3
20+ ש"ל	38	11.7	100.0
סה"כ	325	100.0	100.0

אם נשווה את השכלתם של האבות לילדי המדגם להשכלת הגברים בכלל האוכלוסיה תתקבל התמונה הבאה:

בקרב כלל האוכלוסיה כ-11% היו בעלי השכלה נמוכה מתיכונית, ועוד 5.4% היו בעלי השכלה תורנית. בקרב האבות של ילדי המדגם רק ל-2.5% היתה השכלה נמוכה מ-12 שנות לימוד.

בכלל האוכלוסיה ל-62% מהגברים היתה השכלה לא גבוהה מתיכונית; במדגמנו היה שיעור זה נמוך מ-19% מכלל האבות.

בכלל האוכלוסיה רק לרבע הגברים היתה השכלה אקדמית; במדגמנו היה שיעור האבות בעלי השכלה אקדמית גבוה פי שלושה, דהיינו, ל-75% מהאבות היתה השכלה כזאת (למ"ס, 2003, טבלה 8.5).

9.ג. השכלת האם

עד 11 ש"ל	מספר ילדים	% מכלל המאותרים	% מצטבר
5	1.5	1.5	
12 ש"ל	51	15.3	16.8
13-14 ש"ל	22	6.6	23.4
15 ש"ל	52	15.6	39.0
16 ש"ל	57	17.1	56.1
17 ש"ל	49	14.7	70.8
18-19 ש"ל	55	16.5	87.3
20+ ש"ל	43	12.8	100.1
ס"ה	334	100.1	100.1

בקרב האמהות של ילדי המדגם התמונה היתה דומה לזו שבקרב האבות: בעוד שבכלל האוכלוסיה ל-13.5% מהאמהות היתה השכלה נמוכה מתיכונית, הרי בקרב אמהות המדגם שיעור זה עמד על 1.5% בלבד. שיעור בעלות ההשכלה העל-תיכונית עמד על כ-40% בלבד בכלל האוכלוסיה; בקרב אמהות המדגם ל-83.2% היתה השכלה כזאת; רק ל-26.7% מהנשים היתה ב-2002 השכלה אקדמית; בקרב אמהות המדגם שיעור זה עמד על 61% (שם, שם).

9.ד. השכלה האב: לפי חלוקה מגדרית של הילדים

עד 11 ש"ל	בנות: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר	בנים: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
2	1.6	1.6	3.0	6	3.0	
12 ש"ל	17	13.5	15.1	39	19.6	22.6
13-14 ש"ל	7	5.6	20.6	13	6.5	29.1
15 ש"ל	20	15.9	36.5	23	11.6	40.7
16 ש"ל	19	15.1	51.6	32	16.1	56.8
17 ש"ל	21	16.7	68.3	26	13.1	69.9
18-19 ש"ל	29	23.0	91.3	33	16.6	86.5
20+ ש"ל	11	8.7	100.0	27	13.5	100.0
ס"ה	126	100.0	100.0	199	100.0	100.0

בשלוש רמות ההשכלה הנמוכות ביותר, עד 11 שנות לימוד, 12 שנות לימוד ו-13-14 שנות לימוד קיים הבדל משמעותי בשיעור האבות בקרב שני המגדרים.

* ברמת ההשכלה הנמוכה ביותר שיעור האבות של הבנים כמעט כפול מזה של הבנות, אבל בשל המספר הקטן של אבות ברמת השכלה של עד 11 שנות לימוד אי אפשר להסיק מממצאים אלו מסקנות בעלות מובהקות סטטיסטית.

* ברמת השכלה של 12 שנות לימוד שיעור האבות של הבנים היה קרוב ל-20% ואילו של הבנות – רק 13.5%. לפיכך, אם נצרף את שתי רמות ההשכלה האלו נקבל פער של כ-50% בין שני המגדרים: אבות בעלי השכלה של עד 12 שנות לימוד היו 22.6% מכלל האבות המדגם, בעוד שאבות לבנות בעלי השכלה כזאת היו רק כ-15% מכלל האבות במדגם.

* ברמת השכלה של 13-14 שנות לימוד עדיין היה שיעור גבוה יותר של אבות לבנים מאשר אבות לבנות, אולם הפער הצטמצם יחסית לרמות ההשכלה הנמוכות יותר: 6.5% לעומת 5.6%. אם נצרף את כל שלוש רמות ההשכלה הנמוכות ביותר נקבל הפרש של כ-50% בין שיעור האבות של הבנים, שמנה קרוב ל-30% מכלל האבות במדגם, לכ-20% מכלל האבות לבנות.

* בארבע מתוך חמש רמות ההשכלה הבאות, מ-15 שנות לימוד ועד 20 שנות לימוד ומעלה, יש ייצוג רב יותר לאבות של בנות מאשר לאבות של בנים, כאשר היוצאים מן הכלל הם אבות בעלי 16 שנות השכלה. אם נפלח את בעלי ההשכלה של 16 שנות לימוד לפי מקצועותיהם נראה, ש-19 מביניהם – 14 אבות לבנים ו-5 אבות לבנות – הם מהנדסים. בפרק הבא נדון במקצועותיהם של הורי הילדים שבמדגם, אבל בשלב זה נציין, שאם ננכה את המהנדסים מקרב האבות בעלי 16 שנות ההשכלה ונחשב את בעלי 16 שנות הלימוד בקרב האבות של בנים ובנות נראה, ש-11.1% מבין האבות לבנות הם בעלי 16 שנות לימוד ביחס ל-9% בלבד מבין האבות לבנים. מכאן, שמבין כל קבוצות המקצועות האקדמיים רק בקרב המהנדסים יש ייצוג רב יותר לאבות לבנים מאשר לאבות לבנות.

9.ה. השכלה האם: לפי חלוקה מגדרית של הילדים

עד 11 ש"ל	בנות: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר	בנים: מספר	% מכלל המאותרים	% מצטבר
2	1.6	1.6	1.5	3	1.5	1.5
12 ש"ל	19	15.1	16.7	32	15.4	16.8
13-14 ש"ל	6	4.8	21.4	16	7.7	24.5
15 ש"ל	19	15.1	36.5	33	15.9	40.4
16 ש"ל	19	15.1	51.6	38	18.3	58.7
17 ש"ל	15	11.9	63.5	34	16.3	75.0
18-19 ש"ל	26	20.7	84.1	29	14.0	88.9
20+ ש"ל	20	15.9	100.0	23	11.1	100.0
ס"ה	126	100.0	100.0	208	100.0	100.0

בשתי רמות ההשכלה הגבוהות ביותר, 18-19 שנות לימוד ו-20 שנות לימוד ומעלה, היה יתרון גדול לבנות: 20.7% מכלל האמהות לבנות הן בעלות השכלה של 18-19 שנות לימוד לעומת 14% בלבד בקרב האמהות לבנים; ל-15.9% מהאמהות לבנות יש השכלה של 20 שנות לימוד ומעלה לעומת 11.1% בלבד בקרב האמהות של הבנים.

9.ו. השכלת הורי הילדים גילאי 4.5-5.5

מספר	השכלת האב (ממוצע וסטיית תקן)	השכלת האם (ממוצע וסטיית תקן)
בנים	25	16.50 (2.91)
בנות	21	15.89 (1.79)
ס"ה	46	16.16 (2.43)

האמהות לבנות הצעירות הן המשכילות ביותר מבין ארבע הקבוצות של ההורים: אבות הבנות ואבות הבנים, אמהות הבנות ואמהות הבנים. זאת ועוד: בעוד שבקרב הורי הבנים הצעירים נמצא פער השכלתי של כשמונה חודשים ל"טובת" האב, הרי בקרב הורי הבנות מקבוצת גיל זאת האמהות משכילות מהאבות בקרוב לעשרה חודשים בממוצע.

2.9. השכלת הורי הבנות במשפחות בנות +4 ילדים: 2003

מס' המשפחות	השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן
משפחות בנות 4 ילדים	11	15.50	3.27	15.27
משפחות בנות 5 ילדים	5	16.60	3.21	15.80
ס"ה	16	15.87	3.18	15.44
			2.57	2.97

השכלת האב במשפחות בנות ארבעה ילדים ומעל היתה נמוכה בממוצע בשמונה חודשים מאשר בקרב כלל הבנות. בקרב האמהות במשפחות גדולות ההבדל היה גדול יותר: אמהות ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היו ברמת השכלה של כשלושה עשר חודשים מתחת לממוצע ההשכלה של האמהות בשנת 2003.

3.9. השכלת הורי הבנים במשפחות בנות +4 ילדים: 2003

מס' המשפחות	השכלת האב (ש"ל)	סטיית תקן	השכלת האם (ש"ל)	סטיית תקן
משפחות בנות 4 ילדים	15	17.13	2.07	16.73
משפחות בנות 5 ילדים ומעלה	5	15.20	3.27	15.20
משפחות בנות 6 ילדים	1	16.00	---	17.00
ס"ה	21	16.62	2.82	16.38
			2.37	2.77

בניגוד לנצפה בקרב בנות ממשפחות גדולות הרי בקרב בנים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היתה השכלת ההורים – הן זו של האב והן השכלת האם – גבוהה מהממוצע. אולם, בשל המספר הקטן של משפחות כאלה לא ניתן להצביע על מסקנות מובהקות. נבדוק להלן את תמונת השכלת הורי הילדים במשפחות בנות +4 ילדים לאורך שלושה עשורים.

3.9. השכלת הורי הילדים במשפחות בנות +4 ילדים: 1982, 1993 ו-2003

גיל	אבות:	אמהות:	1982	1993	1	2003
4 ילדים	14.09	13.31	14.35	14.96	17.13	16.73
	(2.83)	(2.49)	(3.35)	(4.07)	(2.07)	(2.37)
5+	14.38	12.69	13.50	13.00	15.20	15.20
ילדים	(3.80)	(2.93)	(2.74)	(2.52)	(4.02)	(4.02)
ס"ה	14.18	13.13	14.17	14.50	16.62	16.38
	(3.10)	(2.61)	(3.21)	(3.82)	(2.82)	(2.77)

אם נשווה בין השכלת האבות במשפחות בנות ארבעה ילדים עם זו שבמשפחות בנות חמישה ילדים ומעלה לא נראה דגם ברור, שכן, בעוד שב-1993 היתה השכלת האבות במשפחות בנות ארבעה ילדים גבוהה משמעותית מזו שבקרוב משפחות גדולות יותר, תמונה שחזרה על עצמה גם ב-2003, הרי ב-1982 התמונה היתה שונה: האבות במשפחות בנות חמישה ילדים ומעלה היו משכילים מהאבות במשפחות בנות ארבעה ילדים. בקרב האמהות התמונה היתה כצפוי: ככל שגדל מספר הילדים כן היתה רמת ההשכלה נמוכה יותר בכל שלושת העשורים שנבדקו.

ב-1982:

בהשוואה לכלל ילדי המדגם נראה, שב-1982 היתה רמת ההשכלה של האבות במשפחות הגדולות נמוכה בערך בשנה מזו שבקרוב כלל המדגם, הרי בקרב האמהות ההפרש היה בין שנתיים, כאשר את רובו "תורמת" השכלתן הנמוכה של האמהות במשפחות בנות חמישה ילדים ומעלה

ב-1993:

השכלת הורי הבנים ממשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היתה נמוכה באופן משמעותי מהשכלת ככל הורי המדגם. ההפרש היה גדול יותר בקרב המשפחות הגדולות ביותר – בנות חמישה ילדים ומעלה, מאשר בקרב המשפחות בנות ארבעה ילדים.

בעוד שהשכלת האבות בכלל המדגם היתה בממוצע כחמש עשרה ורבע שנות לימוד, הרי השכלת האבות לבנים היתה 14.17 שנות לימוד בממוצע בלבד. בקרב האמהות ההפרש היה קטן יותר: בעוד שבכלל המדגם היו האמהות בעלות 15.10 שנות השכלה הרי בקרב המשפחות בנות ארבעה ילדים ומעלה היה הממוצע רק 14.50 שנות השכלה. אולם, אם נבדוק את השכלת הורי הילדים במשפחות בנות ארבעה ילדים נראה, שלא זו בלבד שהפרש שנות ההשכלה, הן עבור האמהות והן עבור האבות היה קטן (0.11 שנה עבור האם, 0.79 שנה עבור האב), הפרש זה לא היה מובהק.

ב-2003:

בניגוד לממצאי 1982-1993, כאשר במשפחות גדולות היתה רמת ההשכלה של ההורים נמוכה מזו שבקרוב ילדי המדגם, הרי ב-2003 התהפכה התמונה: השכלת האב במשפחה בת 4 ילדים ומעלה היתה גבוהה בכחצי שנה בממוצע מאשר בקרב כלל המדגם, בעוד שהשכלת האם לא היתה נמוכה מהשכלתה הממוצעת של האם במדגמנו. לשם בחינה עמוקה יותר של תופעה זו יש לבדוק לעומקם נתונים סוציו-דמוגרפיים נוספים אצל ילדי המדגם בהשוואה לאלו שבכלל האוכלוסיה.

10. מקצועות ההורים

גם את מקצועות הורי הילדים שהשתתפו במדגם של שנת 2003 חילקנו כדלהלן:

- פרופסור/רופא מומחה/מדען/מרצה/שופט;
- רופא/רופא שיניים/מהנדס/עו"ד/כלכלן/רו"ח/בנקאי/יועץ השקעות/כימאי/רוקח/-/סטטיסטיקאי/מתמטיקאי/ביולוג/איש-מחשבים/פסיכולוג/קלינאי תקשורת/מזרחן/מנהל מערכות מידע/מנהל תחום במחשבים/סוציולוג/עו"ס/יועץ ארגוני/חוקר שווקים;
- הנדסאי/טייס/מתכנן כבישים/מתכנת (עד 14 ש"ל);
- טכנאי/חשמלאי/מכונאי/שרטט/מרכז בתי מלאכה/לבורנט
- מנהל חברה/סמנכ"ל;
- מנהל מחלקה/מנהל עסק/מנהל עבודה/מנהל בי"ס/ מנהל שיווק/מנהל ייצור/מנהל פרויקטים/מנהל כספים/מנהל מכירות/מנהל לוגיסטי/מנהל מלון/פקיד בכיר/חשב(אקדמאי);
- בעל עסק/סוחר/קבלן/תעשיין/יהלומן/עצמאי;
- סוכן ביטוח/נסיעות/קניין/מתווך/חוקר פרטי/תעמלנית רפואית/בוחנת שיטות בבנק/יועץ פיננסי;
- צה"ל/משטרה;
- עקרת בית;
- פועל מקצועי/חקלאי/נהג/זבן/איש אחזקה/גנן;
- פועל בלתי מקצועי/מחסנאי/שרת/דוור/עוזרת לגננת (עד 12 ש"ל);
- מורה/מורה דרך/מאמן כושר/ ספרן/יועץ תעסוקתי/יועץ חינוכי/גננת/אחות/אופנאית/מעצבת/צורפת/פיזיותרפיסטית/גרפיקאית/פרסומאית/מפיק/עיתונאי/צלם/צייר/קרמיקאי/פסל/נגן/מתרגם/שיננית/שחקנית;
- מזכירה/פקידה/מנה"ח/עוזר ארגוני;
- סטודנט;
- בעל תואר ראשון (ללא ציון מקצוע);
- בעל תואר שני (ללא ציון מקצוע);
- קוסמטיקאית/מאפרת/ספרית/שוזרת פרחים/סייעת רופא שיניים/מסלק תביעות/מקדמת מכירות/רכזת תעסוקה לקשישים/סייעת פדגוגית (12 ש"ל);

בשל העובדה, שבקטגוריות רבות הופיע רק מספר קטן ביותר של הורים צירפנו מספר קטגוריות דומות וקיבלנו את 10 הקטגוריות כדלהלן.

10.א. מקצועות הורי הילדים שנרשמו באוקטובר 2003 – ס"ה

הורים: מספר	הורים: %	הורים: % מצטבר	
מקצועות אקדמיים	310	46.0	46.0
הנדסאים וטכנאים	27	4.0	50.0
מנכ"לים וסמנכ"לים	19	2.8	52.8
מנהלים זוטרים ועצמאים	100	14.8	67.6
צה"ל/משטרה	20	3.0	70.6
עקרות בית	7	1.0	71.6
פועלים/חקלאים/נהגים/זבנים	28	4.2	75.8
מורים ומדריכים	105	15.6	91.4
סטודנטים	5	0.7	92.1
מזכירות/פקידים/קוסמטיקאיות	53	7.9	100.0
ס"ה	674	100.0	100.0

הקבוצה הגדולה ביותר של הורים היתה, כצפוי, בעלי מקצועות אקדמיים; השנייה – מורים ומדריכים והשלישית – מנהלים זוטרים ומקצועיים.

אם לא ניקח בחשבון את הסטודנטים (חמישה במספר) ואת עקרות הבית (שבע), הרי שלושת המקצועות הבאים שבהם היה אחוז ההורים הנמוך ביותר היו שוטרים ואנשי צבא קבע (3%), הנדסאים וטכנאים (4%) ואנשי צוארון כחול: פועלים, חקלאים, נהגים וזבנים – ביחד 4.2%.

חשוב, כמובן, מה היתה החלוקה המגדרית במקצועות השונים, אותה נבדוק לאלתר, וכן מה היו השינויים על פני שני העשורים האחרונים.

10.ב. מקצועות האבות ומקצועות האמהות: 2003

מקצועות אקדמיים	אבות: מספר	אבות: %	אבות: % מצטבר	אמהות: מספר	אמהות: %	אמהות: % מצטבר
הנדסאים וטכנאים	169	51.1	51.1	141	41.1	41.1
מנכ"לים וסמנכ"לים	19	5.7	56.8	8	2.3	43.4
מנהלים זוטרים ועצמאים	13	3.9	60.7	6	1.8	45.2
צה"ל/משטרה	63	19.0	79.7	37	10.8	56.0
עקרות בית	12	3.6	83.3	8	2.3	58.3
פועלים/חקלאים/נהגים/זבנים	0	0	83.3	7	2.0	60.3
מורים ומדריכים	22	6.6	89.9	6	1.8	62.1
סטודנטים	26	7.9	97.8	79	23.0	85.1
מזכירות/פקידים/קוסמטיקאיות	5	1.5	99.3	0	0	85.1
ס"ה	2	0.6	99.9	51	14.9	100.0
	331	99.9	99.9	343	100.0	100.0

מטבלה 10.ב. נראה, שהחלוקה המגדרית לא "היטיבה" עם הנשים, דהיינו, על אף השכלת הנשים הגבוהה יותר מזו של הגברים במדגמנו הרי ככל שהמקצוע נחשב יותר יוקרתי, וברוב המקרים גם מכניס יותר, כן היה כאחוז הגברים בו גבוה יותר.

המקצוע הבולט ביותר שעונה על הגדרה זו היה "מזכירות/פקידים/קוסמטיקאיות", אליו השתייכו שני אבות בלבד (0.6%) לעומת 14.9% מהאמהות (14.9%).

על אף העובדה, שאחוז האקדמאיות בקרב אמהות המדגם היה גבוה במידת מה מאחוז האקדמאים, הרי שיעור הנשים במקצועות מדעיים ואקדמיים היה רק 41.1% בעוד ששיעור הגברים במקצועות כאלו היה 51.1%.

שיעור המנהלים הזוטרים והעצמאים היה כמעט כפול משיעור הנשים במקצועות אלו: 19% גברים ו-10.8% בלבד.

אולם, בעוד שפחות מ-8% מהגברים היו מורים ומדריכים, מקצועות שנחשבים "נשיים" על אף היות בעליהם עתירי השכלה, הרי בקרב הנשים היה שיעור העוסקות במקצועות אלו גבוה כמעט פי שלושה: 23%.

רק בקרב סקטור מקצועי אחד נגלתה תמונה שבה במקצועות שאינם יוקרתיים היו יותר גברים: בעוד ששיעור הגברים ששימשו "פועלים/חקלאים/נהגים/זבנים" היה 6.6%, הרי שיעור הנשים במקצועות אלו היה פחות משליש משיעור זה: 1.8% בלבד.

10.ג. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנות: 2003

אמהות: לבנות: % מצטבר	אמהות: לבנות: % מצטבר	אמהות: לבנות: מספר	אבות: לבנות: % מצטבר	אבות: לבנות: % מצטבר	אבות: לבנות: מספר	
46.9	46.9	61	54.7	54.7	70	מקצועות אקדמיים
48.4	1.5	2	59.4	4.7	6	הנדסאים וטכנאים
51.5	3.1	4	62.5	3.1	4	מנכ"לים וסמנכ"לים
60.7	9.2	12	78.9	16.4	21	מנהלים זוטרים ועצמאים
66.1	5.4	7	84.4	5.5	7	צה"ל/משטרה
66.9	0.8	1	84.4	0.0	0	עקרות בית
68.4	1.5	2	89.9	5.5	7	פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים
87.6	19.2	25	97.7	7.8	10	מורים ומדריכים
87.6	0	0	98.5	0.8	1	סטודנטים
99.9	12.3	16	100.0	1.5	2	מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות
99.9	99.9	130	100.0	100.0	128	ס"ה

בקרב הורי הבנות החלוקה המגדרית היתה דומה למדי לזו שבקרב הורי הבנים, אולם ניתן לראותה כקיצונית פחות, שכן, בעוד שבמקצועות היוקרתיים היה הבדל בין ייצוג גברים ונשים הבדל זה היה, ברוב המקרים, קטן יותר מאשר בקרב הורי הבנים.

בקרב בעלי המקצועות המדעיים והאקדמיים היה שיעור האבות גדול מאשר שיעורם בקרב אבות הבנים שבמדגם, אבל שיעור האמהות היה גדול בלמעלה מ-5% מאשר בקרב האמהות של הבנים ולכן ההפרש בין המגדרים ירד מ-10% לכ-7.5%.

בעוד שבקרב בנים שיעור האבות שהיו מנכ"לים וסמנכ"לים היה יותר מכפול משיעור האמהות הרי בקרב הורי הבנות שיעור האבות והאמהות במקצועות אלו היה זהה: 3.1%.

שיעור המורים והמדריכים בקרב האבות דמה לזה שבקרב האבות לבנים, אבל שיעורן של האמהות לבנות שעסקו במקצועות אלו ירד ולכן ההפרש בין הגברים לנשים פחת מ-15.1% ל-11.4%.

כמעט כל עקרות הבית (שש משבע) שבמדגם היו אמהות של בנים.

שיעור נשות הקבע והמשרתות במשטרה בקרב אמהות הבנות היה זהה לזה של אבות הבנות (כחמישה וחצי אחוזים); בקרב הבנים היה הפרש גדול ל"טובת" האבות (2.3% לעומת 3.6%).

10.ד. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנים: 2003

מקצועות אקדמיים הנדסאים וטכנאים מנכ"לים וסמנכ"לים מנהלים/זוטרים ועצמאים צה"ל/משטרה	אבות לבנים: מספר	אבות לבנים: %	אבות לבנים: % מצטבר	אמהות לבנים: מספר	אמהות לבנים: %	אמהות לבנים: % מצטבר
	99	48.8	48.8	80	37.5	37.5
	13	6.4	55.2	6	2.8	40.3
	9	4.4	59.6	2	0.9	41.2
	42	20.7	80.3	25	11.7	52.9
	5	2.5	82.8	1	0.5	53.4
	0	0	82.8	6	2.8	56.2
	15	7.4	90.2	4	1.9	58.1
	16	7.9	98.1	54	25.4	83.5
	4	1.9	100.0	0	0.0	83.5
	0	0	100.0	35	16.4	99.9
	203	100.0	100.0	213	99.9	99.9

התמונה שמצטיירת מהחלוקה המגדרית בין מקצועות הורי הבנים במדגם היא של יתר שמרנות לא רק ביחס להורי הבנות אלא אף ביחס להורי כלל ילדי המדגם.

במקצועות אקדמיים עסקו רק 37.5% מהאמהות לעומת 48.8% מהאבות. זאת, על אף העובדה, של-75.5% מאמהות הבנים היתה השכלה של לפחות 15 שנות לימוד.

שיעור המנהלים הזוטרים והעצמאים בקרב האבות היה כמעט כפול משיעורם בקרב האמהות: 20.7% לעומת 11.7% בלבד.

לא היה, ולו אב אחד, שעסק ב"מזכירות/פקידות/קוסמטיקה", לעומת 35 מהאמהות, שהיוו 16.4% מהאמהות, שעסקו במקצועות אלו ב-2003.

תשעה מהאבות, שהיוו 4.4%, היו מנכ"לים וסמנכ"לים לעומת שתי אמהות בלבד – 0.9%.

בקרב המהנדסים והטכנאים היה שיעור הנשים רק 2.8% לעומת 6.4% מאשר בקרב הגברים, אבות הבנים שבמדגמו.

10.ה. חלוקה לפי מקצועות של הורי הילדים: השוואת מדגמי 1982, 1993 ו-2003

2003	1993			1982		
אמהות: %	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	אמהות: %	אבות: %	
41.1	51.1	28.9	45.0	15.9	45.9	מקצועות אקדמיים
2.3	5.7	4.8	13.5	4.1	8.4	הנדסאים וטכנאים
1.8	3.9	0	2.3	0	1.4	מנכ"לים וסמנכ"לים
10.8	19.0	5.4	16.9	3.2	18.2	מנהלים זוטרים ועצמאים
2.3	3.6	0.8	2.9	1.5	6.1	צה"ל/משטרה
2.0	0	9.1	0	12.9	0	עקרות בית
1.8	6.6	1.4	9.2	1.5	8.1	פועלים/חקלאים/ נהגים/זבנים
23.0	7.9	24.6	5.1	38.5	6.1	מורים ומדריכים
0	1.5	2.3	0.3	2.1	0	סטודנטים
14.9	0.6	22.7	4.9	20.2	5.8	מזכירות/פקידים/ קוסמטיקאיות
100.0	99.9	100.0	100.1	99.9	100.0	ס"ה

- בקרב האבות חלה עלייה מסוימת במקצועות האקדמיים והמדעיים, מ-45.9% ב-1982 ל-51.1% ב-2003, אולם בקרב האמהות היתה העלייה גדולה פי כמה ומובהקת: מ-15.9% ב-1982 ל-28.9% ב-1993 ועלייה נוספת – ל-41.1% – ב-2003.
- שיעור ההנדסאים והטכנאים עלה בקרב האבות מ-8.4% ב-1982 ל-13.5% ב-1993 וירד ל-5.7% ב-2003.
- שיעור הכולל של עקרות הבית ירד מ-1982 ל-1993 באופן ניכר וירד ירידה גדולה נוספת ב-2003.
- שיעורן של המורות והמדריכות ירד ירידה משמעותית בין 1982 ל-1993 אבל בין 1993 ל-2003 היתה הירידה בשיעור הנשים בעיסוק זה קטנה ולא מובהקת.

10. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנות: השוואת מדגמי 1982, 1993 ו-2003

	2003		1993		1982	
	אמהות לבנות: %	אבות לבנות: %	אמהות לבנות: %	אבות לבנות: %	אמהות לבנות: %	אבות לבנות: %
מקצועות אקדמיים	46.9	54.7	29.5	50.4	14.3	53.3
הנדסאים וטכנאים	1.5	4.7	6.1	15.0	2.9	6.7
מנכ"לים	3.1	3.1	0	3.0	0	1.0
וסמנכ"לים	9.2	16.4	3.0	10.5	6.7	14.3
מנהלים זוטרים ועצמאים	5.4	5.5	0.8	3.8	1.9	5.7
צה"ל/משטרה	0.8	0.0	8.3	0	8.6	0
עקרות בית	1.5	5.5	1.5	7.5	1.9	10.5
פועלים/חקלאים/נהגים/זבנים	19.2	7.8	25.0	3.0	46.6	4.8
מורים ומדריכים	0	0.8	3.0	0	2.9	0
סטודנטים	12.3	1.5	22.7	6.8	14.3	3.8
מזכירות/פקידים/קוסמטיקאיות	99.9	100.0	99.9	100.0	100.1	100.1
ס"ה						

- השינוי הגדול ביותר שחל מבחינת הרכב המקצועות של הורי הילדים היה בשיעור האמהות לבנות במקצועות האקדמיים והמנהליים: בין אוקטובר 1982 לאוקטובר 1993 עלה השיעור מ-14.3% ל-29.5%, שיעור גידול של יותר מ-100%, בעוד שאצל האבות לבנות חלה בתקופה זו ירידת מה, מ-53.3% ל-50.4%. אל נכון תרם הדבר תרומה משמעותית לעלייה באחוז הבנות שהתחילו את לימודיהן במכון. בין אוקטובר 1993 לאוקטובר 2003 עלה השיעור בעוד כ-50%: מ-29.5% ל-46.9%.
- שיעור המנהלים הזוטרים ירד מ-1982 ל-1993 בקרב אבות הבנות מ-14.3% ל-10.5%. ב-2003 עלה שוב שיעור האבות לבנות במקצוע זה והגיע ל-16.4%.
- בקרב האבות לבנות על שיעור ההנדסאים והטכנאים בין 1982 ל-1993 ביותר מכפול: מ-6.7% ל-15%. ב-2003 הצטמק שיעור זה לפחות משליש, והגיע ל-4.7% בלבד.
- שיעור המורות והמדריכות ירד מ-1982 ל-1993 כמעט במחצית בקרב האמהות לבנות: מ-46.6% ל-25.0%. ב-2003 חלה ירידה נוספת: ל-19.2%.

- עלייה משמעותית היתה בשיעור האמהות במקצועות הטכנאות וההנדסאות מ-1982 ל-1993, אולם המספר הכולל של נשים במקצועות אלה היה קטן ולכן השפעתו היתה בהכרח מוגבלת. ב-2003 הצטמק השיעור לכדי 10%: מ-15% ב-1993 ל-1.5%.
- שיעור המזכירות, הפקידות והקוסמטיקאיות עלה בקרב האמהות לבנות במידה משמעותית: מ-14.3% בשנת 1982 ל-22.6% ב-1993. ב-2003 חלה אמנם ירידה גדולה, ושיעורן היה 12.3% בלבד מכלל המדגם, אבל לאור העובדה, שב-20 השנים שחלפו מאז מדגם 1982 עלה שיעור ההשכלה בקרב האמהות באופן משמעותי ירידה של שני אחוזים בלבד בשיעור האמהות במקצועות אלו, בעלי הסטטוס הנמוך ביותר, הינה קטנה מהצפוי.

10.ז. חלוקה לפי מקצועות של הורי הבנים: השוואת מדגמי 1982, 1993 ו-2003

1982		1993		2003	
אבות לבנים: %	אמהות לבנים: %	אבות לבנים: %	אמהות לבנים: %	אבות לבנים: %	אמהות לבנים: %
42.9	16.9	41.7	28.5	48.8	37.5
9.1	4.7	12.5	4.1	6.4	2.8
1.7	0	1.9	0.0	4.4	0.9
20.0	1.7	20.8	6.8	20.7	11.7
6.2	1.3	2.3	0.9	2.5	0.5
0	14.8	0	9.5	0	2.8
7.1	1.3	10.2	1.3	7.4	1.9
6.7	34.7	6.5	24.4	7.9	25.4
0	1.7	0.5	1.8	1.9	0.0
6.7	22.9	3.7	22.6	0.0	16.4
100.0	100.0	100.1	99.9	100.0	99.9

- כפי שכבר ראינו בקרב הורי הבנות, השינוי הגדול ביותר לאורך שלושת העשורים שנבדקו בשיעור העיסוק במקצוע מסוים היה בקרב אמהות שעסקו במקצועות אקדמיים: מ-16.9% ב-1982 ל-28.5% ב-1993 ול-27.5% ב-2003.

- בעוד שבקרר האבות לא נרשמו שינויים גדולים בשיעור העיסוק בניהול זוטרי הרי בקרר האמהות גדל השיעור פי ארבעה מ-1982 ל-1993 וגדל שוב פי שניים מ-1993 ל-2003.
- בקרר עקרות הבית נרשמה מגמה הפוכה: שיעורן ירד מ-14.8% ב-1982 ל-9.5% ב-1993 ול-2.8% ב-2003.
- בקרר המורים והמדריכים נרשמה מגמה מעניינת: בעוד שאצל האבות השיעור היה כמעט קבוע, עם עלייה קלה מ-1993 ל-2003, הרי בקרר האמהות חלה ירידה משמעותית מ-1982 ל-1993: מ-34.7% ל-24.4%. אולם, בשנת 2003 נרשמה עליית מה, ל-25.4%, שאף כי אינה מובהקת היא ראויה לציון. ייתכן שעלייה זו קשורה בנסיון להעלאת הסטטוס של עובדי ההוראה עם הדרישה לתואר ראשון, אבל נושא זה ראוי לבדיקה נפרדת.
- המקצועות ה"נשיים" נמוכי הסטטוס, "מזכירות/פקידים/קוסמטיקאיות", נעלמו כליל מרפרטואר המקצועות של אבות הבנים בין 1982 ל-2003. בקרר האמהות של הבנים נצפתה מגמה מעורבת, כאשר ב-1982 היה שיעור האמהות במקצועות אלו 22.9% וב-1993 ירד ירידה קטנה ולא מובהקת: ל-22.6%, אבל ב-2003 חלה בו ירידה משמעותית: ל-16.4%.

סיכום

בתחום המקצועי ניכרו ההבדלים המגדריים הגדולים ביותר במשפחת המוחנן, הבדלים שלא התפוגגו עם השנים אלא במידה מסוימת אף חלה בהם החמרה, שכן, בעוד שרמת ההשכלה של הנשים הלכה ועלתה במהלך שלושת העשורים שנבדקו במהירות גבוהה יותר מאשר בקרר הגברים, הרי בקרר בעלי המקצועות היוקרתיים לא הדביקה אותה סגירת הפערים.

מקורות

- דויד, ח. (1998). חינוך ילדים מחוננים בכיתות מיוחדות או בכיתות רגילות? בתוך א' זיו (עורך), *מחוננות וכשרונות מיוחדים – מקראה* (עמ' 331-353). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- זורמן, ר. ודויד, ח. (2000). אפשר גם אחרת: בנות ונשים – הישגים ויעדים. ירושלים: משרד החינוך ומכון הנרייטה סאלד.
- זיו, א. (1990). *מחוננות*. ירושלים: בית הוצאה כתר.
- למ"ס, (1993). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 44. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס, (1994). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 45. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס (2002). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 53. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס (2003). *שנתון סטטיסטי לישראל*, 54. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס (1998). *מקבלי תארים מן האוניברסיטאות ומהמוסדות האחרים להשכלה גבוהה, תשנ"ו*. לקט ממצאים סטטיסטיים מסקרים שהושלמו לאחרונה, מס. 2. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- לנדאו, א. (1990 [2001]). *האומץ להיות מוכשר*. תל-אביב: דביר.
- Haensley, P.A. (1993). Development of giftedness among siblings: A case study of differences and familial Microsystems. Paper presented at the World congress on gifted and Talented Education (10th Toronto, Ontario, August 10).
- Hedges, L. & Nowell, A. (1995). Sex differences in mental test scores, variability, and numbers of high-scoring individuals. *Science*, 269, 41-45.
- Hollingworth, L. (1942). *Children above 180 IQ*. New York: World books.
- Landau, E. (1979). The Young Persons' Institute for the Promotion of art and Science. In J. Gallagher (Ed.), *Gifted children: Reaching their potential*. Jerusalem: Kolleck.
- Landau, E. (1987a). The gifted disadvantaged. *Gifted International*, 4(1).
- Landau, E. (1987b). The questions children ask. *Gifted International*, 4(2).
- Landau, E. (1998). The self – The global factor to emotional maturity. *Roeper Review*, 20(3), 174-178.
- Landau, E. (2001). Gifted girls – A specific minority. The 14th World Conference on Gifted and Talented Children, Barcelona, Spain: July 31 – August 4.
- Landau, & Weissler, (1991). Tracing leadership in gifted children. *The Journal of Psychology*, 125(6), 681-688.
- Landau, E., & Weissler, K. (1993). Parental environment in families with gifted and nongifted children. *The Journal of Psychology*, 127(2), 129-142.

- Landau, E., Weissler, K., & Golod, G. (2001). Impact of an enrichment program on intelligence by sex, among low SES population in Israel. *Gifted Education International*, 15(2), 207-214.
- Louis, B. & Lewis, M. (1992). Parental beliefs about giftedness in young children and their relation to actual ability level. *Gifted Child Quarterly*, 36(1), 27-31.
- Mehta, C.R. & Patel, N.R. (1999). Exact permutational inference for categorical and nonparametric data. In R.H. Hoyle (ed.), (pp. 133-166). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Parker, W.D. (1998). Birth-order effects in the academically talented. *Gifted Child Quarterly*, 42, 29-38.
- Ronald, A., Spinath, F.M., & Plomin, R. (2002). The aetiology of high cognitive ability in early childhood. *High Ability Studies*, 13(2), 103-114.
- Schuler, P.A. (1997). Characteristics and perceptions in gifted adolescents in a rural school environment. Unpublished doctoral dissertation. University of Connecticut, Storrs.
- Siegle, D. & Schuler, P.A. (2000). Perfectionism differences in gifted middle school students. *Roeper review*, 23(1), 39-44. יש המאמר
- Silverman, L.K. (1998). *What we have learned about gifted children, 1979-1997*. Gifted Development Center, Denver: CO.
- Shore, B.M. (2000). Metacognition and flexibility: Qualitative differences in how gifted children think. In R.C. Friedman & B.M. Shore (eds.), *Talents unfolding: Cognition and development* (pp. 167-187). Washington, DC: American Psychological Association.
- Weissler, K. & Landau, E. (1993). Characteristics of families with no, one, or more than one gifted child. *The Journal of Psychology*, 127(2), 143-152.

סיכום

ספר זה הוא רק התחלה של המחקר הדרוש כדי לקבל מושג רחב ככל האפשר של המפעל המונומנטלי – מהגדולים בעולם – של ד"ר אריקה לנדאו ז"ל. המכן לקידום נוער היווה "תחנת מעבר" לעשרות אלפי ישראלים, ביניהם רבים כבר דור שני לבוגריו, הזוכים את הקורסים שלמדו בו באהבה גדולה, בהערכה, בכבוד ובהבנה, שהתרומה של המכון היתה הרבה מעבר ל"הקניית חומר" בתחום זה או אחר.

הספר מציב שאלות רבות – ותשובות מעטות. התשובות הנדרשות – שתגענה – הבה נקווה – לאחר מחקר נוסף, תיגענה בכמה משאלות היסוד של דורנו: סוגיית השוויון או אי-השוויון בחינוך, שאלת המרכז מול הפריפריה בחינוך ובהשכלה, שאלות רבות הקשורות למגדר בחינוך, השפעות הבית הסביבה על הישגים ועל השאיפה למצינות ועוד רבות אחרות. אני מפרסמת את הספר, כמו את שלושת קודמיו שנכתבו בעברית, באתר "פסיכולוגיה עברית", כדי ששיהיו לו קוראים רבים ככל האפשר, ושימצא גם מי ש"ירים את הכפפה" ויירתם – בעקבות קריאתו – להמשיך את המחקר.